

G. 37

Gelesen von Dr. Steinschneider
Mai 1879

ס פ ר

שני המאורות

כולל עני מאמרים יקרים לשני המאורות הגדולים, ה"ה

מאמר הייחוד

להרמ"בם ז"ל

העתיקו מלשון ערבי החכם ר' יצחק בר נתן החסיד
עם הערות בביאור המלות והענינים,

נלוה אליו מכתב מאת החוקר המפואר

הרב הנאון מהו"ר ר' ראפפורט אב"ד דק"ק פראג,

ושלש שאלות

נשאלו לרב הח' מורנו ר' אברהם בן עזרא ותשובותיו
יצאו מוגהות מתחת יד הח' המפורסם מהו"ר שד"ל נ"י.

שניהם נדפסו ראשונה ע"י

משה שטיינשניידער.

בהוצאות ארי' ליב צארענצאנסקי.

בערלין תר"ז.

פרידלענדערשע בוךדרוקקערייא.

התקנת חוקי

ה'תק"ל

התקנת חוקי

התקנת חוקי

התקנת חוקי

התקנת חוקי

התקנת חוקי

התקנת חוקי

התקנת חוקי

התקנת חוקי

התקנת חוקי

התקנת חוקי

התקנת חוקי

התקנת חוקי

לכבוד נשמת המנוח אבי אמי

כמה"ורר

אלה נן צדיק

הנכתר בכתר שם טוב במעלה ונרולה בין בני עירו

תנצ"בה.

אמרו ז"ל אין עושין נפשות לצדיקים דבריהן הן הן זכרוניהן. גם
 לך יהיו מעשיך ודבריך לזכרון עולם. אתה הצדיק צדק עשית
 בחיך ועם כל הבאים אחרך, וכדבריך האחרונים צוית לכל
 חמוש החורה הזאת אשר הגית ברה יומם ולילה מפי זרעך עד
 עולם, ולזה הנחת להם כרכה קרן קיימת שאדם אוכל פירותיה
 בעו"הו. ע"כ אמרתי אני אשר הייתי שעשועך כל הימים אשר
 בחיים חיך, ואהבתך לא עזבתני עד עתה, בכורי עבודתי על
 ארמת לה"ק חשם הטוב אשר נפטרת בו יקרא עליהם. וארזה
 הבט נא משמים וראה כי פקודיך נצרתי ולשמור מצוהיך נכספתי
 כוסף, כי טוב לי תורת פיך מאלפי זה"ב כס"ף.

מ' ש'.

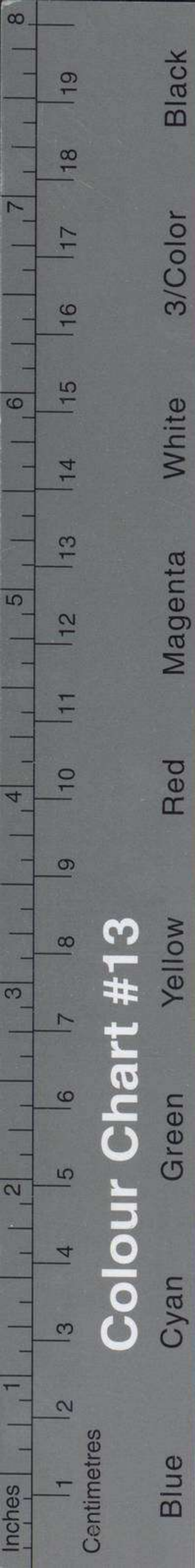

אמר המביא לבית הרפוס.

אליכם השרידים שרידי עם יי, אשר עוד דבר יי וכבוד חכמים יקר בעיניכם הנני מגיש לפניכם היום מנחה חדשה, הוא החבור הקטן הורה בכמות וגדול הוא באיכות הכי קרא שמו שני המאורות לשני המאורות הגדולים בישראל ה"ה מאמר היחוד (כולל פילוסופיית אלהית) להמאור הגדול הרמ"בם ז"ל ואגרת בחכמת העבור להמאור הגדול הר"אבע ז"ל היו בכתובים עד היום זה שבע מאות שנה, ועתה הנני מקריב לפניכם היום מנחת עני זאת, יוצאת בדפוס לראשונה, והנני אשים לפי מחסום וחלילה לי לערוך את לבי ולדבר בשבח החבור ובמעלות מחברם כי הלא לקלסה תחשב, ואם איש עור כמוני יאמר על אור כי טוב, הלא לשחוק יהיה, אך זאת אומר נגדה נא לכל עמי, כי יאירו לכם שני המאורות הגדולים האלו ותתענגו מאורם ותחברו לעושי אורים גדולים האלו. גם ידעתי כי האור החדש אשר בציוני החבור האלו, יהי לכם אור מתוק לנפש ולזה אברך: ברוך יוצרך ברוך עושך ברוך קונך. והי' כאשר זכיתי להקריב לכם החבור הקטן הזה כן אזכה להקריב לפניכם בעוד ימים מועטים חבור גדול בכמות מזה וגדול באיכות מאור, שם תמצאו חדשות ונצורות ה"ה שו"ת להגאונים הקדמונים אשר היו שמונים בכתובים זה אלף שנה. ויהי נועם יי עלי ועליכם, אלה חברי עבדכם איש נבזה ותדל אישים

ארי' ליב בן לאא"ומ כמהורר דוב ז"ל צארענצאנסקי מילידי פולין

כותב פה ברלין יום ג' ב' דר"ח תמוז תר"ז.

Colour Chart #13

אל הקורא

אחר שנרתי מכל הדברים הנזכרים אל המאמר הנדפס כאן ראשונה
 הוא מאמר הייחודי להרמ"בם ז"ל נפתח דברי בל"א, אין כאן
 להרבות דברים יגעים, רק אוסיף הערה קטנה על תכונת הב"י אשר
 ממנו נדפס הספר ועל דבר המלאכה בתיקונים והוספות.
 הקורא המבין יראה מן התיקונים אשר הנגתי פתס או משולבים עם קצת ביאור
 וראיה בהערות שעכ"פ נפלו שבזוים בהעתקות אס מלאון אל לאון אס מקלף
 אל קלף, וע"כ לא יתמה על מה שנתר עוד מן המקומות הבלתי מובנות
 בפרטי דברים אשר ניינתי קצתן בסימן השאלה (?) או לא ניינתי אותן
 כלל בעבור שסמרוני נראה בתחלת ההקפה. — מקומות תנ"ך וש"ס
 וגם אזה תיקונים הוספתי בפנים ועברתי בחכאי עגולה, אך מלות
 בחרופי וחבליות דף 6 היו בכ"י ואני חשנתי אותן ליתר כנטל.
 ואני לא שניתי ממשנע שטנע הסופר המעתיק ידדי הס' המפורסם ר"ל
 דוקעס, מלבד בטעיות מפורסמות ונגלות לעין כל, והס: דף 7 שורה 14
 נולמטה היה צב"י: כופב גלגל, ד' 13 ש' 7 היה שס עברתי, דף
 36 ש' 5. 6 היה שס הטובה גדול, ד' 37 היה ב' פעמים
 מהזנות במקום מהמוכות, ד' 40 ש' 3 היה בכ"י ספורס. וביראתי
 מהריכה הנחתי מקומות להתגדר, וגם אני נוטה עוד לתקן דף 20
 שורה 10: מזורות—; ד' 20 ש' 18: והשמטה—; ד' 39 ש' 15
 זו דיעה (במקום צדיעה); ד' 40 ש' 3: והשמירה; ד' 6
 שורה 3. 4. מלמטה ז"ל אחדותו (העירתי ע"ז הס' מהו"ר שניאור
 זאקס)— מן הטעיות אשר נפלו בדפוס אלה אשר נודעו אלי: דף 2
 הערה 5 שורה 5 ז"ל דש"ג; 4, 8 ז"ל תקט. . . אל; 7, 3
 ז"ל הזה; 9 בהערה, שורה 5 מלמטה ז"ל גזירה; דף 10 בהערה ש'
 11. 10 מלמטה המלות הראשונות ז"ל ומה, מכריותות. דף 13
 בהערה ש' 7 ז"ל הס' המפורסם; ד' 17 ש' 2 נריך להפריד יופי
 על; דף 35 בהערה ש' 4 ז"ל ירתי; ד' 27 בהערה ש' 12 ז"ל
 מוכיחים; ומי יאמין הטורח והעמל והליאות אשר הלאני הדפסת ותקון
 ספר קטן למראה כזה? ואס אינו גדול עד שאברך ברוך שפטרני מ"מ
 אומר ברוך מרן דבייטן.
 כתנתי פה בערלין יום ב' ז' אלול ה' תר"ו.
 הנעיר משה בן לאא"וו מהארר יעקב י"ו.

אחרי כלותי היטה לי עדכה, בא המכתב היקר אשר כנר אמרתי עליו
 נושא מאת זקן וראש החוקרים בקדמוניות, וברוב תודות לטוב לבבו
 הרחב חשתי להציגו לפניך בצורתו וכלמו. הכ"ל.

מגיד משנה אשיב לך הקורא הנעים • הנה זקן אחד אשר נשנילו
 יגעתיו והיה לי לנוג ולטורח לקח איזה ספרים נדפסים
 והפיננס פה העירה ולא הניא שכר המדפים עד שהוכרח לכתוב ספר
 כריתות על הנשאים, ועוד נתן לו המדפים בטוב לבנו איזה ספרים
 למלא נפשו, והוא הפיננס קונה ע"י מוכר ספרים בעד ככר לחם, ואיך
 יתיר טבוב כזה אכזרי התקוה בזית הדפוס. — והנה עתה בא גואל
 דמים, הוא המ"ל שו"ת הגאונים אשר יתראה כבודם בקרוב עם פתיחה
 נכבדת מאת המוקר הס' הכולל הגאון ש"ר כ"י. הוא הניא בידו עוד
 טכתב אחר מעט הכמות ורב האיכות להס' האר"ב ע"ל, מנחה שלמה
 מאת ידידי הס' המפואר הנודע בטוב לבנו מהור"ר ש"ד לוצאטו כ"י
 אל הס' גאלדנברג, עם הערות ותיקונים ממונו מסוגרות במקאי עגולה,
 (כבר זכר המאמר הזה בכ"ס ח"ד דף 174 ונעלת המזרח שנת 1846
 דף 420); אמרתי טובים השנים מן האחד, ובהתקבץ שני המאורות
 הגדולים, יהיה אור הלבנה כאור החמה לרצון לפני הקורא, ויהיה בן
 מאיר כבעל המאור יאיר לבני ישראל בכל מושבותיהם.

והנני מוסיף עוד איזה תיקונים והערות והוכפות למאמר הייחודי,
 ואתחיל במכתב ידי החכם השלם כמהור"ר ש"ד ל"ו שלחו
 אלי יום כ"ו כסלו התר"ז. ואלה דבריו היקרים הנוגעים למאמרנו:

ומדרי כתבי אליך אשמיעך הנהה אחת שמנאתי להגיה במאמר הייחודי
 והרבה תמהתי עליך ועל ידידנו החכם המופלא מהור"ר ש"ר כ"י
 איך נעלם הדבר מכס. הנה בעמוד 10 שורה 4 כתבת: שהנורא ברא
 בקצוב (?) גלגל הירח חומר פשוט וכו'. ובעמוד 11 שורה 2 כתבת:
 היה א"כ קרוב גלגל הירח מקיף וכו'. ובעמוד 12 בסוף הערה 11
 כתבת: ועוד אפשר לתקן כאן: והיה ממונו גרם הארץ והיה א"כ קצוב
 וכו', ובעמוד 12 שורה 5 ודע שהד' גרמים אשר בקצוב גלגל הירח.
 והנה נראה לי ברור כי מאמר הייחודי הנמצא בהאמנוג היה הכותבו
 איש אשכנזי (ורוב שנושיו עד כאן על זה), והנה האשכנזים בדור ק' יר'
 היו כותבים הצד"י והעי"ן דומות זו לזו, עד שלפעמים יקשה לקורא להבין
 ביניהן, כגון במחברת גבירול על הדקדוק הדפים דוקעס קעב יע"או
 שן חקיקי זסערן, ושטערן הדפים ק. . . יע"או; וימים רבים נשארתי
 משמים על זה, עד שזכיתי וראיתי כ"י אשכנזי שהיתה הצד"י דומה לעי"ן,
 ואז הננתי כי צ"ל קצב יציאות שן חקיקי זסערן, כלומר האותיות

שהן ממוצא השנים הן זסערן. וכן כאן נראה לי ברור כי קצוב גלגל
 הירח הוא מה שנקרא בשאר הספרים מקוער גלגל הירח, וכן בערבי
 מקוער (Concavitas) והוא לשון קערה. והנה במקום קצוב צ"ל
 קעור או קוער. — עוד אתמה עליך ועל הרב המופלא הצ"ל, איך הנחתם
 בעמוד 14 המלאך העשייה, ולא ראיתם כי צ"ל העשירי. — ע"כ דברי חכם ישק
 שפתיים, ואני מודה על האמת, וכבר אמרתי שהנחתי מקום רחב להתגדר.

עוד העירני הח' הנזכר כבר מהור"ר שניאור ואקס על איזה תקונים
 בגוף הספר והם: דף 1 הערה 2, לדעתו אנ"ל לתקן והביא ראיה
 מדברי המורה א, כ"ד: בספרים המורים עליו, אך לדעתי אין הכדון
 דומה לראיה שכאן לא נכתב מלת עליו. דף 2 שורה 11 ולא באנה
 ז"ל כן לא יתואר באנה, ולדעתי הו"ו הוא כמו פ"א רפה בל"י ואין
 צריך תקון. דף 5 שורה 10: עופות, נראה כמתנגד לדבריו במורה א,
 כ"ט, ונ"ע. דף 7 הערה 16 אפשר שזמלת אבל (שורה ו') היא במקום
 אלא ותסורם למעלה. גם הערה 17 אפשר לתקן במאמר הזה.
 דף 13 הערה 14 דעתו לתקן חוקח בעזרת וראיתו מדף 4 שורה
 אחרונה ודף 11 שורה 6 אך אני איני נוטה לזה. דף 15 הערה 21*
 עצמי במקום גופני, ואני מוסיף שהיפך נמצא לדעתי בפי' המשנה
 להרמ"ב בהקדמה ל"ג עיקרים שלשון המעתיק גם: וכיוצא בהן מן
 הספרים שאין בהן חכמה ולא תועלת גופני אלא אבוד זמן בלבד, כי
 מה לתועלת גופני ממש אבל ספרים? אמנם רצונו תועלת עצמי (וועי)
 זענטליכער נוטצען, ולא קערפערליכער כמו שהעתיק ידידי הח' דוקעם
 בספרו עהרענזיילען דף 47). גם שורה 9 אפשר לתקן צורת הכפס
 ההיולי ע"כ ההמשל. וכפי —. דף 17 שורה 2.3. במקום אלא אלו אפשר
 לתקן אלא האלוה. דף 28 שורה 1, ז"ל הג' העיקרים, ודוק. דף 32
 שורה 1 ז"ל לה רע שתי מלות. דף 35 שורה 18 הנעלם ז"ל הנעלב. —
 ועתה באתי לדברי האחרונים והמאחרים בענין מאמר הייחוד. הנה
 ראיתי אנ"ל ידידי הנכבד הח' הכולל ד"ר זוכן רשימה מכתבי יד להמכות
 ר' חיים מיכאל ז"ל הבאה מבית הדפוס, ושם נרשם כא' 572, מאמר
 הייחוד להרמ"ב, ותשובת הרב לא' מגדולי דורו בענין הקדמות והסדור,
 ואיזה מאמרים בניאור הכתובים להר' יוסף בן חיון ומאמר ברכות התורה
 (וזאת הברכה). ולדעתי אין זה כ"א ג"כ העתק מכ"י הח' וואלף בעיר
 האמבורג, דק בסדר משונה קצת. והתשובה הנזכרת היא אגרת הרב לר'
 חסדאי הלוי הספרדי (אגרות דף ג'. ד"א), כנראה מתחלתה כאשר
 העתיקה הח' וואלף (ח"ד דף 919) וכן שו"ת על סדור העולם הנרשם
 בוואטיקאן כא' 270 בלי גם מחבר היא היא. והנה אודיעך הקורא
 הדורש שבזו רגע יצאו לאור תולדות הרמ"ב, בל' אנגלטירא, בעיר
 לינדון, מאת ידידי הח' מהורר אברהם בעניש ואני שלחתי לו רשימה
 מדויקת מכל ספרי הרמ"ב להסיר כל מכשול ולתת לכל דבר חלקו
 הראוי לו לפי זמנו ולשונו וענינו. ואני מוסיף עוד איזה הוספות לדברי
 הערותי: לדף 4 הערה 6 עיין הערתו לתשובת הרא"ב דף ו'. דף
 11 הערה 11. וכן נמצא: ואם היה כבר נשיג התועלת (ראש אמנה
 לאברבנאל דף טו ע"ב ד' אלט'). וכן במעשיות שנתלמוד לר' נסים גאון:
 וכן היתה אשת ר' חייא תכעיסנו, וזה קצת סיוע לדעת הגאון ש"ר
 שזה הספר כמו שהוא לפנינו נעתק קצתו מל' ערב, וכן תמצא גם
 תרעם מן זה ג"כ נמשך ללשון ערבי (עיין דף 36 הערה 28). —

דף 18 הערה 31. וכן נפ"י יטן על שיר היסוד מדמה הראיה ליצירה
(עלת המזרח 1846 עמוד 500) — דף 19. הנביאים הם רופאי הנפשות
והקוסמים מתדמים להם (אגרת ב"ח. ה, ה). — דף 20 הערה 40.
ע"ן ירוש' ברכות פ"א, סוכה פ"ה שאין דה"ק שורה אלא על לב שמת
וכו' והיה כנגן המנגן וכו'. — דף 21 ע"ן ירוש' סנהדרין ב, ו' אין
לך אים שנוה עצמו על הנוצות יותר מדוד וכו'. — דף 22 צענין
המחיצות: כנר דרשו ואמרו: עמי, במחיצתי (ברכות י"ב ילקוט שמואל
ק"מ), ואמרו אה"ר היה מחיצתו לפנים ממלאכי השרת (צ"ר פכ"א)
מלאכי השרת... נדקו ממחיצתן (שם פ"ט); כעם עליו הקצ"ה וגירשו
ממחיצתו וכו' (במדבר רבה פי"ג דף קכ"ט ע"א ד' פ"פ). ואמר ר'
יהודה הקסיד נשיר אזכרה יום מותי (עלת המזרח 1846 עמוד 502)
גולל ודופק לי למחיצה. וצענין מחיצה מדלת ע"ן עוד אגרות הרמ"בם
דף 26. 29. 33. דפוס אמבט' ופרקי ההלכה להרמב"ם דף ל"ה
(פאה הדור). — דף 24 בהערה, שורה 13 מלמטה, ע"ן ירוש' מ"ק
פ"ג איקונין אחת טובה היתה לי בתוך ביתך וכו' — שם שורה 5 מלמטה:
גם נמצא עוד ואקרע סגור לבס (הושע י"ג, ח'). וברשימת ספרי רד"א
נו' 898. 4, נמצא ס' פתיחת הלב וכו' והוא קיצור הרחבת הלב.
וצענין סגולות וקמיעות הנקראות פתיחת הלב ע"ן ס' לב הראיה בת'
הזכרון לרי"א די מודיכה פ"ה, ומה שכתבתי עליו במ"ע (עכטעררייכישע
בלעטטער פיר ליט' 1845 דף 708). — דף 25 בהערה שורה 16.
כנוי כאמן באמר על א"א (ע"ן מ"ש במ"ע סאנבאטנלאטע 1846 דף
79). וגם על מרע"ה (במדבר י"ב, ז') וכן אמרו ז"ל מכאמן לכאמן
(ירוש' מגלה ג, ח, ציפה מראה). — דף 26, שורה 5 מלמטה, וכן
נקראת תורת כת אלמוסדין (אלמוהאדען) והיא כיעת אבן הושרח (וחכמי
עמנו קראוהו בן תמורת), אשר השריטה בארץ המערב בזמן נסרות
הרמב"ם, כל' ערבי: אלאמר באלמערוף ואלכיהי עין אלמכבר, מפני
שאמרו שהטוב הוא אשר יטב וישר צעיני כל והרע הפכו, (הערבעלאט,
מסמך בן ענדאללה ס"ג: דף 466). — דף 28 בהערה שורה 7. וכן
אתה מוצא בא"א ששימר את התורה עד שלא באת לעולם (ירוש' קידושין,
ד, ע. צי"מ). — דף 29 שורה 3 מלמטה. מאמר הקראן נמשך אחר
הפסוק (עמוס, ג. ז') כי אם גלה כודו את ענדיו הנביאים. — דף
32 הערה 15. על מלת העתקה ע"ן ג"כ מ"ש הח' דוקעם נספרו
על המדקדקים דף 77 בהערה. — שם, הערה 17: צירוש' סנהדרין
א, א: מהו חותמו של הקצ"ה רב ביבי בשם רבי ראובן אמת וכו' אר"ל אל"ף
רישיה דא"ב, מ"ס מאמצעיתא, תי"ו מכופה, לומר אני הוא ראשון וגו'. —
ואחר הדברים והאמת האלה גם עלי לחתום בכי טוב כפול ובהודות לה'

פה בעררלין יום ג' ב' דר' ח המון התר"ז.

(עלת המזרח 1846 עמוד 500) — דף 19. הנביאים הם רופאי הנפשות
והקוסמים מתדמים להם (אגרת ב"ח. ה, ה). — דף 20 הערה 40.
ע"ן ירוש' ברכות פ"א, סוכה פ"ה שאין דה"ק שורה אלא על לב שמת
וכו' והיה כנגן המנגן וכו'. — דף 21 ע"ן ירוש' סנהדרין ב, ו' אין
לך אים שנוה עצמו על הנוצות יותר מדוד וכו'. — דף 22 צענין
המחיצות: כנר דרשו ואמרו: עמי, במחיצתי (ברכות י"ב ילקוט שמואל
ק"מ), ואמרו אה"ר היה מחיצתו לפנים ממלאכי השרת (צ"ר פכ"א)
מלאכי השרת... נדקו ממחיצתן (שם פ"ט); כעם עליו הקצ"ה וגירשו
ממחיצתו וכו' (במדבר רבה פי"ג דף קכ"ט ע"א ד' פ"פ). ואמר ר'
יהודה הקסיד נשיר אזכרה יום מותי (עלת המזרח 1846 עמוד 502)
גולל ודופק לי למחיצה. וצענין מחיצה מדלת ע"ן עוד אגרות הרמ"בם
דף 26. 29. 33. דפוס אמבט' ופרקי ההלכה להרמב"ם דף ל"ה
(פאה הדור). — דף 24 בהערה, שורה 13 מלמטה, ע"ן ירוש' מ"ק
פ"ג איקונין אחת טובה היתה לי בתוך ביתך וכו' — שם שורה 5 מלמטה:
גם נמצא עוד ואקרע סגור לבס (הושע י"ג, ח'). וברשימת ספרי רד"א
נו' 898. 4, נמצא ס' פתיחת הלב וכו' והוא קיצור הרחבת הלב.
וצענין סגולות וקמיעות הנקראות פתיחת הלב ע"ן ס' לב הראיה בת'
הזכרון לרי"א די מודיכה פ"ה, ומה שכתבתי עליו במ"ע (עכטעררייכישע
בלעטטער פיר ליט' 1845 דף 708). — דף 25 בהערה שורה 16.
כנוי כאמן באמר על א"א (ע"ן מ"ש במ"ע סאנבאטנלאטע 1846 דף
79). וגם על מרע"ה (במדבר י"ב, ז') וכן אמרו ז"ל מכאמן לכאמן
(ירוש' מגלה ג, ח, ציפה מראה). — דף 26, שורה 5 מלמטה, וכן
נקראת תורת כת אלמוסדין (אלמוהאדען) והיא כיעת אבן הושרח (וחכמי
עמנו קראוהו בן תמורת), אשר השריטה בארץ המערב בזמן נסרות
הרמב"ם, כל' ערבי: אלאמר באלמערוף ואלכיהי עין אלמכבר, מפני
שאמרו שהטוב הוא אשר יטב וישר צעיני כל והרע הפכו, (הערבעלאט,
מסמך בן ענדאללה ס"ג: דף 466). — דף 28 בהערה שורה 7. וכן
אתה מוצא בא"א ששימר את התורה עד שלא באת לעולם (ירוש' קידושין,
ד, ע. צי"מ). — דף 29 שורה 3 מלמטה. מאמר הקראן נמשך אחר
הפסוק (עמוס, ג. ז') כי אם גלה כודו את ענדיו הנביאים. — דף
32 הערה 15. על מלת העתקה ע"ן ג"כ מ"ש הח' דוקעם נספרו
על המדקדקים דף 77 בהערה. — שם, הערה 17: צירוש' סנהדרין
א, א: מהו חותמו של הקצ"ה רב ביבי בשם רבי ראובן אמת וכו' אר"ל אל"ף
רישיה דא"ב, מ"ס מאמצעיתא, תי"ו מכופה, לומר אני הוא ראשון וגו'. —
ואחר הדברים והאמת האלה גם עלי לחתום בכי טוב כפול ובהודות לה'

אלו השלש שאלות

נשאלו לרב החכם מורנו ר' אברהם בן עזרא,

שאלם תור התורה ועדי התעורה

רבנו דוד בר כבוד רבנו יוסף נרבוני ול' (י)

השאלה הראשונה על דברי הלוחות אשר נכלו ראשונים,

איש על שמו מתוקנים, שהם בנויים

על רמ"ז שנים, אם הם נאמנים ונכונים, כי מצא בם השואר

דברים שאינם הנונים. והשאלה השנית מדוע היה בין חג

הפסח שלנו ובין מועד של ערלים בשנת שש עשרה למחזור

המולדות קרוב מארבעה שבועות ימים. והשאלה השלישית

מה טעם ו"ט חר"מב בתקופת שמואל.

וככה השיב עליהם.

התשובה על השאלה הראשונה. רמ"ז שנים הם י"ג

מחזורות⁽²⁾, וככה התן לכל מחזור ב"ו הקצ"ה לא יצאו

שבעה ימים שלמים, כי יחסרו חתקפ"ו חלקים (אמר שד"ל צ"ל

חתק"ה חלקים). והנה כל שנה שאינה צריכה לדקדוק חקיקי

השעה, לעולם תהיה נכונה, רק בשנת טר"ד או ט"ו חקפ"ט (ר"ל

נטר"ד, בט"ו חקפ"ט), או שיהיה המולד ביום הגון קרוב פי"ח

שעור, יש פעמים שהוא מעוות (כי אז צריך לדעת רגע המולד

בצמצום, לדעת היש מקום לדחיה, אם לא, ורגע אחד יוכל להיות

סבה לחילוף הקביעות). והכלל הנה רמו לעגולות רמ"ז, הלוחות

הראשונים אשר שברת, יישר כחך ששברת.

התשובה על השנית. (בשנה) י"ו למהזור רנ"ח (היא שנת

ד' אלפים תת"צט)⁽³⁾ תהיה תקופת שמואל באחרית

מועד הפסח, גם כן בשנת חמש למחזור, ולא יקרה ככה בשאר

שני המחזור, בעבור היות השנה השמינית מעוברת, והנרץ

פשוטה אחת בין שתיים מעוברות, ולא נשלם חרש בשמינית רק

יתיישר החשבון בשנים הבאות אחריה, וכן משפט סוף המחזור

(כי שנת י"ו וי"ט מעוברות, ופשוטה אחת ביניהן). והערלים

יפרשו ממחרת השבת שהוא יום ראשון שיהיה בינות שבעת ימי

המועד, והחלת המועד בט"ו יום ללבנה, ויהיה בחדש האביב

שנכנסה החמה במול טלה, ויש להם חשבון שהשמש לא תכנס

במול טלה כי אם בימים ידועים מחדש מארסו. והנה כפי

חשבונם קבענו אנוחנו המועד ועוד אין השמש בטלה, והוצרכו

לקבוע תחלת המועד בט"ו יום לחדש הלבנה בחדש האחר. וזהו

שאמר (צ"ל וזה שאמרו) שהחמה לא נכנסה (בטלה),

חכמתם בטלה, כי אין שנתם מדוקדקת היטב, כי קבעוה (שס"ה)

ימים שלמים ורביעית היום, וזה אינו אמת כלל, כי אם תהיה

שנתם כשנת חכמי הורו מהתחברות השמש עם כוכבי המולות

עד שובה אל המחברת, הנה הוסיף (צ"ל יוסיף) על רביעית
 היום חומש שעה,*) ואם שנתיכם כשנת נבוני פרס שתחלתה
 מנקודה בנגל שמוצקו יוצא ממוצק הארץ עד שובה אל הנקודה,
 הנה יוסיף על רביעית היום קרוב מרביעית שעה, כי תהלוכות
 מקום גובה השמש יתר מתהלוכות כוכבי המולדת. ואם שנתיכם
 כשנת חכמי יון וישמעאל, הנה יחסר מרביעית היום קרוב
 מחומש שעה. ואלה הדברים צריכים פירוש ארוך, והכלל כי
 טעור בידם, ופי' (צ"ל וסימן) אלה השנים במחזור המולדות
 והיו כלא היו (ר"ל בשנת חמש וי"ד וי"ב במחזור, פסח שלהם מקולקל).
התשובה על השלישית. סוד העבור דר' (צ"ל בר')

אליעזר שאמר כי בתשרי נברא העולם, על כן
 נקרא תשרי בארמית, והטעם תחלה, (כמו) ושריו למבנא (עזרא
 ה' ב'), ואנו מתפללים בר"ה זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום
 ראשון, ומולד תשרי היה וי"ד, ובעבור שעברו יוחר מחמשה (צ"ל
 מששה)⁵ ימים, ויום בשנה חשוב שנה, ומפי השמועה אמרו יום
 אחר בשנה חשוב שנה. הוסיפו שנה על שנות העולם, והשיבו
 לאחור ד"ח תתע"ו, והוא בהר"ד. ושמואל קבע תחלה תקופותיו
 מתקופת ניסן היתה (צ"ל שהיתה) במחשבת לפי דעתנו, היתה
 בתחלת ליל רביעי, והנה היתה (תקופת תשרי) שבו נברא העולם
 בט' (צ"ל בט"ו) שעות מיום ד' והנה בין התקופה ובין מולד
 תשרי יום אחד גם שלש ועשרים שעות, ובין תקופת תשרי לתקופת
 ניסן שעברה היה חצי שעה (צ"ל שנה), והנה יש בין שנה
 החמה לשנת הלבנה לפי דעת שמואל כאר"ד (צ"ל יב"א ר"ד),
 והנה חצי (צ"ל החצי, או חציים) ה"י תרמ"ב, וכאשר תחברם

עם המרחק שיש בין תקופת תשרי למולד תשרי, והנה ו"ט
 תרמ"ב. והנה עוד יתברר לך כי כאשר תחבר (צ"ל תחסר)
 ממולד תשרי (שהוא וי"ד) ב' ד' תל"ח, ישארו בליל ד' ט'
 שעות תרמ"ב חלקים. וסוד השבעה ימים כבר הזכרתיו. והמפרש
 כי הלבנה לא זזה ממקומה עד ט' תרמ"ב ביום (כגליון: כליל)
 רביעי בעבור שהלשינה על החמה, ופירוש גדול וקטן כנגד אור
 הלבנה ביום אחד, כי האור היה מתמעט בו עד ט' תרמ"ב,
 נמצאת הלבנה ביום ד' ראויה להקרא בשני שמות, מאור קטן,
 מפני שאורו מתמעט בעת ביאתה, וגדול מפני שאורה גדול המאיר
 על הארץ ביום ההוא, זה המפרש לא אמר כלום, כי סוד הדרש
 הוא על מלת הגדולים, לא זה גדול מזה. גם מה שאמר שהמולד
 בקצה מזרח, הוא טעות גדולה, ולמה לא השתכל וחפש היטב,
 אז ראה בכירור כי המולד הוא במהלך האמצעי, כאשר עשו
 חכמי המזלות, על אורך ירושה (צ"ל ירושלים), אין בו תוספת
 ומנרעת. והנני מפרש קצת סוד הדרש שנאמר בזה הענין, שטעם
 הדרש וסודו יבינוהו המשכילים, והריקים והפוחזים יקחוהו על

פשוטו . ועתה שים לבך לדברי . דע כי על דרך פשוטו של
 מקרא אין מלת הגדולים שזה גדול מזה, רק נקראו גדולים בעבור
 שאורם גדול מאור הכוכבים, ואור השמש גדול מהכל, והנה
 אור הלבנה גדול כנגד אור הכוכבים. וקטן כנגד השמש; וכמוהו
 וילכו שלשת בני ישי הגדולים, והנה אליאב גדול מכלם, ואבינדב
 קטן כנגדו וגדול כנגד אחיו הקטנים ממנו . ומלת לחטאת לה'
 על דרך הפשט אין החטא דבק בשם, רק הוא דבק באדם
 שחטא לו, כמו אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים, וחטאתי
 לאבי, וזה ברור מדרך דקדוק הלשון. ועוד איך תקטרג הלבנה
 על השמש, והנה אם הודינו לאנשי התושיה האומרים כי יש
 ללבנה נשמה נכבדת מנשמת האדם, והיא המוציאה תעלומות
 כל הנשמות שאין (צ"ל שהן) בנופות המורכבות, לאור, הנה לא
 תקטרג חלבנה, כי אין קטטה (כנכדלים), והמריבה היא אולת
 קשורה בנות, ואיך תקשור הלבנה על עושה, ותקטרג על מעשהו.
 ואם הודינו לדברי אנשי המחקר האומרים כי הלבנה היא כאבן
 וכוכוכית וכלי נחשת, ואין לה נשמה כלל, הנה לא תקטרג כלל.
 וזהו פירוש הדרש . לעולם כל כוכב שהוא לנכח כוכב אחר
 שהוא במזל השביעי ממנו, לעולם הוא מקטרג ונלחם ועושה
 מריבה עמו, כי הוא בחצי הגלגל; הלא תראה כי המזל הצומח
 עולה ונראה, והשוקע יורד ונסתר, והנה זה הפך זה. ובעבור
 שהשמש מאירה מעצמה, וכן הכוכבים כלם, ואין מה (נ"ל מי)
 שצריך לאור השמש רק הלבנה לכדה (ולא שצ"ם נ"ך?!). כי
 בעת היותה לנכח השמש או היא מלאה אור, וזה טעם לא זה
 גדול מזה, וחכמי המולות⁶ יודו כי מדת אלכסונה כמדת אלכסון
 הנמש (ר"ל לפי מראית העין, כי החמה שהיא גדולה היא
 רחוקה, והלבנה שהיא קטנה היא קרובה אל הארץ, והנה
 לעינינו הן גדולות זו כזו), שהיא אחד ושליש חלקים מחלקי
 מעלות הגלגל (ר"ל 31', ובוה גם האחרונים מסכימים), והנה
 הלבנה כאשר היא מלאה אור היא במזל השביעי ממקום השמש
 (כי רגע המילוי הוא רגע הניגוד) ולמעלה (נ"ל ומעלה) נכח
 מעלה, וחלק כנגד חלק, והנה או היא מקטרגת, לפי משמעות
 האזן, לא לפי האמת, ומעת שתחל לקטרג יחל להיות אורה
 חסר מעט מעט, וצוה השם להביא קרבן ביום חסרון כל אורה,
 ורמזו טעם לחטאת, בעבור שהשם הוא הסכה הראשונה להמעיט
 אורה, כי הוא בראה מקבלת אור מהשמש ואין לה אור בעצמה
 כלל, וראיות גמורות יש לחכמי אומות העולם על (זה). והנה
 לא נפל דבר ארצה מדברי קדמונינו ו"ל על דרך הסוד, וסוד זה
 הקרבן סתום וחתום, והמשכילים יבינו. נשלמו השאלות, בעזרת נורא עלילות.
 (העתק מספר ראשית הכמה להרא"ב בע"ו"ל ריש ספר המולדות. י.)
 באלקים נעשה חיל: נולד הילד המבורך בחלק הראשון מן

השנה הראשונה מיום שבת שלשה עשר לירח מרחשון שנת ארבעת אלפים ותשע מאות ועשרים ואחד לבריאת העולם והוא יום ט"ו לחדש השני הראשון שנת אלף וארבע מאות ושבעים ושתיים לחשבון אלכסנדר והוא מנין שטרות, ויום י"ג לחדש התשיעי שנת חמש וחמשים וחמש מאות לחשבון הישמעאלים. והמזל הזורח משאר המזלות הי"ב ומחנות השמש והירח וחמשת כוכבי האור (ראש החלי וזנבו הכל מתוקן לעת השכר (הכשר?) על אורך מדינת נרבונה ורחבה שנראה לי בשקיל הדעת או אמת או מאוד קרוב לאמת שהיא רחוקה מן האיים הקיצוניים אשר בקצה היישוב אשר מפאת מערב) שלשים ושתיים מעלות וזה הוא ארכה ושהוא (צ"ל שהיא) רחוקה פחית (צ"ל מחוט) היושר אשר עליו סובבת טיפת ראש טלה וטיפת ראש מאונים ארבעים ושתיים מעלות וזה הוא רחבה, ותקנת הכל על דעת חכמי ישמעאל אשר היו במדינת טליטלה (שהסכימה דעתם כי מחנות המזלות מחמוגת והולכת לעולם וכי טפת ראש טלה פעמים עולה בראש מחונה קטנה וראש מאונים יורד בתחתית מחונה קטנה אחרת כנגדה וסובבת עד שיתהפך הדבר, ועל דעת זאת נרשמת תואר המזלות והכוכבים החקוק אמרי כן (?) בעזרת הבורא יחדך שמו לעד.

הערות מן המוציא לאור

- 1) המאמר הזה נמצא באוצר הספרים בעיר פלארעמן (ארגיזא 3, ספר 42 כא' 6) ובספרי המנוח מהור"ר חיים מיכאל ז"ל כא' 816, וההעתיקה שלפנינו יצאה מתחת יד הס' שד"ל כנזכר בהקדמתו, ועיין הערה 7.
- 2) הוא ענול דר' פחשין גאון הידוע.
- 3) הנה נראה שהראש"ע כבר הלך לו מארצו וממולדתו בשנת תתפ"ט וכשאל ממכובדי עיר נרבונא, וזה סיוע לדעת האומרים שנוול שנת תתכ"ג.
- 4) עיין פירושו על התורה ויקרא כ"ה, ט. ופריך לתקן שם שומש שעה במקום שומש שנה (ועיין פי' אהל יוסף שם, ועל הבדל שנות הפרסיום והמזריים עיין פי' אהל יוסף, בראשית ח' ג'—המ"ל).
- 5) במחילה מכבוד המגיה אלני לפני הקורא דברי ידידי הס' דר' קאספעל (אשר גם על שמו תקרא הערה 4) וז"ל הגירפא הנכונה יותר מחמשה, כי סימן וי"ד כוונתו שמוולד השנה שנה נברא העולם (היא השנה שאחרי שנת תהו) היה אחרי י"ד שעות מיום הששי וא"כ שלמו מהשנה ההיא (דהיינו מו' ימי בראשית) י"ד שעות יותר מה' ימים. וכלשון הזה בעצמו כתב הראש"ע בפ"י על התורה (ויקרא כ"ג ג'), ושם תתוקן לע"ד: וזה לא יזיק ע"כ תוכל לקחת תוספת שנה נוספה כי (ד"ל אע"פ) שלא היתה. ועיין מאור עינים פ"מ דף ר"ו ע"ב דפוס וויען.
- 6) כתב בעל פי' אהל יוסף (מרגליות טובה דף ז'). ומה שאמר (הראש"ע, בראשית, א' ט"ו) ויש לו סוד, ר' אברהם בעצמו פירש אותו באגרת שהשיב על שאלה שאלוהו. וככה אמרו חכמי המדות גדו כי מדת אלכסון הלבנה בהיותה לכוכב השמש במדת אלכסון השמש

שהיא ל"א חלקים מחלק מעלות הגלגל. זהו סוד. ואם יטעון טוען למה יוציא דברי חכמים מפשוטם (כנ"ל) ויפרשם (ויפרש) בהם פירש נסתר ונעלה יש להשיב כי ככה עשו אבותינו הקדושים ז"ל בתלמוד וכו' גם ברש"י פירש הרבה אנדות בדרך שלא יקשה עליהם וכו'. — וכתב המוטוט (במדבר כ"ח, י"ח) והחכם ז"ל כתב בסוד העבור (נ"ל) כי כבוד העבור ועיין פי' אהל יוסף ויקרא כ"ה, ט. ועיין עוד הערה 9. — והב' הזה הוא הנקרא ג"כ ספר העיבור נמצא באקספארד נא' 438, ובספרי ר' סיים מיכאל נא' 208, ואיכנו חלק מס' ראשית חכמה כאשר שער הס' דע ראב"ה) שחיבר וז"ל ידוע בחכמת המולות כי שנים כוכבים שיהיה ביניהם חזי הגלגל שהם ק"פ מעלות הוא מצט נוכח והוא מקטרג עמו וכו' וכו' וזה טעם (המאורות) הגדולים אז תקטרג אל השמש וכו' והשם נזה לעשות שער החטאת וכו' ומי שיבין סוד הקרבנות יבין כוד זה הקרבן עכ"ל (הראב"ע) וכבר הופיע (הודיע?) לך דעתו. ע"כ דברי המוטוט שם ועיין עוד פי' הרמב"ן עה"ת ויקרא ט"ז ס' שמגלה קצת סוד הקרבנות לדעת הראב"ע.

7) בעברי כ"ט תשרי דרעודען הצירה בחפזון זכיתי לראות כ"י נא' 384 מכפרי אור המלך הנזכר בניבליאטהקא של וואלף ס"ד דף 766, והנה בעל הרשימה הנדפסת, הוא מורי זל' ערב הס' המפואר פראפעכסאר פלייזער, כתב שנראה להיותו כ"י הראב"ע עצמו, ולא נהירין לי הדברים עד שאמרתי למראה עיני אשפוט, ובפתחי דלתות הספר מצאתי כתוב בראשו וז"ל ס' ראשית חכמה מא"ע וכו' טעמים מולדות שאלות מאורות מבחרים ס' העולם וחבור מחכמים מתחלפים בשאלות מהעתקת אדני אבי (והמראים קרא אבן) ע"ה ופתיבת ידו. והנה נתגלה לי שבעל הספר כתב זה על אביו הלבלר. ולא עלתה בידי להעתיק באות נפשי מתוך הס' היקר הזה דברים אחדים, מהם איזה שורות בריש ס' המולדות, אשר העתיקן אח"כ לבקשתי ידידי הס' המפורסם מהור"ר ד"ר צעער ושלחן לי בימי חוכה בלי לחלוק מדעת עצמו גם טעות הנכר, כראוי למעתיק מכ"י, והגן עתה לפניך עם קצת הגהות לפי ע"ד; ובלי ספק הן הדברים אשר מצאם ג"כ אסימני זכ"י ואטיקאן אורזינאטי נא' 47, אך שהוא חושב בטעות שנת 1161 למספרם ובחודש תשרי תתקכ"א עוד לא עברה שנת 1160; וגם הוא מראים קצת שערים לספרים מיוחדים (עיין וואלף ס"א דף 84) וטעות פזה ע"ד זכ"י 390 שם וברשימות אחרות אשר נר לי המקום מהרשיב הדבור בו. כמדומה לי היו אלו השורות בדלתי ספר המולדות ישן והלבלר העתיקם לפני ראש ס' המולדות ואין להחליט שהם מהראב"ע עצמו, ובדאי אינם ראיה שס' המולדות עצמו חובר בשנה הנ"ל, מפני שס' הטעמים כבר חובר שנת תתק"ח כנמצא בו בפירוט. ויש להעיר על דבריו נולד הילד המבורך אס נאמרו על ילד זקונים כזה. והנה ידוע שהראב"ע היה לו בן סורר אשר עליו אמר ר"י אלחרזי, אך צבואו לארצות המזרח כבוד ה' עליו לא זרק (תיקון הס' שד"ל כ"ח ס"ג דף 189).

8) אני תמיה מהס' שד"ל שאל בתמיה ותקן למעלה בתשובה על

השלישית וגם באגרת השנת (כ"ח ס"ד דף 168) אחרי שגם ר"א בר
 פייא בספרו לורת הארץ הנכתב קרוב לזמן הזה (אלף ותמ"ד לחתימת
 החזיון שהוא תתנ"ד, עיין פתח כ"ב) לא הכריע לגמרי ממה שנראה מדברי
 הפסוק כדעת רוב החכמים המעיינים במכמה היצירות בכוכבי לכת
 ובכל כוכבי השנת שהאור קנוי הוא להם מאור הקמה (פתח י"ד שם),
 וכס א' מחכמי עמנו הנקרא אבן נתן הוצרך לכתוב ספר מיוחד
 להורות שאור הלבנה קנוי מאור הקמה*).

9) נפ"י אהל יוסף (בראשית ל"ב ל"ב) ז"ל: אמר יוסף יש לי בנאן
 קושיא והיא זאת כי בלוחותיו שסיבר בלוקא בעיר לומברדא אמר
 כי אורך לוקא היא מרחקה מן המערב ל"ד מעלות וכו' ובספר הלוחות
 שסיבר בעיר כרבונה וכו' אמר כי אורך ירושלים ס"ה מעלות וככה
 אמר בספר יסוד העיבור שלו בנוסח השני וגם בספר כלי הנחושת
 בנוסח השני (אמר המ"ל: א"כ כלי הנחושת הנדפס אשר קובר שנת
 תתק"ו הוא הנוסח הראשון; ועל שתי נוסחאות עיין דברי הגאון ש"ר
 במ"ע להרב ד"ר גייגער ס"ד דף 280, וס' דוקעס על המדקדקים דף 54)
 והתשובה היא זאת, דע כי יש מחלוקת בין חכמי הכוכבים על אורך
 הארץ כי יש מתחילין למנות האורך משפת ים המערבי הנקרא אוקיינוס
 והטעם מסוף הארץ שנפאת מערב, ויש מתחילין מסוף האיים שהם
 מגבולות הארץ והם בתוך ים אוקיינוס רחוקים משפת הארץ לפאת מערב
 י"א מעלות וכו' ואם תשכיל היטב תמצא שני המכפריים האיים (ז"ל ראויים)
 וכו'. — ובפתיחת המורה: הנה מאז באת אלי וכוונת מקלות הארץ,
 ובל' ערבי מן אקאצי אלבלאד, כלומר מן קנות המערב הנקרא בערבי
 סגרב אלאקצא אשר אורך הגדול שלו מן תלמסאן עד האוקיינוס והרוחב
 מן סבתא וטנגר עד מראקא (עיין מאמר הח' מונק על יוסף בן יהודה
 דף 6, וכבר קדם לו הח' הערבועלאט, בעצתי ס"ד דף 203, מאגרב
 ס"ג דף 232). עוד מצאנו באגרת השנת (כ"ח ס"ד דף 159) הייתי
 בעיר אחת מערי האי הנקרא קנה הארץ, שהוא בגבול (ר"ל אקלים)
 הדיעי וכו'. — (עוד יש מקום בקנה המערב של אקפמיא הדרומית הנקרא
 Cap Finisterre).

10) עיין יסוד עולם הנדפס עתה מחדש מ"א פ"ט ומ"ד פ"ז; ועוד
 ידובר מזה אי"ה במ"א. — ועתה אוסיף הוכפה קטנה לדף 4 הערה 6.
 בפרקי הגלחה דף ל"ה כתב שהירח אחד מו' אלפים ות"ת חלקים מהשמש,
 ולפי זה צריך לתקן במ' הרב ד"ר זאקס דף 231. ונפ"י רד"ק על
 בראשית א, ט"ז צריך לתקן כי השמש גדול מהארץ (לא מהלבנה) ק"ע
 פעמים. ובספר צרי היגון לר' שאול בן שמעון (המכונה לר' ש"ט פלקיירא)
 דף י"ג לקח קס"ו וסיפר החלקים, והרמז"ם לקח טעמו המזומנס מס'
 אלמגיסטי, עיין מאור עינים פרק כ"ח דף קס"ד ד' וויען. — תמו דברי המ"ל.

*) Jourdain, Forsch. üb. Alter u. Urspr. d. lat. Uebere.
 d. Aristot. u. s. w. deutsch v. Stahr, Halle 1831, S. 280.

מכתב מהרב הגאון מהור"ר ש"י ראפאארט נ"י.

ב"ה יום ה' ה' אלול תר"ו פ"ק פראג.
לכבוד ידידי החכם השלם החוקר הנכבד דורש ומעמיק
בספרי קדמונים מוה"רם שטיינשניידער נ"י.

כמוציא שלל רב ששתי על מאמר היחוד לאדונינו
הרמ"בם ז"ל, אשר מהרת לשלחו לי מדי יצאו מתחת המעיק,
עוד בטרם נגה עליו אור המהגה סיגים ושבושים מן הכתב
והמכתב. ברוך ה' כי לא השכית לנו גואל כמוך היום
לגאול מרדת שחת בלי ספר כתוב מאדם גדול הלזה, הלא
אם קטן הוא בכמותו, ראש שבטי ישראל הוא המחברו ומיסדו
וכל הגא מפיו יצא וכל תיבה כוננו אצבעותיו, וכל מחקר כונונו
מחשבותיו, ייקרו בעינינו מכל אבני יקר המוצאים ממחקרי ארץ.
ועם כל אשר נסו חכמים או מתחכמים חסידים או מתחסדים
בעמינו עתה, למשוך את האביר הזה בכחם מגובה מצבו מטה,
לא הועילו או (מה שיותר נכון לאמר) לא הויקו מאומה, ולא
נגעו כמלא שער בכבודו הגדול אשר יאורת לו באמת. ולאלה
האנשים שם בשלשה. יש יראים ושלמים חכמים באמת, אשר
מדי החלו למצוא בדמיונם כתמים בשמש צדקה הלזה, לא נחו
ולא שקטו עוד לחפש ולמצוא בו כפעם בפעם איזה עון אשר
איננו חטא באמת, והכתמים רק במראות הצוכאות עליהם, אשר
מתוכן יראוהו, והם נגשו בבלי דעת כלי מלחמה אל המראות
אשר יצאו לצבוא עליהן. ושניים להם מתחסדים או חסידים
שוטים אשר אי נקי בעיניהם, אם רק לא כמוהם יגביה הבלים
וישפיל מדעים. ואלה השנים הלא ילמדו יקחו מוסר מאשר יראו
מדרכי אנשים מכת השלישית הצומחים עתה חדשים לבקרים,
אשר מדי ירמסו כל קדש וכל קדמון מצויין בישראל ללעג ולקלם
בעיניהם, לא יחשכו רוק גם מפני האיש הנשא הלזה. זאת לא
זאת, כי אותו בחרו ביותר מן כמה אנשי שם, למטרה אל
חציהם אשר מלאו מהם אשפתם הפתוחה כקבר, לירות נגדו
המיד, כתרואו הרדיפואו ממנוחתו הדריכותו עד שער האשפות.
וכל זה רק מאשר חכה מכעש עינם לראות זהר גבר אין כמהו
חפשי ורב כח ותבונה בכל מחקרי הקשר והחיבור בין הדת
והחכמה, ובכל זה אין כמהו גם כן יודע ומבין בכל פרטי המצות
והפקודים של דתנו הכתובה והמסורה, ונוטה שכמו לסבול אותם
באהבה וביראה וכן יצוה לכל הבאים אחריו ויוכיח בהשכל
וברעת בספריו הנפלאים לכל אשר בשם ישראל יכונה. — ידעו
נא שנים הראשונים וישכילו את מי יחרפו ועל מי ירמו קול,
ומפני הסבה ההיא בעצמה אשר הוא למשסה ולכוז לכת הלצים
ההם, יהי לראשונים לעדי ולתפארת, למורה ולמלמד לכל הדורות.

מגבר נפלא הלזה הוצאת עתה לאור מאמר יקר ואשר יספוק לנו לכבדהו מאד, אם נדע כי כתב אותו בימי זקוניו, אחרי כחבו חיבורו המפואר מורה נבוכים, המוכא ממנו בזה (סוף צד י"א ותחלת צד י"ב). האמנם יש בו כמה דברים הנראים נשנים ונכפלים מאשר כתב בתחלת ספרו משנה תורה, אולם אין להעמיס עליו בזה שפת יתר, כי רצה ללמד עוד בלשון ערבית את אשר לימד כבר בלשון משנה, מלבד כי בורר איזה דברים יותר כפי אשר הרבה חכמה עם רוב שנותיו, כאשר יראה המעיין, וגם צירף להם רעיונות חדשים ונתן לכלם סדר ומערכה כפי דרכו היקר בלימוד ובמשול על נפש הקורא, כי כל אוהבי לקחו, ולא מעט הם, ישמחו גם בחיבור הקטן הזה, וכן יברכו כל ישרי לב. וגם על הערותיך המושכלות יתנו לך תודה לא מעט, כי בבינה נכתבות ואם גם לפעמים ראיותיך ארוכות מעט מן השיעור הנחוץ. ואין לי פה רק לרשום איזה דברים עוד, כי כל אשר כתבתי בעוד היה הכ"י לפני נאבד ממני עד היום.

עוד כמקדם אשוב כי חיבור זה הוא הנקרא ג"כ בשם ספר הנמצא המחובר לספר אמרות טהורות מן דון אברהם חאיון ונדפס בשאלוניקי שנת וי"ש"ם (שפתי ישנים אות א' נומר 157), וכפי תכונת המאמר, כאשר נראה עתה לעינינו, יאות לו יותר שם הנמצא מן שם הייחוד, כי הוא מדבר יותר על המציאות כלו מאשר ידבר על היחוד ביחוד, ולזה יצורף מאשר יוסיף שם בש"י שכולל עניני רפואה ועניני יראה; והנה גם בסוף חבור זה יש איזה דברים ברפואה, ואולי זה הנזכר בש"י הוא מהעתקה אחרת הטובה יותר, כאשר נוכל לשער מעט מן שינוי שם יחוד לנמצא. ואם יש איזה ממשות בהערה זאת, הנה יצר לנו על לא השגנו את הספר ההוא הנדפס, כי אמנם העתקה זו שלפנינו איננה מספקת להשלים כל מאויי הקורא, וחסרון אחד יגיד על תכונת כל המלאכה, כי שב והעתיק גם הפסוקים המובאים מרבינו בלשון ערבית, מערבית לעברית, אך לא כלשונם בתנ"ך כי אם בלעגי שפה ובלשון אחרת, עד לא יכיר עוד הקורא את מקורם. ואל זה כיוון לדעתי הסופר במ"ש בסוף הספר וז"ל נעתק מלשון ערבי והעתיקו החכם ר' יצחק בר נתן החסיד ונמשך אחר דרך הרב בהעתקתו שהעתיק הפסוקים על דרך הביאור בזמרת (?) לשונם ע"כ. וכאשר אמרתי כבר לכבודך. ולכן יצטרכו כל המקומות ההם להערות כאשר עשית אתה בכמה מהם; אך עוד נשארו איזה אשר ראוי לרשום עליהם. כמו תיכף בתחלת הספר, והוא אמרו בתורה, שהבורא פעולותיו שלימות ותאריו קיימים באמת הוא האל הנאמן לא יעורב בו חסרון הוא הצדיק הוא הישר ע"כ, וכיוון בכל זה אל המקרא (פ' האזינו) הצור חמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל

אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. והי' ראוי רק להוסיף הפירוש
 הקטן על כל דרכיו משפט, שר"ל תאריו קיימים באמת. וכן ריש צד
 24 אמר שמואל הנביא לשאול וכו' לך אל אותה הכת המתנבאת
 הממציאים עצמם וכו' ותשוב לאיש אחר, הכוונה למקרא (ש"א ו' ה'
 ו') ופגעת חבל נביאים וכו' ונהפכת לאיש אחר, וכדומה עוד.
 שם המעתיק הזה ר' יצחק בר נתן לא מצאתי רק במקום
 אחד עוד, וואלף ביבלי העבר' חלק א' נומר 4 ע"ש, שהעתיק
 מערבית לעברית הערות לאיזה מקומות קשים בספר מורה נבוכים
 מן החכם הערבי עבדאלה אבובכר, והוא באוצר הספרים של
 עיר המלוכה ווין, ושם נרשם ר"י בר נתן זה — הקרטובי.
 ועוד לנו מעט מלים בנוף החיבור. צד 3. שורה 6. וזה
 הראשון ישחבת, צור כל טובי הלבבות. נ"ל שצ"ל ציה כל טובי
 הלבבות אהבתו ויראתו ר"ל שצוה אותם לאהבו וכו'. צד 4 ש' 2.
 לא ידמה אהבה וכו' נ"ל שצרי' להפך המלות, לא ידמה מציאות אהבה
 ותכלה ותשוקה לזה ר"ל לזה המציאות או לזו האהבה. — שורה
 11. "ולא תראה לו [ר"ל לגרם גופך] דבר לו שיעור ר"ל שתחשבהו
 לאפס אשר אין לו שיעור כלל בערך אל הדברים הגדולים ההם. —
 צד 5. ש' 13. "ויזכר שהוא דמיון נ"ל שצ"ל ויזכר — שם
 הערה 7. "יותר נכון ופעולותיהם וצורותיהם", ונ"ל יותר נכון ופעולתם
 וצורותם, וחסר רק וא"ו אחד בכל אחד. — צד 6. ש' 3.
 אחר כרוכים, אחר אישים וכו' והראשונה לנו הוא אישים וכו'
 ונקראו בזה השם לפי שמדרגתם קרובה למדרגת השכל האנושי
 ע"כ. ונכפל כל זה מספרו משנה תורה (יסו"ה פ"ב ה"ז) ע"ש,
 ומעלה העשירית היא מעלת הצורה שנקראים אישים, והם המלאכים
 המדברים עם הנביאים, לפיכך נקראים אישים שמעלתם קרובה
 ממעלת דעת בני אדם ע"כ. ונפלא הדבר הזה בשמים. א' מאין
 לו מקור בדבר הזה? ב' שבעל הוהר השתמש כבר במאמר זה
 של הרמ"בם וכתב (והר חדש ד"א דף ח' ע"ב) עשרה משמורות
 של מלאכי השרת איכא ברקיעא וכו' נסיבין שירתא בתריהון אינון
 נקראים אישים ע"כ. וכבר כתב הגאון יעבץ ע"ז במטפחת ספרים
 וז"ל, איני יודע היכן רמוז שם זה של מלאכים שנקראים אישים
 ע"כ והרב רמ"ק בבו יוחאי (מענה ק"י) הראה על דברי הרמ"בם
 הנזכרים בספר הי"ד. ומצאתי בפירש מלות זרות לר"ש אבן תבון
 בסוף ס' מו"נ (אות סמ"ך) שכתב וז"ל שכל פועל וכו' ונ"ל שהוא
 שאומר הרב ז"ל עליו בחיבורו ששמו אישים וכו' ואיני יודע אנה
 מצא הרב ז"ל השם ההוא ונ"ל שמצאו בדברי החכמים ז"ל בספרי
 המדרשות או זולתם ע"כ. והיינו יכולים לומר ששם במדרשות
 ראהו ג"כ בעל הוהר, אך לפי דעתי כוונת הרמ"בם ז"ל למדה
 שדרשו (יומא דף ע"ז ע"א ונמצא רק בעין יעקב ולא בש"ס שלפנינו)
 וכבוד אלקי ישראל נעלה מעל הכרוכ ויקחו אל האיש הלכוש

הבדים וכו' ורהנה האיש לבוש הבדים וכו' אלמלא לא נצטננו
נחלים מידו של כרוב לידו של גבריאל וכו'. וברש"י שם לבוש
הבדים הוא גבריאל בס' דניאל ע"כ. ועוד בכוזרי (מ"א סי' פ"ז)
קורא לשכל הפועל בשם גבריאל. ועוד בחיבור זה (סוף דף י"ד)
באמצעות מלאך העשייה [כלומר השכל הפועל ע"כ בהערדו]
אשר זכרנוהו הנקרא אישים בלשונם ע"כ. א"כ זה המלאך שנקרא
איש בפי רז"ל והוא גבריאל והוא השכל הפועל שדבר עם יחזקאל
ודניאל, הוא מתחת למדרגת הכרוב. ומצאתי עוד שגם בזהר הישן
משתמש במאמר זה של הרמ"בם ז"ל וכופל עוד יותר לשונו, עיין
ס' ערכי הכנויים ז"ל אישים. מלאכים. אין בכל כתות מלאכים
יכולים להתערב ביסודות דהאי עלמא כאינון דאיקרו אישים. וזהר
בראשית עמוד קפ"ד, ע"כ. ולא אוכל להשוות העמודים בזהר שלי,
אך נאמן עלי בעל ערכי הכנויים שהוא הגאון בעל סדר הדורות.
ועוד מצאתי בבחיי (פ' וישלח) על ויאבק איש עמו שכחב וז"ל והנני
כותב לך כאן ביאור הפרשה על הדרך הזה כמו שפי' פילוסוף א'
מחכמי תורתנו בפי' שיר השירים שחיבר בלשון הגרי וכו' [והוא
ר' יוסף בן עכנין תלמיד הרמ"בם, עיין מקור חיים שם] כי נחפשט
יעקב במחשבתו. במדרגת שכל הפועל שכנהו הכתוב במלת איש
והוא גבריאל ע"כ. — שורה שלפני אחרונה אחר (ותו) נראה מלה
אחת, אחדותו. — צד 8, ש' 16, כי באותו הערב חולקו
נ"ל שצ"ל באותו הערך ר"ל בערך חלק המזלות של גלגל הח'
חולקו אז ג"כ בגלגל הט'. — צד 11, ש' 15. עלה ברוחו עמי (?)
נ"ל שצ"ל עמו, זה הנחעורר עלה ברוחו עמו, עם הנביא יחזקאל
על מנין יסודות הד' וכו'. — צד 15, ש' 10. רהיה
התנצלותם, נ"ל שצ"ל התאצלותם. — צד 18, ש' 4. על עוצם
שיעורם נ"ל שמוסב על הענינים שקראו החכמים פרדס, וזה בשביל
עוצם שיעורם, כאילו נכללים בפרדס רב הצמחים. — צד 29.
בהערה. פעל הוהיר השתמשו בו המעתיקים כמו שהשתמשו העבריים
בכמה פעלים כפי היחס שאחריו, כמו פנה ביחס מ"ם אחריו הוראתו
הרחקה מאיזה נושא, וביחוס ל' או אל אחריו, הוראתו התקרבות
אל הנושא. וכן פעל סור. וככה הוהיר על או בסתם הוא על
דרך צווי, אכן ביחוס מ"ם אחריו הוא על דרך מניעה להוהיר ממנו. —
צד 31, ש' 4. כמו שיצוה על צד השפלות, נ"ל שצ"ל שינטה.
והנני ידירו ומכבדו דו"ש באהבה שלמה יהודה ליב כהן ראפאפורט.
אה"מל. הס' הכולל הסיד ר"י ב"ן הקרטובי (משאטיבה?) סיהשנת ק"ח והעתיק
ס' העיון לאבותאלי בתשובות שאלות על התכונה, כ"י צעיר לידן
(ליטנל. 1843, עמוד 140) ואצל הס' אלמכני (ממכתב ידידי הס' המפואר שד"ל
כ"י) והעתיק פי' מחמד עבד אללה וכו' המכונה אל תנרזיעל כ"ה הקדמות המורה,
ע"מ"ע להרב"ר פראנקעלס"ב, דף 112. והנה קצר המנע מלהוסיף עוד דברים
ע"כ איש קנני לימלן ובמ"א אחריו אי"ה.

מאמר הייחוד

להרמב"ם ז"ל

אלה הפשטים הנבואיים והשכליים המסודרים אם הראשון לא ישחנה בצד מצדי השנויים הנה יחויב מזה שלא ישחנו פעולתיו כלל ממה שהם עליו אחר שכל הנמצאות מסודרות ממנו על תכלית השלמות והחיוב הנה לא יצויר עליהם לא תוספות ולא חסרון והוא אמרו בתורה שהבורא פעולתיו שלימות ותאריו קיימים באמת הוא האל הנאמן לא יעורב בו חסרון הוא הצדיק הוא הישר ואמר שלמה ע"ה [קהלת ג' י"ד] בפעולת הש"י אין להוסיף עליהם ואין לגרוע מהם ולו ישחנו פעולותיו ישחנה הוא בלי ספק ¹) עלוי גדול. ואולם מה שנמצאהו בספרים המורים ²) מהיותם משלחים התארים כיד והרנל והפנים והדבור ודומה לזה ממה שיביאהו ³) לחשוב ההגשמה והשנוי חדע שלא היה זה אלא להישרת השכלים הקצרים והבנת בעלי היצירה החסרה אשר הרנילו המוחשורת ואין ביכלתם העליה מן החוש אל אופק השכל, אמרו החכמים [ברכות ל"א] דברה תורה כלשון בני אדם ר"ל שדברה תורה לאנשים כפי הבנתם ושכליהם ולזה נשא האל המשלים לאנשים ויצר הגדולים לרחמנות לחלושים וזה שלמה שאי אפשר שישחוו האנשים בהשגת הייחוד לחלוף שכליהם אחר שהיה בם מהשלם והחסר והחוק

(1) כלומר יתעלה. — (2) התוריים כנ"ל פה וגם הערה 8 ,
— (3) שיביאנו .

ההשאה ⁴) וחלוש הציור גור שלימות החכמה האלהית וכללות החכמה ורחמנותה רבנית ⁵) אשר תוכל על (תכלול?) כל דבר כמו שאמרו ורחמיו על כל מעשיו [תלים קמ"ח ט'] וכללה רחמנותו כל יצוריו שלא נחסרה זאת ההצלחה אשר היא שלימות האדם האחרון אבל יגיע כל אחד כפי שיראה ציורו והאמינו באמיתתו ולזה מצאנו רב הנביאים מדברים על אחד מהאנשים כפי השגתו מהיריעה לפי שהגעת מה שיצויר מוזאת התכלית רב בהיקש למה שלמטה ממנו. וכאשר נבדל הראשון האמתי מהגשמה הנה כבר נבדל ממשכי הגשמות ומשיגיה וכאשר (?) לא יחואר בהרכבה ולא בחלוק ולא באנה ולא בכמה ולא באיך ולא במעלה ומטה וימין ושמאל לפנים ואחור ועמידה וישיבה ולא יגבלהו זמן ואין לו ראשית ולא אחרית ולא ישיג בו מות ולא חיים כחיינו ולא תכלית ולא ידיעה כיריעתנו ולא תנועה ולא מנוחה ולא כעס ולא רצון ולא פחד ולא גבורה ולא דבור ולא אלמורת או"ל אין למעלה לא עמידה ולא ישיבה לא פנים ולא אחור ולא עפוי ⁶) ובכלל

4) ההגנה . — 5) ורחמנות הרבנית כנ"ל כלומר האדוקית שהוא האלהית, וכמלא לרוב בספרים המועתיקים מלשון ערב (בערבי רבאני) אשר לוקח משם, ובמשכים אחרים, לדוגמא: הצריאה הרבנית, ההגנה הרבנית (כוזרי מ"א סימן ז"ה ז"ו), השכל הרבני העליוני (מוסרי הפילוסופים שער א' פרק י'), ידיעת הרבנית האלקית (רלב"ג מוצא מרש"ט פלקיירא, מורה המורה דף קל"ג) וכן הרבני באמונה (סוף ס' אגרת בעלי חיים) . וכבר טעו בזה חכמים שונים בפרט מן המעתיקים ובראשם ראש המעתיקים ר' שמואל אבן תבון בסי' המורה כאשר השיג עליו ה"ק רש"ט פלקיירא בסי' מורה המורה דף קמ"ו, והעתיקו בלשון אשכנז ה"ק דר' דעליטצט (ליטעראטורבלאטט דעם אריענטס 1840 עמוד 180), רק בזה שהוסיף זה החכם האחרון מעצמו פלגין דיבוריה: השכיל לומר שכמו שהקצ"ה הרב בן האדם פקרא עבד, בערבי עבאד (עיין ג"כ מכתב עתי לה"ק הרב ד"ר גייגער ח"א דף 154), אך מה שהוסיף להציא ראיה על הוראת מלת רבאני מאלקראן (ה' ס"ח), מעשה לכתור כי שם הוראתו כהוראת רבן בתלמוד כאשר כתב ה"ק דר' גייגער בספרו על מחמד דף 53, ורק בזמן מאוחר אחר התפשטות החכמה היונית אצל הערביים נשתנה הוראת מלת רבאני . והנה לשון תפארת העולם הרבני במחברות עמואל דף י' וי"א יש לדורשו על שני הפנים כמו שכבר כתבתי (ליטעראט. 1843 דף 34) . — 6) בגמרא דחגיגה דף ט"ו ע"א ז"ל גמירא דלמעלא לא הוי לא ישיבה ולא תחרות

לא ישתנה כלל ולו נמצא דרך משל פעם מתרצה פעם כועס פעם מדבר פעם שותק היה משתנה וכל משתנה יש לו משנה בהכרח ית' 7) הראשון האמתי מכל חסרון ואולם מה שבא בספרים המורים 8) והספרים המורשמים מהנביאים הנה זה כלו על דרך משל אמר ירמיהו ע"ה [איכה, ה' י"ט] אתה ה' לא שנית:

הפרק הראשון

וזה הראשון ישתבח צור כל טובי הלבבות אהבתו ויראתו אמר בתורה ואהבת את ה' אלהיך וגו' [דברים ו' ה'. י"א א'] ואמר ארז ה' אלהיך תירא [דברים ג' י"ג] ואם תאמר איך הדרך לאהבתו דע שכאשר תעיין זה המציאות הנפלא המסודר מחכמתו הגדולה ותבחן דקות פעולתיו ועלתה במחשבתך מלכות שמים והארץ אחר עינת בהשגחתו כך ואיך הוציאך מההעדר אל המציאות וחננך השכל אשר הוא היותר טוב שבכרואיו ויותר קרוב מהם אליו והוהירך לעבודתו וצוך לזכרו ויעדך בנעימות לא יכלה והצלחה אין לה קץ ותכלית והשארות עין לא ראתה ואזון לא שמעה כמאמר ישעי' [ס"ד ג'] עין לא ראתה אלהים וולתך, ר"ל שעין לא ראתה אותה ולא ידע תכונת אמתה אלא האל, אח"כ באשר הוספת העיון תראה מה שבמציאות האלוה מהשלימות והיופי אשר יקצרו

ולא עורף ולא עיפוי וכן מובא מהרמב"ם ז"ל בפיה"מ פרק חלק יסוד ג', אבל במורה נ"ב מהראשון, אמרו ע"ה אין למעלה לא ישיבה כו' ועיין ה"ס הת"א, ב'. וזו גירסא אחרת כנראה מרש"י שכתב בחגיגה לא עמידה לא גרסינן. מלת עפוי נכתב בגמרתגו עיפוי שהוא לדעת הערוך ורש"י עיפות והרמב"ם ז"ל בפ' חלק פירש שענינו חבור מל' ועפו בכתף (ישעיה י"א, י"ד), ונראה שהביאו לזה דקדוק הלשון, להתדמות משקל גילוי מרש גלה וכדומה (עיין מה שכתבנו בהערות לס' עץ חיים מר' אהרן בן אליהו הקראי דף 264 ובפרט מלות נמוי ועלפוי שם, ועי' ג"כ דוגמאות שהביא ידידי הס' דר' קאסס על צפי' על הכוזרי דף 17) וכבר העיר על זה המשקל הס' בוקסטארף, אשר השערותו להגיה עיפוי שהוא כמו עיפות, ועוד קרוב לומר שכתב עיפוי, וכשתבש הקו הקטן אל אות יו"ד. אבל אפשר ג"כ לשאוב שהוא משקל קטלוי, עיין תורת לשון ארמי להס' וויכער סימן י"ב, ד'. וברוף מה שכתבו הס' געזעכיוס והיט כיג על מלת חכי (הושע ו', ז'). — 7) יתעלה, ועיין הערות לספר עץ חיים דף 253. — 8) התוריים, כיון למעלה הערה 2.

השכלים והמחשבות מהשינוי ואין ספק שתשתוקק ותתעורר על זה המציאות ותאהב אהבה לא ידמה (1) אהבה ותכלה מציאות ותשוקה לזה אם תהיה לזה ראוי אמר דוד ע"ה [תלים מ"ב ג'] צמאה נפשי וגו' אהר בחינת (2) ועיינת בעין ההכנעה והיראה והשקפה הענין הגדול בנפשך עם תחימות (3) שיעורך ומיעוט מעלתך ושפלות עניןך ושאתה כלי לזוהמת (4) ולכלוכים ומשכן לטומאות ולכעורים ושאתה טפה סרוחה וסופך נבלה סורהת וכאשר תקיש גרם (5) גופך על כדור הארץ תראה שאין יחס בין שניהם ועוד שהארץ חלק מק"ע בשמש (6) ועוד שיחס השמש מגלגלו ועוד שגלגלו מגלגל האחרון תשוב לנפשך ולא תראה לו דבר לו שעור (?) אמר דוד ע"ה כי אראה שמיך וגו' [תלים ח' ד'] עכ"ז המתין פגישת המלך הגדול הגבור העצום אשר הפליג בגדולה הנה בלי ספק שכאשר תחשוב זה תתפעל וירעד נופך להגדלה וההתנשאות לאשר יכנע כל דבר לעצמותו. וכאשר העברנו המאמר אל זה המקום ראוי שנוכר לך חלק ממה שזכרוהו החכמים בסדור זה המציאות ופעולות הבורא כי כפי ידיעתך בפעולות הקרב מידעת הפועל ונזכיר מזה מה שיעיר הישן משינת העלמו ויקיצהו מתרדמת סכלותו :

ראוי שתדע שהנמצאות המסודרות מהראשון ישתבח נחלקו לג' חלקים. החלק הא' נמצאות מחוברות מחמר וצורה והם ההוים הנפסדים כגשמי הב"ח והצמחים והמחצבים. והחלק הב' נמצאות מחוברות ג"כ מחמר וצורה אבל לא ישחנו ולא יערהקו ולא תעתקנה צורותם בהשתנות הנמצאים הראשונים אבל צורתם קיימת לעד ולנצח נצחים ופעולתם (7) נמשכות בעור

- (1) למה? ואנא אסתפת ודחלת משלוח יד לתקון המלות הבאות.
 (2) נחמת. — (3) שיעורו הגבלות, תרגום גבול תחום, וממנו תחס כמו מן תרומה תרם, ושראו העיקרי חס, ממנו חומה. — (4) לזוהמות כנלע"ד.
 (5) הוראתו עכס כלומר תמנית או סומר וכדומה. וכבר נמצא בהוראת עכס ונפש (פערזאן, זעלבנסט) בתלמוד. וזריך להוסיף זה על מ"ש הס' רי"ל דוק עם נספרו על המדקדקים דף 148.
 (6) וכן הוא בס' היד הלכות שביעית ה', כ"ב ונפתיחת פי' המשנה במכוס קס"ו וגו' שמיכות, ונספר הכוזרי (מ"ד סימן ג') רק ק"ס, עיין ספר (דיא רעליגיעזע פאעזיא וכו') להס' הרב ד"ר זאקס דף 232

בוראם אשר אין תמורה למציאותו ולא שנוי לחוקו ולא ישיגם שנוי אלא ביותר פחות שכמקריהם הוא ההעתק באנה או במקום וצורתם י) קיימות בהיוליי שלהם נצחיות ואלה הם הגלגלים והדברים התקועים במ ואין היוליהם כהיוליי היסודות הד' ולא צורתם כצורתם אבל הם נבדלות מהם בצורתם וחמריהם. וחלק הג' צורות נפרדות נקיות ממיני הגשמות ערומות ממשכי הגופות והם המלאכים אחר שכבר התאמת שהם אינם גשמים בשום פנים, ואולם מה שהראה שהנביאים אומרים שהם בעלי כנפים ושקצתם מאש וקצתם מה שיצויר בצורת אנשים ועופות וזולת זה, אמנם הדע שהוא על דרך משל וכבר בא כמו זה באמתח 8) הבורא בתורה שהאל אש אוכלה הוא [דברים ד' כ"ד] וראיה על זה שתמצא קצת הנביאים יתארו מלאך אחד בתארים רבים ויוכר שהוא דמיון לו על צורות מתחלפות לקצרה על שאין לה צורה קיימת וא"ת במה יוכרו קצתם מקצתם אחר שאינם גשמים הדע שאמנם יוכרו במעלות ומדרגות כי מדרגת כל אחד מהמציאות ידוע וכל אחד מהם יקדם לחבירו במעלה והכל מסודר מהראשון ישתבח ואל זה רמז שלמה באמרו [קהלת ה' ו'] כי גבוה מעל גבוה וגו'. ודע שמעלת מדרגתם אינה מעלת מקום כלל כי בהסתלק הגשמות יסתלקו האיכות 9) ומשיגיהם ואמנם הוא שזכרנו בהתנשאות ובמעלה ובקורבה בראשון ישתבח וחלוף שמותם כחלוף מדרגותם ולכן יקרא אשר במדרגה הראשונה חיות הקודש וזאת 10) על הכל ויורה קרוב מכולם לראשון האמתי ית' וימשך לזה אשר

בהערה . — 7) יותר נכון ופעולותיהם, וכורותיהם, ונ"ל שהיה נערצו מספר רבים הנקרא נצר כידוע לבעלי הערב וע"כ העתיק המעתיק במספר יחיד . — 8) הוראתו העצם האמתי, ונ"כ הגדר האמתי, עיין במורה סוף י"א מהשני וכן בכוזרי מ"ד סימן י"ג; והפילוסוף אינו מבקש אלא שיספרוהו על אמתתו, וכן בס' האמונות והדעות לר' סעדיה גאון (דף ל"ב ע"ג דפוס אמסט.) כי הפכמה חיות הדברים על אמתתם הידועות, וזאת המלה אמתה היא העתקת חקיקה (עיין הערות לספר עץ חיים דף 213 ומ"ש הס' ד"ר שיער, איזראעליטישע אנכאלען 1841 דף 180 הערה 2) וכן כריך לפרש דברי רש"ט פלקיירא (מורה המורה דף 13) שהסומר הראשון הוא עד על (?) האמתתה תחת השמים הנקראים כסא. ועיין היס' בת פ"א. — 9) האיכות. — 10) המדרגה? —

במדרגה השנית אופנים וימשך לזה אשר במדרגה
 הג' ארליים אחר השמלים אחר שרפים יי) אחר
 אלהים אחר בני אלהים אחר כרובים אחר אישים
 נקראו באלו היו"ד שמות לפי מדרגותם עשרה ונגזרה לכל מלאך
 קריאת שמו כפי מדרגתו ואין אחר המדרגה הי' אלא האמת
 ית' ונקראה חיות הקודש והראשונה לנו היא אישים כלשון העברי
 להשפעת הצורות מהם ולזה אמרו הנביאים שהוא תחת כסא
 הכבוד והם המלאכים אשר ידברו לנביאים ונקראו בזה השם
 לפי מדרגתם קרובה למדרגת השכל האנושי. ודע שאלו הצורות
 הי' הם חיים יודעים בוראם איוו ידיעה וחלופי העתים יי)
 (כחלופי) כחלופי מדרגותם ועכ"ז לא ידע אמתת עצמותו
 אלא הוא לברו אבל ההשגה אשר במדרגה הא' היא יותר
 עליונה אח"כ ההשגה אשר תמשך לה וההשגה אשר
 היא יותר מעוטה מהם היא ההשגה אשר במדרגה
 הי' ועם זה הנה היא משנת מרה שלא יוכל ששיגהו אחד מן
 האנשים המחוברים מחומר וצורה. ודע שכל מה שזולת הראשון
 מהצורה הא' עד היותר פחות שכברואים אמנם יצא אל המציאות
 מאמתת עצמות הראשון ואחר שהוא ית' יודע בעצמותו כפי מה
 שהוא עליו חויב שידע כל מה שיסודר ממנו עד לא יהיה ערום
 מידיעתו דבר כלל אמר דוד ע"ה [תלים צ"ד ט'] הנוטע און הלא
 ישמע וגו' אבל עם זה הדע שהוא ית' לא ידע בידיעה שהיא
 חוץ מעצמותו כידיעתנו כי ידיעתנו בלתי עצמותינו ואולם הוא
 ית' עצמותו שלמה ומספקת בעצמותה מכל דבר זולתה וידיעתו
 וחיותו אחד מכל פנים כאלו יי) היתה ידיעתו זולתו היה בו
 רבוי והיתה עצמותו חסירה צריכה לתארים יודיעוהו ויתעלה מזה
 עלוי רב אבל הוא אחד נפרד אין רבוי בו כלל אבל אחד
 (ותו) בתכלית (תכלית) הפשיטות הנמור וזה יחודנו ועליו סבוב
 תורתנו ואמונתנו ידעהו מי שידעהו ויכפור בו מי שיסכלהו ולא
 יכפור בו אלא בעל הכפירה באל בעד מסך מכדיל יי) מהשגת

(11) כאן מסר: אחר מלאכים, והוא דבר הלמוד ממכינו
 צסופו ומדברי הרב ז"ל הלכות יסודי התורה פ"ב ה"ז. —
 (12) דעתם? — (13) כי אלו. — (14) עיין פ"ב הערה 44. —

אמתת יחודו . ודע שכל מה שזכרתיו לך בזה הענין אמנם הוא כטפה מן הים לצרוף בענין ¹⁵) בנפשו כי יקצרו השכלים וילאו הנפשורה והלשונורה טהרבור בקצת הענין הזר . ואלה הענינים העמוקים קראום חכמינו הסודות האלהיים והוהירו חכלית האוהרה שלא נפרש מהם דבר להמון ולראשוני ¹⁶) ההבנה ועליוני הנפשות אבל יעתקו מסדור לסדור אמנם במה מזה ¹⁷) למה שראיתי סוד הטובות מזו האומה והעלם חכמיה ומדרש יודעיה בהמשל האומות עליהם ¹⁸) וחננתי על מי שהוה ראוי להשקיף עליו בקצת השקפות מהסודות הנבואיים והידיעות האמתיות המקובלות מתלמידי חנביאים והחכמים ז"ל .

פרק שני דע שהגלגלים נקראים באותו לשון ¹) שמים רקיע וזבול ומכון ומעון וילון וערבות,

וכל שם מזה הענין עמוק והוא סוד נבואי . ומהגלגלים היותר קרוב גלגל הלבנה ועליו גלגל כוכב וימשך לו גלגל נוגה וימשך לו גלגל שמש אחר גלגל מאדים אחר גלגל צדק אחר גלגל שבתאי ²) אחר גלגל הח' והוא בעל הכוכבים אחר גלגל הט' והוא גרם האחרון והוא סובב מהמזרח אל המערב והוא חמקיף הכל ומנהיג הכל . ואולם מה שיראה לראות העין שאלו הכוכבים כלם בגלגל אחד הנה זה לפי שגרמי הגלגל ספיריים כזוכית ולזה תראה הכוכבים אשר בגלגל הח' מתחרת גלגל הירח . ואלה הגלגלים מהם מתנועעים ממזרח למערב כגלגל הט' ומהם מה שיתנועעו ממערב למזרח ואין ריקות ביניהם כלל ולא גרם

15) לכורך הענין, יס"הת, ב' י"א. — 16) ז"ל אלא לראשונה עיין פ"ב הערה 27 . — 17) בזמן הזה . — 18) כלומר על כן חכמתי .
1) כלומר בעברי, ואפשר שיש כאן שגשג ההעתקה ורצונו בערבי על השמות שיש לגלגלים. מוצא הז' שמות הוא בתלמוד (אגיגה י"ב, ב') וגם באלקראן מדבר משבע שמים (עיין ספר דר' גייגעה הכ"ל דף 65) וגם משבע ארצות (עיין קראן סורה ס"ה פסוק י"ב העתקה אשכנזית של הס' וואהל דף 608 וצרוף בענין הז' ימים מה שנמצא בירוש' דכלאים פ"ט) ולדעתי מקורו מהז' אקלימים, ועיין מה שכתב הס' האנמער (ווינענער יאהרצייכער כרך ק"ה דף 135) מענין ז' גנות עדן וג"ה ושמים וארצות לדעת הערביים, אשר שאנו מים שלנו וחכמינו שמו משקתותיהן, ואין כאן מקום להאריך . — 2) על סדר כוכבי לכת שז"מ חכ"ל עיין ספר הר' ד"ר זאקס במקום הכ"ל ובמורה בט'

זה ³) ביניהם. ודע שגרמי הגלגלים אינם ככרים ולא קלים ולא בעלי טעם ולא בעלי ריח ולא מראה ואולם מה שיראה בם ממראה התכלת הנה הוא כפי מרחקם ואמצעות האויר ואלה הגלגלים הם כדוריים מתוקני העגול ואמצעם הוא המרכז וסבוב הארץ והמים מקיפים ברב הארץ ואחר האויר מקיף בארץ ובמים ואחר האש מקיף בשלשתם וסבוב גלגל הירח מקיף האלה ⁴) הד' גשמים ולקצת הכוכבים גלגלים קטנים וגם תקועים בם ואין אותם הגלגלים מקיפים הארץ. ומספר הגלגלים המקיפים בעולם י"ח והגלגלים אשר לא יקיפו ח' ⁵) וממהלך הכוכבים ושעור נטייתם לצפון או לדרום ומרחקם מן הארץ וקרבתם נודע מספר אלה הגלגלים וכבר חברו בזה חכמי היוונים חבורים ⁶). ואולם הגלגל הט' המקיף בכל חלקו הקדמונים אל י"ב חלקים וקראהו כל חלק כפי מה שהיה נכח אמצע הכוכבים אשר בגלגל ח' אשר תחיהו והם המולות הנקראים בלשוננו טלה שור תאומים וגו' ואלה הי"ב אשר בגלגל הח' לא נמצאו נכחיים לחלקים אשר בגלגל הט' אלא בזמן אנשי המכול כי באותו הערב הולקו ואולם עתה כבר הועתקו מעט מאותו הנכח ותשיגם הנועה אבל מתאחרת מאוד ותנועה מהמזרח אל המערב. ומאלה הכוכבים מה שהם הוא ⁷) יותר קטן מהארץ ומהם מה שהוא יותר גדול והירח חלק מגרם הארץ והארץ חלק מן ק"ע מגרם השמש ואין בכוכבים יותר גדול מגרם השמש ויותר קטן מגרם כוכב. ואלה הכוכבים יהגלגלים בעלי נפשות שכלים והבנה וידיעה וכל אחד מהם ידע התחלתו הראשונה כפי חלקו במציאות ומדרגתו ויהללו בוראם ויודוהו וישבחוהו אי זה שבח ואי זה הודאה וישיגו עצמיותם כמלאכים אלא שהם בהשגותם

מהשני. — (3) מה. — (4) אלה, או הד' גשמים האלה. —
 (5) כתב צעל הכוזרי (מ"ה סוף סימן כ"א) הגלגלים כפרוס והגיעו
 אל יותר מארבעים וכו'. ועל ענין הגלגלים, המקיפים והבלתי מקיפים,
 עיין ס' המורה צ"א וי"ט וכ"ד מהשני וספר עין חיים דף 39 ודף 375.
 וזרוף ס' יסוד עולם מאמר א' פרק ט'. והנה צעל הכוזרי (מ"ה סוף
 סימן י"ד) כתב בכלל על כל אלה התקירות וז"ל ודברים הם נספוק
 למטה מספר יצרה (עיין מ"ד סימן כ"ה!). — (6) עיין יסודות,
 ג', ה'. ומה שכתבנו על זה בלשון אשכנזי. — (7) מהם מה שהוא. —

תחתם ולמעלה מהאנשים, אמר דוד ע"ה [תלים י"ט ב'] השמים
 מספרים עצמות הבורא והגלגל מגיד פלאות מעשיו לא בלשון
 בעל גורים⁸) ולא בדבור נשמע ומי שחשב ששתי אלה הלשונות
 נאמרו דרך העברה הנה כבר טעה רק הספור ההגדה אלא שלא

8) כלומר גזור המלה והמשפט (כוונתו על דברי הפסוק: אין אומר ואין דברים
 כנראה בסמוך) • והנה שרש גזר, וכמוהו שרשים אחרים אשר עיקר
 הוראתם חיתוך וגיזור (שניידען, אבשניידען, טהיילען) מהם גזם, חלק,
 חרץ, חתך, כרת, פלג, פסק, קטע, ונערבני בה גזם קצ'י קטע,
 נאמרו בדרך העברת הלשון על הצרת הקול ועל המשפט הממשני והדברי
 (עי' פי' הכוזרי לדידי ד"ר קאסעל דף 85, ונרשם בטעות 93).
 כבר אמרו ז"ל גזירה שגוזרין מלמעלה, ואמרו נחתך גזר דין (סנהדרין
 ק"ח, א'), והגזירה שהיא ההכרח והחיוב נקרא בערבי קצ'ה (עיקרים
 א', י"ג) ובסורי חלקא (עיין פי' ישעיה לגעזעכיוס ח"ב דף 352),
 ובאמת גזירת הבורא ית' וגזירת הכתוב וגזירת חכמים וגזירת
 השכל גזירה שזה וכלה חדא גזירה היא (ונריך לתקן וזה שכתבו הס'
 ר' משה צריק בספרו על המנהגים ח"ח דף XXXVI, והס' ד"ר
 הירשפלד בס' האלאכישע עקסעגעזע דף 456 בהערה) רכזי
 שמקורם מהחיתוך אך נאמר לשון גזר וחתך וכו' בפרט על הברור שאינו
 נריך להכבדה או על הברור לדעת החותך עד שאינו מסביר. ועתה
 נלך מכלל אל פרט כפי ערך השרשים.

גזם. משפט חרוץ נקרא בערבי אמר גזם (המכיל מהטעות
 לאלגזאלי דפוס פאריס דף כ"ח) וכן בה אלחכמה וגזם
 אלקצ'יה (מי בן יקטאן דפוס אקספארד דף ג') בעברי חרץ הדין
 והקצ'יט הגזירה. אך מלת גזום (ען חיים פ' כ"ה דף 69) אפשר
 שהיא מלשון גזים ולא עבד (שבועות מ"ו) וכן בלשון סורי גוזמא
 הוראתו דראהונג בל"א (עיין שיר של בר הנראי על לשון סורי, פרק ג'
 חרוז ל"ג). וכן נקרא גוזמא ההפלה (ען חיים דף 44) מענין
 מופלג ומופלא (אבזאנדערליך) ואין להתדמות אל העברת לשון אויפ=
 שניידערייא בל"א כמו שכתב הס' רמ"ל במערכי לשון ואחריו אך לא
 בשם אמרו בע"מ ס' מרפא לשון ארמי דף 16. — גזר. הס'
 האחרונים שמשו לרב בלשנא דקרא גזר אומר (חיוב כ"ב כ"ח) וכן גזר
 אומר בלי תקירה (ען חיים פס"ט), יגזר גוזר גמור (כוזרי מ"ה ס"י
 דף כ"ז ע"ב דפוס פראג), החכמים שגזרו בענין זה גירה נחתכת
 (הקדמת פירה"מ להרב ז"ל), גזרם מאמרם (בן המלך והכוזר הקדמת
 המעתיק) ותגזור הדין (שם פ' כ"ב בתחלתו), וכן בגזור הנור (שם פ"ל
 דף ג"ב ד' ליווארנא), גזר בגזירה (ען חיים דף 39, 110 שורה 17,
 155 שורה 7), מאמר בגזר דין (שם 156), ואפי' לשון גזירה שזה נקט

באו בלשון עברי כלל אלא לאמיתית לא להעברה °) ויאמר זה אמרו לא בלשון בעל גורים ולא בדבור נשמע וזה רומז אל הדבור הפנימי אשר היא ההשגה האנושית. ודע שהבורא ברא בקצוב (?) גלגל הירח חומר פשוט נבדל לחמרי °) הגלגלים וכן צורתם נבדלות מצורות הגלגלים ולזה החומר ד' צורות, הצורה הא' צורת האש חלק בקצת זה החומר הממשש גלגל הירח והוא גרם האש, והצורה הב' צורת האויר חלק מזה החומר למה שימשך לגרם האש והיה ממנה גרם האויר, והצורה הג' צורת המים חלק במה שימשך לגרם האויר והיה ממנו גרם

הקראי הזה (שם דף 14 ודף 28 שורה 10), החליט גזירה (שם דף 21) כמו החליט המאמר (קסת ומגן דף כ"ב). — **חריץ**. יחזן הדין (ע"ת דף 184), וסדרו: שלא לחנוק (נ"ל לחרוץ) הדין ולפסוק אות כ"א אחר הכרה הצרורה וכו' (אגרת ב"ת שער ב' סוף פ"ב) — **ח ת ד**. נחתך על עמך (דניאל ט' כ"ד), דיעל מימר פומיה מתחתכין פתגמיה (תרגום אסתר ד' ה'), אלו נתנה התורה שתוכה (ירוש' סנהדרין ד', ב'. עיין מ"ע להרב ד"ר פראנקעל כרך ג' דף 164 בהערה), סובר למודו ומחתכו לעמוד על צוריו (רשי, סוכה כ"ח: ד"ה ומשנן), לחתוך הדין (הלכות דעות ז' ב') לחתוך הדבר (שם ה' ב'), מופת חותך (מורה א' כ"ו, ב' י"א וכו') הוא בערבי ברהאן קאטע (עיין כתב תורה להס' קאזעגארטען דף 36) ומענין **קטע** הזה נקראו הלכות קטועות, וכן מאמר החותך (מלות ההגיון פי"ג, קיצור בן רשד דף י"ד ע"א), ראיה חותכת (קסת ומגן י"ב). וכן נקרא ההכרח או הגזירה חתוך: בדיון חתוך אין שם לא וותור ולא סליחה כלל (עקידה שער ס"ג דף ע"א, ע"ב דפוס לבוב), ולפי זה יש לפרש בשל"ה: חתך והוא השם החותך חיים לכל חי, ואין צריך להרחיק עדות מן אערא פאס של היונים, אשר הביא הס' בריק (בס' הכ"ל דף 28). מזה שאמרו ז"ל (כריתות ס"א.) הלשון מחתך, גם האחרונים מדברים הכריתות קולות (ע"ת פ' כ"ה, ודף 165, 166). — **פסקי**. דין פוסק (אמונות ודעות כ"א), טענה פוסקת (כוזרי מ"ה ס"ז), מאמר הפוסק (מלות ההגיון פ"א) או הגזר, ובערבי אלקצ'יה אלחאמליה (ליטעראטורבל' 1840 עמוד 535 הערה 3), פסקו במאמר (ע"ת 101 182), לפסוק הדין ולסתום הענין (שם 177 בסופו), וכן נקראת מלת כ"ו צבורי מלתא פסוקתא (בר הצראי ג' ל'). — והנה תראה מן המעט הזה מה שחסר וכריך לנו במדרש מלין דרבנן ודחכימיה. — (9) כלומה מלות מספרים ומגיד הוראתם בלשון הקודש האמתית, ואפשר שהוא במקום האמתות, עיין הערה 30, ועיין הוספות לס' עץ חיים פרק י"ז דף 376) והלשון משוּבָּשׁ וכריך תקין. — (10) מאמרי, ובמקום צורתם נ"ל צורותיהם.

המים, והצורה הד' צורת הארץ חלק בשאר ההיולי, והיה גרם הארץ היה יי) א"כ קרוב גלגל הלבנה מקיף באלה הד' גרמים. ואולם הארץ מקיף בה המים אם לא הנגלה ממנה שגורה החכמה האלהית בצורת הוית הב"ח והאוויר מקיף במים והארץ מכל צד והאש מקיף בשלשתם ואין דבר מהם רקות כלל ואלה הד' גרמים אינם בעלי נפש ולא ידיעה אבל הם גרמים מתים מונהגים בעזר בוראם בכחורת יוסרו בם והם מקיפים בכללם ישמרו מקומותם ופעולותם וכאשר יצאו ממוקומותם הטבעיים השיבם אליהם והעמידם קיימים בם וזאת חקת הבורא יחב' באלה הציורים אשר אין תמורה לחקו ולא שנוי למציאותו, אמר דוד ע"ה במזמור משבח האל למה שזכר השמים מספרים וגו' והאש והמים וזולת זה מפלאות ברואיו אשר לא יעברו גבוליהם אשר נוצרו עליהם, אמר [חלים קט"ח ו'] חק להם ולא יעברוהו ולא יחליפוהו, ומי שנתעורר וחשב בנבואת יחזקאל וכללו אשר כלל בו עלה ברוחו עמי (?) על מנין היסודות הד' וברוח הגלגלים הד' והיותם מתנועעים ממניע אחד ואיכות הקשר העולם השפל בעולם העליון והסכימו אצלו השכל וההעתק ושם התבוננה סודות עמוקות וענינים נפלאים מזה במציאות וכבר ביארנו זה כלו במורה הנבוכים ומשם יתבאר הדביקות וההתיחסות אשר בין העולם החושי והעולם הרוחני ולולא זה ההקשר וההדביקות לא יסודר דרך העליה אליו ולא נמנע זה להמנע (?) אל

11) אין זה נוסף אלא מלת והיה הקודמת היא פעל שמושי כמו (בערבי באן) וכן דרך קצת המעתיקים לחבר פעל היה עם פעל אחר, לדוגמא: היו... יותכו (קינור אבן רעד דפוס ריווא דף ב"א ע"א), אחר אשר היה הגדר יתהפך (שם דף ל' ע"א), כאשר היו זהם ימלאו (שם ע"ב), וכדומה תמצא מפוזר ומפורד בין העתקות המעתיקים המפורסמים לדוגמא: וכאשר יהיה המוחש לא יתוס (אמוכות ודעות דף ד' ע"ב דפוס אמסט' למטה), אך לא תהיינה תנועותיו כבר נתן זהם (כזרי מ"ג סימן י"א דף ט"ו ע"ב דפוס פראג), הייתי קודם שאידע האל אשתה ואצמא (מאזני נדק לאלגזאלי דף 168). — וכן מלת שז אשר שמושה בערבי כמו מלת היה תמצאנה עם פעל כאמרו: עד ששז התלמיד יכול להועיל מלמדו (מאזני נדק 183, ומלת יכול אינה הבינוני). והקראים נמשכו גם פה אחר לשון ערבי ביותר (עיין הערתי לס' עץ חיים דף 268 ובליעטעראטורבלאטט 1842 דף 710), ולפי זה תבין

המציאות הקדושה וזה סולם העליה ¹²) אשר ראה יעקב אבינו ע"ה בחלומו הנזכר בתורה וכבר פירשנו ג"ו במורה הנבוכים וביארנוהו ביאור שלם ויתעורר הסכל וייקץ הישן במה שיושג מאור הבהיר הזורה לראוי לו.

ודע שהד' גרמים אשר בקצוב גלגל הירח הם יסודות כל ההוות והנפסדות ממתצב וצומח והב"ח וזולת זה. ואחר שכבר

התבאר זה אין ספק שכל הגשמים הטבעיים זולת הד' יסודות הם מורכבים מחומר וצורה וחמרם מחובר מהד' יסודות ואליהם יותך, וכל אחד מהיסודות לא יותך אלא אל חומר וצורה לבד לא לגשם אחר או דבר נמצא בפועל כלל וזה ההיולי הוא העצם הפשוט אשר ראו אצילי בני ישראל בתאר הנבואה וזה התבאר מאד למי שעיין אותו והירה מורגל בחבוב העליוניות וכבר בארנו גם זה במורה. ודע שטבע האש ותנועתה אשר נוצרה עליה העליה מהמרכז אל התיקף והמנוחה שם וטבע הארץ הפך וזה וכן המים מקומם ישר ינוחו בו בטבעם ויכוננו אליו כאשר יצאו בהכרח ממנו אל צד המעלה הווא שטח הארץ והאוויר הוא בין

המאמר: ות היה הכפז צנוף האדם תכנס צנוף הכמה (ע"ס דף 101) ולא תטעה את הסופר (שם דף 272 בהערה). — ועוד אפשר לתקן כאן: והיה ממנו גרם הארץ, היה א"כ קצוב וכו'. — (12) הסולם הזה כבר דרשו אותו על מדרגות החכמה והכרת הצורא ית' הראשונים והאחרונים פילוסופים ובעלי קבלה פיענים ומשוררים מעמנו וכן מן השמעאלים עד שמשו צמלת סולם גרידא על הענין הזה, לדוגמא אציג לפניך איזה מאמרים חזרים איש אל אחיו. אמר המשורר עמנואל (מחברת כ"ס דף רנ"ה) כי החכמה סולם, מונב ארצה וראשה מגיע אל אל עולם, וכפי עלות האיש צמעלותיו הגבוהים, יקרב מדי עליתו אל האלהים וכו', וממש כדברים האלה שמו השמעאלים כדרכם צפי אריסטו שאמר ואלהחכמה סלם אלעלום פמן עדמהא עדם אלקרב מן באריה (עיין משלי הס' העלבי הוניאס לאור הס' (Valeton) דף מ"ד, מוסרי הפילוסופים ש"צ פ"ג) וכן אמר הס' אלגזאלי (מאזני צדק דף 166) וז"ל ותהיה כונתו מכל חכמה לעלות צה אל מה שלמעלה ממנו ותהיה צעיניו כמו הסולם אשר יעלו בו מלאכי אלהים ויורדים ממדרגה אל מדרגה אחרת (עיין מפרשי אלקראן סורה 70 פסוק 4) וכן אמר ר' אברהם יגל (כרם חמד ס"ב דף מ"ה) והסולם המונב ארצה וראשו מגיע השמים ואשר בו יעלה העולה אשר צהס ה' יכונה וכו', ואמר המשורר הפרסי: „זינן פיר יענזייטס איזט דיא טרעפפע (לייטער) נוס

המים והאש והוא ג"כ מקומו המיוחד והאש בטבעה חמה ויבשה והיא היותר קלה מן הד' יסודות והאוויר חם ולח והמים קרים ולחים והארץ קרה ויבשה והיא היותר כבדה שבהם וימשך לרה בכבדות המים ולכן הם מקיפים בה • ודע שבמהירות הגלגל וחוק העתקתו התחבר משניהם האש המיד קצתה האויר (13) ויעברו ג"כ במים עד יגיע לעפר אחר תקח נעורת (14) אל מקומה במה שבה מהכחות התקועות ברה ובעת עברה אל חלל הארץ • בין הד' הגשמים המזגה וערוב והמזגה אשר תרחדש ראשונה הם מיני המחצבים וקבלו צורה מתחלפת כפי התחלף המקומות והמדרגה אח"כ אם היה המזג יותר שלם ויותר קרוב אל השווי חודשו מיני הצמח ויקבלו רשם וצורה מאותם הצורות

היממעלסזעלט" (ספר הח' ר"ל דוקעם על הפיוטים דף 192 • ועיין עוד עיקריה ק"ג פ"י) • והנה הישמעאלים אמרו שמחמד בנסיעתו המפורסמת (אשר רמו עליה בעל הכוזרי מ"ב סימן כ"ג) על אלצראק (והוא סוכיא ברקא סנהדרין נ"ח) עלה מירושלים לשמים על סולם (ווייל, ביבל' לעגענדען דער מוהאמעדאנער דף 196), ואף כי קצת מחכמיהם אמרו חלום כלם עכ"ז החזיקו בעלי הנסתר שזהם במשל הסולם, ואלה דברי הח' מפורסם האממה (געמעלדעואל וכו' ח' א דף 87): דיא היממעלפארט איזט גרוכלאגע דער מוהאמעדאנישען מיסטק, זיא העלט פעכט אן... דען שטופען, וועלכע פאס היי ליגטהוס דעם טעמפעלס נו יערוואלעס נוס היממעל אויפפיהרן, ווייל יעדער העהערע אויפשוואונג אויף דער היממעלסלייטער דער פערפאלל-קאממונג פאן דעם הייליגטהוס ערפיללטער רעליגיאנספליכטען אויסגע הען מוס • וכן אומר הח' ר' יוחנן אלימאנו רבו של הזר פיקו בח' הקבלה (שער השק דפוס ליווארנא פתיחה דף ד' ע"א) הוא המתקן הסולמות לדג על החומה, ואמר עוד (שם דף ג' ע"ב) כנפי התבונה וסולם לעלות השמימה, ואמר ר' קלונימוס (אבן צוחן דף ס"א, ע"ד, ד"ו ע"ו לפק) ובחכמות הטבע, מעלות בסלם שבע, ועיין עוד מ"ש על מנהג מעשה סלמות לחג השבועות כי סלם נגימטריא סיני (שם ס"ה ע"ג), ואפי' ר' אהרן הקראי אשר דעתו הדעת הפשוטה שסולמו של יעקב אינו תורה על ההשגחה (עיין ע"ח דף 74 ודף 153 שורה 15, ודף XI הערה 25) מדבר מסלם לתקון הנפש (שם דף 162 שורה 12 מלמטה) ואומר שהנפש החולה אינה יכולה לעלות בסלם עולם הנשמות (שם דף 203) • וכבר העירותי על זה הלשון בקצרה במ"א (נוש, יאהרבוך פיר איזראעליטען תר"ו דף 232). ובענין המדרגות (בערבי דרנאח) ומעלות הסולם ש דברים בנו אך שאין כאן להאריך ביותר • — (13) באויר? — (14) אחר

יותר תמות ויותר שלמות מצורות המחצבים והיו מקבלים
 להזנה וצמיחה אח"כ כאשר נוסף שווי המזג היה הב"ח
 מקבל צורה שלמה להשגה והתנועה הרצונית והנשימה נוספה
 על מה שקבלו הצומח ויותר הם שבמוני הב"ח ויותר נכבד מהם
 ויותר קרוב אל השווי הוא מין האדם אח"כ (?) ועוד שזה המין
 האנושי (החלק 15) זה על זה בקבלת הצורה האנושית עליו
 יצא מן חקפיה (16), והעליון שבהם במדרגה והיותר נכבד
 שבהם הם הנביאים אח"כ המנהיגים (17) הנודעים המגלים, אחר
 החכמים הנשקעים, אח"כ ההמון, ישחבח אשר שם חכלית
 השגתינו הלאות מהשיג נכון אמתת חכמתו. ודע שכל הגשמים
 המורכבים מאלה הד' יסודות חלוקים יותכו חלקיהם בלי ספק
 ואין הגשם הטבעי הנפסד נפסד אליהם תכף אבל אי אפשר
 מבלי שיחזור למינים רבים עד שיגיעו באחרית
 לשרשים הד' ושם יעמוד השנוי, ולפי זה ראוי שימצאו ההוויה
 וההפסד ושלא ימנע נצחות ההוויה ורהפסד ושלא יתוסף אליהם
 ושלא יחסר מהם ג"כ כמה (17*) שחסר מן אחד מהם נוסף
 בזולתו אבל הטבע שומר יחסה ועליה (?) כפי היחסים הנלגליים.
 ודע שאלה היסודות משתנים קצתם מקצת (18) תמיד עד תנועת
 הנלגלים וזה בקצת חלקיהם הקרובים. ודע שלא חמצא צורה בלי
 חומר ולא בחומר (19) בלא צורה אלא נכדלים אבל השכלים לא
 במציאות ונפש הב"ח היא צורתה (20) אשר נתנה לו הבורא
 ית' באמצעות המלאך העשירה (21) אשר זכרנוהו והוא הנקרא
 אישים בלשוננו וצורת האדם היא הנפש המדברת המשנת
 למושכלות המופשטות מהחמרים וזה כאשר נשלמה עד שלא

כן חזרת? — (15) יתעלה? — (16) ר"ל מן הדיקף. —
 (17) המנהיגים. ועל המדרגות האלה עיין סוף הערה 33. על
 השקועים או הכשקעים נחמה (אלראסכון פי אלעלם, אלקראן ג'
 ה', קסת ומגן כ"ד ע"א) עיין שער המשק דף מ"ב ע"ב. — (17*) זרד
 להוסיף: שמה או להגיה כי מה. — (18) ז"ל לקצת, והוא כמו קצתם
 לקצתם, וגם זה לשון המעתיקים מן הערבי (בעציהם מן בעיץ) וגם נמצא
 בספרים אחרים, לדוגמא במ' אגרת ז"ס שער ז' פרק ג' דף 15, וכן:
 קצתו יותר כולל מקצת (קינור זן רשד דף ד' ע"א דף ט' ע"א).
 — (19) הסומר, ומכאן ואילך לא שלחתי יד לתקן. — (20) היא

תצטרך בהשגחה אל כלי עצמי*²¹) וכן זאת הנפש האנושית המשכלת אשר אינה גשם לפי דעתנו ואנהנו הולכים בתורה מ"ר ע"ה וזה מיותר (?) מההוראות התוריות על שהיא אינה גשם רצוננו היוותו ית' מיחסו לנפשו הכוונה ממנה בצורתו אמר שלמה ע"ה בספר המאסף [קהלת י"ב ו']²²) והרוח תשוב אל האלהים לא בצורה גשמית²³) בעלת התמונה והתבנית, ית' האל ממה שהתבאר. וזה הכח המדבר אינו הנפש אשר תסודר ממנו²⁴) האכילה והשתיה וההוראה (צ"ל וההרהור) וההולדה וההזנה אבל זה כח משכיל הוא צורת הנפש והנפש ההיולי על צד ההמשל כפי שנוי אותם הצורות בנפש תהיה התנצלותם בעת הפרדם מהגשמים ומי שנפקד מאותה הצורה כבר חסר ההצלחה והטוב כאשר אמר שלמה ע"ה לא טוב לנפש בלי שכל והוא אמרו [משלי י"ט, ד'] גם בלא דעת נפש לא טוב. וכאשר התאמת שזאת הנפש אינה גשם כלל ואינה צריכה לגשם הנה אין ספק שבהפרדה תשוב אל התחלה ומחצבה אשר ממנה נולדה²⁵)

צורתו. — 21) כלומר השכל הפועל. — 21*) ז"ל אלא לעצמה, או אל כלי אמצעי. — 22) המאסף הוא העתקת מלת גואמע שכן נקרא קהלת בערבית (עיין מה שכתבתי צמ"ע להרב דר' פראנקעל כרך ב' דף 274 הערה 1). — 23) ז"ל הגשמית אך כמציא לפעמים כמו זה, עיין הוספות לס' עץ חיים פ' ז"ב דף 381. — 24) ממנה. ועיין יס'ת ד' ס'. — 25) הפסד הגוף הוא חזרה אל שרשיו היסודיות ובהפרד הכפס תחזור אל מקורה. חביריו זכתובים מן החכמים והמשוררים: אשר מותו כבר נמקו החלקים אשר היו בו מן היסודות הד' אשר הגיע כל חלק מהם יסודו השרשי וכו' (אמונות ודעות דף ל"ד ע"א), כי הענין חוזר לקדמותו השרש והעקר (נפש החכמה לר' משה בן ש"ע די ליאון חלק ב'), אם כהפך רוחני ורך ומכד דבוקו וזכותו לא ישוב עוד ליסודו (כרור המור לר' אנרהם סנע פ' כי תשא דף פ"ד ע"ד), ודין החמר ללכת לשרשיו ככלות כמו והנפש אם ינאה לפועל תירש חיי העוה"ב (עץ חיים דף 202 שורה 18, ועיין דף 200 שורה 5 מלמטה), אז ידבק היסוד ציבור ויתאחד הו"ך בוך וישקע העכור בעכור (מוסרי הפילוסופים לחכמה הנוכרי מועתק מר"י אלתריוזי ש"א פ"ו ועיין גם פי"ז ה'), וישונו כלם אלי שרשם והוא יחיה (בן המלך והנזיר שער כ"ב), כבוד נשמה על שרשה מגיעה (שיר ר' שלמה בונפיד בליטעראטורבלאטט 1844 עמוד 283 והנקוד שם לריך תקון), אתם משרש מות כל ענף ישוב אל שרשיו (שיר בסוף ס' מלחמת החכמה והעושר מוצא בס' משה בן

וחשאר לנצח נצחים השארות אין חכלית לו ג"כ בנעימות גשמי
 או בניהנם יאכד, הוא מאמר דניאל [י"ב ב'] ורבים מישני אדמת
 עפר וגו' ולדראון תמידית וקללה גדולה, ואמר ישעיה [ס"ו כ"ד]
 ויצאו וראו בפגרי וגו' ויצאו וראו אנשי הנעימות בפגרי הכופרים
 המכחישים מציאותי מתהפכים דינם (בני"ה) כי תולעתם לא תמות.
 ודע שאלה הדברים אשר ספרום לנו ²⁶) הפרק יחסה ממה שהוא
 הענין בעצמו כיחס טפה מן הים וענינים עמוקים וסודות ולא
 יעלו אליהם אלא הראוי להם אבל אינם הם בעומק הענינים
 אשר זכרנו לפני זה הפרק, ואלה הדברים ודומיהם יקראום חכמינו
 מעשה היר רמו אל עולם החוש וזה שלפנינו יקראוהו ידיעה
 מציאות הקדושה ²⁷) רמו אל העולם הרוחני וכבר הוהירו
 בתכלית האוהרה שלא ידברו השרידים בכמו אלה הענינים בפני
 אחד מן ההמון כלל והם המיוחדים והסגולות מהאנשים אשר
 יעלו מאופק הבהמות והשתוקקו למצוא העליון והתאוו נפשותם
 עמידה על אמתת דקות הענינים רונה אם יפיק רצון מה'
 אשר ²⁸) עיינת באלה הענינים הנכבדים ונבהת ראשך לעליה
 למציאת העליונה ובחנת אלה הברואים מהמלאכים עד הגלגלים
 עד גרמי הכוכבים שבם ותכונתם ואיך הקשר העולם העליון בעולם
 התחתון אחר(?) בעולם ההויה וההפסד ובחכמת הבורא ית' אשר נראתה
 באדם ואיך יגלה בגשם מה שאינו גשם ואיך הוא עולם קטן על יחס
 מקוצר מן העולם הכולל, הנרה אין ספק מתוספת ²⁹) אהבת
 מציאת אלה הברואים המסודרים ממנו כפי מרה שהם עליו
 מהשלמות והיופי וההדרגה הנפלאה אשר בם והסדור הנמשך

עורא להט' דוק עם דף 25, ומכוון אל לשנא דקרא מלאכי ג', י"ט
 ועיין עץ חיים דף 202 שורה 8 מלמטה) ונספר הזהר נרף כדרכו
 העברי והארמי ואמר: כל מלין דעלמא אהדרו כלהו לעקרא ויסודא
 ושרשא דנפקו מיניה, גופא לסעריה ונפשא לסערה (עיין ס' הס'
 פראק על הקבלה דף 156 ודוק). — ²⁶) ספרנוס בזה, יס'הת,
 ב', י"א, ד', י'. — ²⁷) בוונתו אל מעשה בראשית ומעשה המרכבה ומאמרס
 ז"ל אין דורשין וכו', וגם פה לקח הרב ז"ל לשון ערבי המורגל לביאור
 הענין לא לתרגום המלה כמו שעשה בפסוקים (עיין צפתיסה) כנלע"ד.
 — ²⁸) או שצריך להגיע אחר, או שאלת יפיק הקודמת ז"ל
 תפיק. — ²⁹) בינוני, במקום נוספת (עיין עץ חיים דף 191
 והערה דף 271) רצונו אין ספק שתגדל האהבה וכו' יס'הת, ד', י"ב. —

והיא חיים השמורים ואיך ראוי שיהיה אשר סודרו ממנו אלה
 הפלאים והוריויות ואין יופיעל האמתית³⁰) והשלמות אלא אלו
 (הוא?) ובאמת אין מציאות אמתי אלא אלו כי מציאות כל מה
 בו ופה הנה תעצם עיני לבך ומחשבותיך³⁰) ותנוס לפשוטי שוולתו
 הענינים ללאות מהשיג מרה שלא תוכל פן תמות וכאשר תלאה
 טראות השמש בכותל כ"ש שלא תקוה שתראה עצמותה כאשר היא³¹)

30) כמו האמתות, עיין הערה 9. — *30) על מקור משל עין
 הלז ועין השכל עיין מ"ש הר' ד"ר זאקס בספרו הנ"ל דף 283 ודף
 316 בהערה, והוא נמשך ונשלב עם משל האור והשמש (הערה 31) וכן כמנא:
 כמו שהנר עין האור כן השכל עין הנפש, וכאשר השמש אור העולם
 כן הנפש אור הגוף (מבקר הפנינים סוף שער הפרישות), ואמר הרב
 ז"ל (צפי' המ') העם שכהה הסכלות עין שכלם והשקירו התאוות מאור
 נפשותם, ואמר (היס"הת, ד', ז') והנורות שאין להן גולם אינן נראין
 לעין אלא בעין הלז הן ידועין וכו'. ועוד תמנא: שהאדם יכיר את צוראו
 בעין לבו (ס' התפוח), מי שיראה הפס בעין לבו (תחכמוני שער מ"ד).
 אך אין לערב מלת עין המושאלת על עצם דבר כמו: הפוך עין או
 הפוך עיני העצמות (או"ד כ"א ע"ב כוזרי מ"ה ס"ו וסכ"א), עין הגמול והעוכס
 (או"ד מ"ד ע"ב), והוא נמשך אחר לשון ערב (עיין תורת לשון ערב להח'
 דע זאסי ס"ב סימן 251, 481 וזרוף סימן 877, ועיין אונר לשון
 ערבי להח' פרייטאג מלת עין), אך כמנא כבר דוגמתו בל' תלמוד בעין
 כלומר בעצמתו, או בעין (עיין מ"ש בהוספה לס' ע"ח פרק ז"א, דף
 380, וכמנא שמושו עוד שם דף 147, 175, ודף 96 שורה 9,
 עיין כוזרי מ"ד סימן ג': עין נסתרת רואה דברים בעיניהם וכו') ונמשך
 אליו עין בהוראת גוון (שנת פ"א משנה ו' כדי שיקלוט העין). וכן:
 העינות הלכות יס"הת פ"ג ה"ג, ועיין בס' ע"ח דף 115 שורה 11
 מלמטה. — 31) המשל הזה ישן נושן. וכמנא בכל ספרי עבר וערב
 ואדום וכבר מנאזהו בזיכוח ר' יהושע בן חנניה עם הקיסר (חולין
 סוף כ"ט ע"ב) ועל זה אמר הרב ז"ל בעצמו (מורה נב"ט מהא') וכל
 הפילוסופים אומרים נכחנו בנעימותו ונעלם ממנו כמו שיעלם השמש
 מן העינים החלושים להשיגו וכו', וכן אמר בעמ"ח ס' בן המלך והנזיר
 (פט"ו) ואין בכח האדם לרדת בעומק החכמה כמו שאין כח בעינים
 להביט בעין (כלומר בעצם) השמש ואולם יקחו ממנו מה שיהיה לבם ושכלם
 כמו שיקחו מאור השמש מה שיהיה כח ראותם עכ"ל. והנה נמשך משל
 השמש והאור לחקירה על עצם הש"י והשגת עצמותו חלילה לראות עין
 והחקירה בתואר הבריאה, כי החוקרים כלם כאשר באו עד קצה חקירתם
 וראו גבול לא יעברו עטו אור כשלמת המשוררים עד שקצתם באו לקצת
 הגשמה ודעות נפסדות באצילות והשפעה, עיין לדוגמא במורה ס"ב פרק

ואמר דוד ע"ה (32) השתיקה בעת ההשגרה . ודע
 שהחקירה באלו הענינים קראו החכמים פרדס, וכבר ידעת
 מאמרם המפורסם מהד' חכמים אשר נכנסו לפרדס ולא יצאו
 בשלום רק אחד על (33) עוצם שעורם . ודע שמעיקרי זאת
 התורה תדע שהבורא ינבא מי שירצה וידבר למי שיבחר מבני
 אדם אלא שלא תפול הנבואה אם לא על מי שהוא ראוי לה
 והתנו בו החכמים שיהיה רופא העצמות (34) נכבד שוה בעסקי
 עניניו ושחיה ממשלת שכלו מנצחת כחותיו (צ"ל תאותיו) ואיזה אדם
 השוה נושאו עד התחזק רשם הנפש בו ונשא קדקדו לעלות לעליונים
 ובכלל ההרחקה מעולם הסביות וההגעה אל עולם הקיים נפנה
 בכללו ליריעת בוראו כפי יכלתו ונמשך מלהתערב להמון וההרגל
 עמם אבל נפרשו ממה שזולת האל ויזכך נפשו ויקרא (?) עד
 תוכן לב שתהיה נקשרת בכסא המלך העצום משתוקקת שתשקענה

כ"ו, קסת ומגן להרש"ץ דף כ"א וכ"ב (ונפירושי שם אחר"ך אי"ה), כיון
 תר"ב דף 136, שייעה, פסיכאלגיא דעם מאימאסידעם דף 66, 77.
 ועיין זאקס רעליג. פאעזיע דף 227 בהערה, ונרוף שער השמים
 לרג"ש מ"ט בצורת העינים וס' ד"ר שמעלד ערס על הפי' של אלגזאלי
 פאריס 1842 דף 174. ועיין מאמרי על מילת הערניים הנדפס בווען
 דף 21 בהערה — ועיין ג"כ שטרזיס גלוינענסלעהרע דף 434 —
 ועיין למטה הערה 44. — (32) לדעתי כוונתו על תליס ס"ה צ'
 (עיין במורה ס"א פרק כ"ט) או שכיון אל תליס ל"ט, ג': כאלמתי
 דומיה וגו'. — (33) תרגומו, „אונגעאכטעט“ כלומר אע"פ ששעורם
 עמוס, עיין יס"הת, ד' י"ג. ומכאן ואילך ע"ש פ"ב. צביאור המאמר
 (תגינה פ"ב) רבו כמו רבו המפרשים, ובזמן האחרון מהס' הח' פראנק
 בספרו על הקבלה (העתקה אשכנזית לידדי הח' יעללינעק דף 41),
 והס' ד"ר גרען בספרו גנאסטיציסמוס אונד יודענטהוס, וכלס פה אחד
 שיש לו תוך, ועיין ס' המורה פל"ב מהא', וכ"א מהג' (ומה שכתב ע"ז
 הרזיא"ל החדש בזיון תר"א דף 25). — (34) לדעתי טעה כאן (וכן
 צפ"ג) המעתיק, שהיה כתוב בערבי חבים והוראתו חכס, פילוסוף
 וגם רופא ובכלל מלומד (עיין הערבעלאט, העתקה אשכנזית ח"ב דף
 638) ולדעת החוקר הגדול הגאון ר' ש"ר (בכה"ע תקפ"ח דף 14)
 גם מלת חכיס בתלמוד (ב"מ פ"ה ע"א, שנת קכ"ט ע"א) תורה על
 מלומד ברפואות צפרט; אבל המאמר אשר כוון אליו הרב ז"ל הנהו:
 אין הנבואה שורה אלא על חכס גבור ועשיר ובעל קומה (שנת ט"ב,
 ובנדריס ל"ח ע"א עכ"ו), ועיין ביאור מדת חכס להרב ז"ל עמנו צח'

בם ³⁶) אורזם הצורות הנראות אין ספק שהמלאכים ירחפו על
 כמו הנפש ³⁶) בכנפיהם ויחבבקו ברוח הקודש, וכאשר הגיעה
 זאת אין ספק שכבר השיגה המעלה העליונה מהמלאכים הנקראת
 אישים ויליצו החכמים מוזאת המליצה בשכל הפועל ואז ימצא
 כלומר הוא בעצמו לעליונות ומעלה להשיג בעצמו שעור מזה
 שהגיע אליו וחק שנעלה ממנו, ויאמר שכבר יצא מהחשך אל
 האור ^{36*}) וישוב אל האש בלתי האש והשמים בלתי שמים ³⁷)
 ועל זה רמז ישעיה [ס"ו כ"ד] בחרוש השמים והארץ ^{37*}) ובכמו

פרקים (פרק ז', ועיין הלכות דעות ז' א'). ועיין גם המורה ז"ל
 מהב' (ועיין פירוש רש"ט על פרק ל"ו מהב') ובכ"ד מהג' ומה שכתב
 על הרופאים בפתיקה ל"ג עיקרים . וכריך להיות שרופא
 העצמות הוא חכם רופא הנפשות (עיין מרפואת הנפש בת' פרקים
 ספ"ג ופ"ד, וגם תלמידו ר' יוסף קבר ספר מרפא הנפשות אשר נמצא
 בערבי באוצר הספרים בעיר אקספארד נא' 341, ובעברי בספרי ר"ד
 אפפענהיים נא' 1159 הווארטא . עיין מ"ג במ"ע להרב ד"ר פראנקעל
 כרך ז' דף 118). והנה אין ספק אנלי שגם בזה הענין מגמת הרב
 ז"ל גם המורה ובכאן היתה להתנגד על נבואת מסמד, אשר הביא ראיה
 על שלימותו ואמתת ספרו להיותו עם הארץ או איש המוני (אמי בערבי),
 עיין מה שהתב' ר' אנדרס בר סדאי בספר מאזני כדק דף 49 ועיין
 גם דף 35, 85, 133, ובהערותי לס' קשת ומגן דף כ"ה ע"א ארמי
 הנאור אי"ה. וכעת תספיק הערתי בפ"ג על המשך החקירה בענין הנבואה
 והלמוד . — (35) זה . — (36) יש להוסיף : הזאת . —
 (36*) או מאפלה לאורה, ועיין אלקראן ז', רכ"ט. ל"ג, מ"ג. כ"ז, ט'.
 ס' מאזני כדק דף 73, והערה מושכלת על חשך הכפירה ואור האמונה
 בתולדות מסמד להס' ד"ה ווייל דף 374 . — (37) כמו אש זולת אש וכו'
 (בערבי גיר, דון). — (37*) עיין ה' תשובה, י"ח ט'. ובס' המורה ס"ז
 פכ"ט שמרטיב הביאור . ודע שהדעת מהתחדשות הבריאה לעתיד לבוא
 גם היא יבאה מעמנו אל הנוצרים כידוע וגם אל השמעאלים כבר בזמן
 מסמד : אמרו ז"ל גדול יום קצון גליות וכו' (פסחים ק"ח), וקראו את
 המשיח בריה חדשה (מדרש תלים ז' ז'), אמר רב תחלידא מכיון
 שנכנסתם לפני דין וכו' כאלו היום בראתי אתכם בריה חדשה כי כאשר
 השמים החדשים וגו' (ילקוט פנחס תשפ"ב ועיין ירוש' ר"ה פ"ז), ועם נבוא יהלל
 ישעיה הקב"ה לבראותו בריאה חדשה (שם תרכ"א ולקחתם לכם). והנה רבינו
 סעדיה אמר (או"ד מ"ג ע"ג) וכאלו חדש להם העולם ע"ד משל, וכן
 אמר ר' אהרן הקראי (ע"ח דף 203), שתח"מ כמו בריאת העולם
 המופיע לידיעתו ית' (גולשון רבותינו ז"ל והקב"ה מופיע כבודו ומראה

המסך 44) לא יהיה זרוה 45) עלי . ואלה הממציאים עצמם

חלק מהנבואה (עיין קשת ומגן י"ו ע"ב) וז"ל בעצור שהנס
 ישיג מה שיהיה מן הסוד או בזירור או במסך (בסוה) של משל,
 יגלה ממנו ההעברה וכו' . ובפרט תמצא המליצה הזאת אצל
 חכמי המזרח מכת הכופים שהם אנשי הנסתר ומהם קצת הנסתרים
 לכו (עיין תולדות רב האי גאון להרב רש"ר הערה י"ג וי"ד ועיין על
 המשל המפורסם אצלם מן המראה הלשוני, יחוקה בה השכל הנפרד וכו'
 שער החזק ל"ד ע"ב), ואצל המשוררים הנמשכים אחריהם, ואצלם תמצא
 מליצת המסוה לקוח ממסוה החשוקה אשר היא בעצמה משל השם יתעלה
 או משל המשתוקק (ע"ד שיר השירים), וכן תמצא שאמר החכם אבן אלחסאן
 (הערצעלאט ח"א דף 56) שמי שהקצ"ה מתכסה ממנו אינו יכול להכירו
 ית', ואמר על זה משורר פרסי, בעד שהנאהב אינו מעביר מסוהו אין
 אחר יכול להסירו, ואם הוא ירצה ותייהיה כל הצריאה מכך, אין דאגה לאלה,
 אשר ירצה להראות להם, וכן בשיר המשורר המפורסם גלאל אלדין
 (שם מלת פרעון, ח"ב דף 408) נפשותנו בכלי חרס וכו' וכאשר הוסר
 המסוה כמה פתחים תמצאו למהר אל הנאהב וכו' . וכן אמר המשורר
 המאס (שם דף 714) ביני ובין הנאהב לי מסך מדיל בינינו ועת
 להרחיקו וכו', וכוונתו על מות הגוף, ובמליצה יפה אמרו שהלב עצמו
 נעשה מסך מדיל (שם מלת קאדהא דף 27), ואין אצלי כעת ספר
 הח' שהאלוק על הצופיים, רק בזכרוני שמדבר מזה הענין. והנה בעד
 המסך הגופני יראה רק עין השכל והתבונה (הערצעלאט ערך גהל
 וגנה דף 472, 508 ולמעלה הערה *30), ואמר הרב ז"ל (מורה פ"ט
 מהג') החומר מחיצה גדולה ומסך מונע וכו', ואמר עוד (שם פכ"א)
 אכחנו עושים זה המסך המדיל וכו' וכדומה לזה רבו כמו רבו המקומות.
 וכן מדמה האברבנאל (תחלת פרשת מקץ) החלוס האמתי עם כורות
 שתי מראות בהסרת המסך המדיל . — והנה משל המחיצה כבר
 נמצא בתרגום תלים (ק"א, ו' וביר' שבת פ"י) מחיצת בדקיא, וכמשך זה למה
 שדרשו ז"ל (ב"מ פ"ג, שבת קנ"ב) ועל מערכת וגו' אין לך כל כדיק וכדיק שאין
 לו מדור לפי כבודו [וממנו יצא משל הדירה (בערני דאר, מנול)
 על העו"ה והעוה"ב אל הנזירים (יוחנן י"ד, ב'. כ"ג) והשמעאלים (ס'
 ישעיה להס' געזעניוס, ל"ב, י"ב. דף 989) ושם לאחרוני חכמינו כמו ר'
 סעדיה (או"ד דף מ' ע"ג וע"ד) עד ר' אהרן הקראי (ע"ס 186)]
 ולדעתי לעג על זה מחמד (אלקראן, ב', פ"ח ושם ס"ב, ו') והשיב בעל
 הכוזרי (מ"א סימן ק"ו עד ק"ח וע"ש מ"ג ס"א) . והנה הרב ז"ל כתב
 בענין המחיצות המדילות פרק בפני עצמו (ח' פרקים פ"ו, ועיין ס'
 ע"ס דף 203 והערה שם דף 384) וא"ר קלונימוס (אבן צומן דף כ"ט
 ע"ג) נפשי יצאה מומחיתתה וכו' וכן רבים . — ובכלל הושאל ענין
 הסרת המסך והמסוה על הסרת או העדר מונע, כבר נמצא זה בערני

לנבואה המבקשים עבודת המחנבאים כבר ימצאו זכר לא ימצאו
והנבואה כבר תהיה בחק הנביא לברו בנבא האלהים אליו

ע"ן ס' המציל מהטעות דף כ"ז, סי' בן יקטאן העתקה אשכנזית דף
242, וכן מצינו: ואז יותר המסך אשר ביני ובין הרעות (מאזני לדק
דף 189), הרעות הנו צידך לסלק המסך וכלה ע"ן (אבן צוהן דף כ"ט
ע"ד), ואינו מספיק עד שישים ביניהם מסכים מסכים מדליין להציל מרעותם
על זה במחשבת החכמה (תקון מדות הנפש לרשב"ג פתיחה דף ד' דפוס
לינוויל), הוסר המסוה מעל פני (רקנטי מוצא בס' שער החשק דף י"ד
ע"ג). — והנה למען השלים היקף המשלים הכוזבים על ענין הנבואה
והידיעה הנפלאה בעליונות אשר ינאו מהאור האלהי והאש העליוני (כוזרי מ"ב
סי"ד וע"ש בהערת ידידי ד"ר קאסבעל דף 102 וזרוף דברי הח'
אלגזאלי בס' המציל מהטעות דף ט' ומ"ב דפוס פאריס ע"י ד"ר שמעל
דערס, ולמעלה הערה 31) ראיתי להעיר עוד בתכלית הקצור על משל
הצדק החוטף (מאזני לדק דף 50, אומר לשון ערבי להח' פרייטאג
מלות בארקה, חרק, טמם), אשר מקורו המקום המפורסם באלקראן
(ב' י"ג, וע"ן פי' על ישעיה להח' געזעניוס, ח', כ"א דף 347), וכבר
השכיל כדרכו הח' רש"ט פלקיירא (מורה המורה דף 9) לבאר בזה
המשל ממש ונדברי המפרשים על הדברים את מאמר הרב ז"ל בא'
מהא', ועל מה שהוסיף בפירוט מראה הבזק ע"ן שער החשק דף ב'
ע"ג. — (45) ז"ל זר זה ואפשר לתקן: אלא יהיה זריזה עלי, וע"ן
למעלה: ויזרוז נפשותם. — (46) ר"ל אפשר שיהיה פניא ולא שליח,
כלומר שאינו מביא תורה ודת חדשה כמו שמפרש בעל העיקרים (א'
י"ח) וז"ל: וזהו ההבדל שבין הנביא והשליח כי הנביא אמות נבואתו
הוא אם בהגדת העתידות וכו' אבל השליח והוא אשר הוא שליח להפגן
תורה על ידו א"א שיכזב על שום פנים וכו'. ודע והבן שזה החלוק
ר"ל חלוק השמות לקחוהו קנת חכמי עמנו מחכמי ישמעאל, ואני אראה
לך ראיות חזקות כראי מונקות. — הנה בכל ספרי תנ"ך כנוי השליחות
נאמר על כל הנביאים, וגם מרע"ה אומר אל השם ית' שלח נא ציד תשלח
(שמות ד', י"ג) והוא מדבר משליחותו אל פרעה. וכל המלאכים
הם שלוחים של מקום. וכן הוא לדעתי באלקראן, גם הוא מכנה את
הנביאים הראשונים בלי הבדל בשם שלוחים, בערבי רסל שהוא קבוצ
רסול (לדוגמא כ"ג, מ"ו, מ"ז, מ', כ"ג, כ', י"ג), כמו שקורא
המלאכים הנשלחים לא"א (שם י"א, ע"ב, ל"ה, א') וג"כ מלאך גבריאל
(שם מ"ז, כ') לדעת קנת המפרשים (ע"ן ס' ד"ר גייגער הכ"ל דף
129, 81, 82, ועל דבריו האחרונים אשיב בהערותי לס' קנת ומגן
דף כ"ד ע"א, וע"ש כ"ג ע"ב בענין מלת מלאך בערבי) וכן אומר
מחמד על עצמו (שם ז', ס"ה ס"ו): הו עמי אין בי פתיות אבל אני

במה שיורמו וילמדהו מחכמתו ולא ישלחהו לזולתו (46) וכבר ישולח

שליח (רסול) מאדון העולמים, אגיע לכם שליחות (רסאלאה) אדוני ואני לכם יועץ כאמן (אמין); אך מה שאמר הכ' פליג על (געש שיכטע דער אראבער ח"צ דף 3) שמחמד צחר לכנות עצמו בשם שליח האל יותר מלכנות עצמו בשם נביא וכו' אינני מסכים עמו ולא מצאתי סמך בס' אלקראן, אך כנה עצמו בשם חותם הנביאים, בערני באחם אלנביין (אלקראן ל"ג, מ'. ס' הר' ד"ר גייגער הכ"ל דף 32, ועיין ס' הכוזרי, מ"א ס"ה, מקום מסכים ומתאים עם ס' אגרת צ"ח המועתק מר' קלונימוס ש"ג פ"ו), כלומר אחרון וסוף הנביאים, וכן ספרו עליו (סונכע, דייטש פאן האוממער, אין דען פונד-גרובען דעם אריענט, סימן 414) שאמר: אחרי לא יבוא עוד נביא, ובעבור זה נקרא ג"כ מחמד החותם (עיין וויענער יאהרביכער כרך 69, דף 59, סימן 89, 90, 91), וכן כנו אחריו את אלקראן בשם חותמת היעודים, ר"ל חותמת התורות (הערבעלאט, אבו מעשר, ס"א דף 64), וכן נקרא אחרון הגולים בזמנו מעיר מכה בכני חותם הגולים (תולדות מחמד להכ' ווייל דף 414), וכן קרא ר' אהרן בן אליה הקראי (ע"ס דף 151) אדם הראשון הנצרא האחרון חותם כל הנביאות. — אכן בזמן מאוחר ברו הישמעאלים הזיות מן החותמת אשר היתה בגוף מחמד (עיין פתיחת הכ' מארא צציו לאלקראן דף 43, פתיחת הכ' וואהל לאלקראן דף 75, תולדת מחמד להכ' ווייל דף 26, 407, 341. ובהרחבת הביאור ופירושים שונים ווינער יאהרביכער כרך 69 דף 30), ואפשר למצוא המקור בדברי חז"ל (סנהדרין ל"ב): הקב"ה טבע כל אדם בחותם של אה"ר ואין אחד דומה לחצירו לפיכך וכו' בשבילי נצרא העולם. וסיוע לזה ממה שכתבתי במאמרי על מילת הערביים (דף 21, בהערה) בענין האור האלהי הנבואי הנמשך מאה"ר עד מחמד לדעת הישמעאלים, והוא הצלם האלהי (איקונין של הקב"ה, דברים רבה פ' ראה, והוא הצלם מלעילא בזוהר, עיין ס' ד"ר פראנק על הקבלה דף 170). ולהרחבת הביאור צריכים אנחנו לבאור משל פתיחת הל"ב (עיין כרם חמד ס"ו דף 31) (בערני שרח צדר). הכה ברא באלקראן (נ"ט, א') כמו מאמר השם ית' אל מחמד: הלא נפתח (כלומר פתחנו) לך לבך? ופרשו המפרשים שצאו צ' מלאכים (או גבריאל) ופתחו לבו של מחמד והוציאו ממנו הגרעון השחור של התאווה (והוא ג"כ הגשמת מאמר יחזקאל (י"א, י"ח. ל"ו, כ"ו) והסירותי את לב האבן וגו') ומלאו את לבו באור הנבואי, ורשם הפתיחה הנשאר בגופו הוא חותם הנביאים, ואחרים אמרו שכתב זאת הפתיחה ה' פעמים לעתים מצוינים! (עיין תולדות מחמד להכ' האוממער דף 26). ואין ספק שמחמד בעצמו לא פגע ולא נגע בפתיחת הל"ב כזאת אבל דעתו היתה על הרחבת הל"ב כמו שיגיד עליו רעו. אמר (אלקראן כ' כ"ו) שמרע"ה

לאומה מה או לאנשי קריה יישירם ז') ויוכירם בידוע ויוהירם

התפלל : אדוני הרחב לי לבי וכו', ואמר שם (ל"ט כ"ג) המי שהרחיב
האל לבו להמסירה (ללאסלאם) והוא על אור מן אדניו וכו'. וכן
אמר הק' אלגזאלי (המזיל מהטעות דף ט') וז"ל שאלו את השליח על
ההרחבה (אלשרח) רכזו, באמרו (אלקראן, ו' קכ"ה) : ומי שירצה
האל שיישירו ירחיב לבו למסירה, אמר השליח הוא אור ישפיעהו האל
בלב וכו' והוא אמרו : האל צרא הבריאות צחשך, אחר השפיע עליהם
מאורו וכו'. — ואחר שכנו הישמעאלים את נביאם בשם קותם ואחרון
כהגו להיפך קצת חכמי עמנו לכנות כן נביאנו האחרון שהוא מלאכי
וקראוהו ג"כ קותם הנביאים (לדוגמא קצת ומגן דף ב', עץ חיים דף
175) וכן היה בלי ספק בספרים הנכתבים בל' ערב להרב ז"ל
והמעתיקום העתיקו כפי פירושו : הנביא האחרון (מורה, ב' סוף ל"ד),
הנביא מסיים הנביאים (הקדמת פי"ה, בענין הנבואה) ; והכנויים
האחרים של מחמד נתנו למר"ע להנדיל כמו אדון הנביאים בערבי
סיד אלנביין, אדון הראשונים והאחרונים (ח' פרקים
ספ"ד) והוא ממש סיד אלואלין ואלאכרין (המזיל מהטעות דף ט'),
נביא הנביאים (פי' אבן עזרא לס' שמות), הנאמן (מורה ג', ל"ב
במדבר י"ב, ב) אלמין, וכמו שנקרא מסמדראים אלמרסלין כן נקרא מרע"ה
אב וראש הנביאים (עץ חיים דף 2, ושם מכנה ג"כ א"א אב וראש
המאמינים, וכן נקרא נח אב המשכילים בס' התפוח) ובחלוק אל אלקראן
אמר הרשב"ץ (קו"מ דף י"ט ע"א) ולזה נאמר בזאת התורה שהיא קותמת
התורות. וזוה נחזור לענינו הראשון בקריאת שם נביא ושליח, שגם
פה נמשכו חכמי עמנו בלשון אחרי הישמעאלים. אכן על מקור החלוק
הזה אנלס דעתי בלתי נוחה צמה שראיתי אצל החוקרים. חכמי דת
ישמעאל אמרו שיש רבנות נביאים ומהם כמה מאות שלוחים (רס"ל,
מרסלין, אך הערב עלאט ח"ג דף 762 מנדיל בין שתי השמות האלה
ולא כהירא לי), ורק קמש מהם והם נח אברהם מרע"ה ומונים
ג"כ הנוכרי והישמעאלי, (ואחרים הוסיפו עוד אה"ר עד שיהיו שש)
הם נביאי ספר ותורה או נביאי דת, בערבי אצחאב אלכחב
ואלשראיע, והנפרד צאחב אלשריעה (עיין ס' הרב ד"ר גייגער דף
31, וס' הק' ג' ע"א ק, כריסטאלאגיא דעם קאראן דף 102) והוא
מה שקראו הרשב"ץ (קו"מ דף י"ז ע"ב) נביא תורה. אמנם אם רנו
למצוא סמך לזה באלקראן (ל"ג ז' . מ"ב י"א), אבי מביא מאמרים
המכחישים, שנאמר בהם בפירוש שאין להנדיל בין הנביאים כלל (ב' קי"ג.
רפ"ה. ג', ע"ח) ועיין למטה הערה 51. — וכן יש עוד להנתיק בענין
ספרי הנבואה והוא ענין גדול צנקור ספרי הקבלה שלנו, אדבר
מהם צמ"א אי"ה, ויש תמיה גדולה על הרב ז"ל שגם הוא נמשך להאמין
שא"א ספרים! (הלכות עכו"ס א' ג', ועיין ע"ז דף כ"ה ע"א).

מהור 48) ואי אפשר בלתי שיחובר בהשגה אלהית וכח רבנו 49) וכל חי שהשיג הנבואה אחר משה רבינו ע"ה ואמר שהאל שלחו אין ראוי שיצוה בבקיעת הים ע"ד משל או ישנה מנהג בורה

ועתה יתבאר לך באר היטב הלשון הנמצא אצל חכמי עמנו משליחות אל הכופרים (אמונות ודעות דף כ' ע"ב וע"ה, והדברים נשנים ממש במ' עין חיים דף 182), נביא שלוח נכראה (כוזרי מ"א סימן ד'), שליחות נביא שמו אליה (שם סימן קט"ו) אדם הראוי לנבואה במלאכות השם (ה' יסודי התורה פ"י ה"א), נביא שליח הלצנה (מורה, ג', כ"ט), ונפרט במאמר הכוזרי (מ"א ססק"י), אשר כוונתו בלי ספק נגד הישמעאלים, תמצא כל הלשונות הנאמרים באלקראן על הנביאים כאשר נראה בסמוך בהערה 51. והנה הקראים אשר קרבו יותר בפה ולב אל הישמעאלים דרכם לקרא מרע"ה השליח ע"ה בלי הוספה כלל (עיין ליטער. 1840 עמוד 465 ופתיחה לס' עין חיים דף LV הערה 5, ושם דף 173 למטה). — (47) ההישרה בערבי אלהדי (והוא א' משמות אלקראן כידוע), היא ההנהגה על הטוב, ומומנה נקראים הנביאים נישירים, ונפרט נקרא נביא הדת המכ היג, בערבי אלהאדי (והוא א' משמות מחמד) ובס' אלקראן מדבר מענין הנכונת האל לברואיו ע"י הנביאים כמעט בכל פסוק (ועל מרע"ה שם כ"ג, כ"א) על כן לא אאריך בהצאת דוגמאות ורק אעירך שמה שמציא בס' מאזני נדק (דף 126) אמר חכם לולי חסדי השם ורחמיו עליכם לא הישר מכס אחד לעולם אצל השם מישר מי שירצה, אמר (נ"ל ואמר) לא יכנס אחד בנגן אלא ברחמי השם כלומר בהישרתו; ה"ה הוא מחמד (עיין קשת ומגן כ"ב ע"ה), ושם תמצא ביאור רחב על ענין ההישרה. וכן תמצא לשון הישרה או הנהגה אצל חכמי עמנו כמו במ' הכוזרי אל הישמעאלי (שם א' ו') מי שרוצין לישר אותו וכו' ולפי זה צריך לתקן ההעתקה האשכנזית שם. וגם לשון הרב: או אל אנשי קריה (ובהלכות יס"ה ת"ב ז': או אנשי עיר) הוא נמשך אל לשון אלקראן הנמצא לרוב וגם נוטה קצת בענין שליחות הנבואים לכל קריה וקריה כמו שנלח יונה הנביא, ודי לחכימא — אצל יש עוד מנהיגים שהם בלתי נביאים (מורה סוף ל"ט מהב') והם המנהיגים המדיניים והם בעלי ההנהגה (ע"ה דף 171) — (48) כלומר זכירם בטוב ויזהירם מהרע והלשון הערבי הוא לשון מורגל באלקראן (ג', ק', ק"ו, ק"י, ט', ע"ב, ק"ג, ל"א, ק"ו, וע"ה ז' קנ"ו) אמר באלמערוף ונהי ען אלמנבר, וכן נרשם ספר א' מספרי דת ישמעאלים על אסור והיתר בחאב אל אמר וכו' (הערבצלאט, ס"ג דף 39), והנה הטוב נקרא הידוע והמפורסם, וכן אמר בעל הכוזרי מ"ג סוף סימן ה' וז"ל המעשים הטובים הם הידועים, וכן פירש הס' בוקסטארק שם והביא ראיה מספרי דתם בלשון יוני. ועיין למטה הערה 51. — (49) רבני. עיין למעלה דף 2 הערה 5. — (50) כלומר

המות³⁸) אלו ענינים ועלות אלה המדרגות אמר שמואל הנביא לשאול כי המליכו על בני ישראל לך אל אותה הכת המתנבאות הממציאים עצמם³⁹) השתמש בהאמתם (?) והמצא עמהם ואצל ההשפעה התהפך ותשוב לאיש אחר .

ודע שחלוף מדרגת הנביאים בנבואה כחלוף החכמים בחכמתם וצורת נבואתם לא תמנע אם במראות הלילה או ביום בעת היקיצה אחר שימצאם הנחה והוא מעולם החוש וימצאם אל זה רעדה ורעש ונפילת הכחות ובטול הרמיונות והמחשבות והחושים וישאר הכח המדבר אשר הוא בשכל המופשט מכעור החמרים הגשמיים תחקה מה שינבא וצורות הענינים אשר ימצאו עליו על צד ההמשל ונטבעו בנפשו ויקיף ידיעה בם על מה שהם עליו ומה הנרצה בזה אחר כן ישתנה ממה שהגיע בדבורו הפנימי כדבורו החצוני והם הטובות (התיבות) המורות על אותם הענינים הנה קצת הנביאים אומרים המשל ויפרשוהו וקצתם לא יתנבאו אלא במשל לבד, ולא יתנבא הנביא באיזה עת שירצה אבל הם מוכנים במחשבה וזכות הנפש והפסק קשוריה מהענינים העולמיים ויורו נפשותם ויטיבו לבותם אז"ל⁴⁰) לא תשרה הנבואה על הנביאים לא בעצלן ולא בכעסן אבל בחריצות השמחה ולזה היו תלמידי הנביאים משתמשים במיני הזמר והכנור והנגון בעת שרצו להמציא עצמם לנבואה כמו שעשה אלישע ע"ה כאשר שאל המלך הילחם עם האויב וחרה אפו לעת שראה מהאומה⁴¹) ואמר

זרועו וכו' ילמדנו דף פ"ז ע"ב ד"ו) . וכן לשון הכוזבי (ב', ב') מענין האותות : שזרא העולם זרא את הדברים זריאה סדסה מכוונת וכו', ומכוון לזה בערבי כלק ג'ריר (אלקראן ל"ב, ט' . ל"ה, י"ז) או אלנשאה אלאכרי (סס כ"ג מ"ח) , ובכוונה אל הנריאה הראשונה, בערבי אלכלק אלאול (סס כ' י"ד . וסס כ"א, קי"ד) או אלנשאה אלאולי (סס כ"ו, ס"ב, וע"ש פ"ה, י"ג) , וזרוף לזה ספור זרית זין הנתרים (הערבעלאט. אברהם, ס"א דף 121, מ"ע להרב ד"ר גייגער ס"ה דף 311, ס' הס' דוקעם על המדקדקים דף 91, ועיין ס' ד"ר גייגער על מה שלקח נחמד מן היהודים דף 65) . ועוד אדבר אי"ה בענין הפסד השמים לדעת הישמעאלים בהערותי לס' קשת ומגן דף כ"א וכ"ב. — (3 הגעת? — 39) העושים עצמם נביאים . — (40) אין הנבואה שורה לא תוך עצלות וכו' (שנת ל' ע"א פסקים קי"ז ע"א) ועיין ס' פרקים פ"ז, "סה"ת, י', ד'. — (41) כלומר מההמון. — (42) בענין יחס חכמת הנגון אל

המציאו לי מנגן [מלכים ב' ג' ט"ו] וימצא לנפשו וחלה בו הרוח האלהי⁴²) וכן היה ממציא דוד ע"ה עצמו [שמואל ב' ו' י"ד] עד שהוא⁴³) אחר שנגן בבית המקדש ושמח במה שראה עד שהביא בו זה עד שפוזז והפשיט בגדי המלכות עקר הנשיאות ונאמר לו זה ואמר איזה יקר נשגב לעבור לפני ארוניו בפרישות וסלק

הנבואה עיין מוסרי הפילוסופים שער א' פי"ט וממנו שאב קצת ר"י אלימן (שער החשק פתיחה דף ו' ע"ג) וזרוף מ"ש ר' סעדיה גאון על מנהג המלכים בנגון (סוף ס' או"ד) • — (43) הכפלת מלות עד ש... (בערבי חתי אן) יש לה חזר. — (44) כלומר הסרת מסיכה מזדלת או מסוה ובכלל הסרת המונעים מלדעת ולהכיר. וגם פה אעירך על מקור המליצה הזאת ועל הנחלים אשר יצאו משם. תואר המסך לקוח לדעתי מן הכפורת או ממנהג מלכי מזרח, בפרט הפרסיים, ליטב על כסאם אחורי פרגוד (הערב בעל אט: סארפערדה, ח"ד דף 243) ומליכת המסוה ממרע"ה, כזר החלו הנוצרים לדרשו לגנאי (אגרת צ' אל הקורניטיים ג, י"ג, ועיין קצת ומגן דף י"ב ע"ב וגם שטרונים צ"ב הכ"ל דף 323) והאפודי באגרת אל תהי כאבותיך אמר דרך לעג וז"ל נתנו פנים לפשעי התורה אשר הושמו מכך לחלושי הראות, ור' יוסף בן ש"ט בפירושו (קובץ ויכוחים דף י"א) מביא עליו משל השמש. ומחמד כנגד מאמרם ז"ל משה ראה באספלקריא המאירה (יצמות מ"ט ועיין מ"ש ידידי יעללינעק בהעתקתו הכ"ל דף 180) אמר שאין הקב"ה מדבר אס בשר ודם אלא בחזיון (במראה) או אחורי הפרגוד (ורא חג"אב, אלקראן מ"ב, ו'). ועיין מה שכתב מורי בלשון ערב הח' המפורסם פראפעססאר פליישער על ספר הרב ד"ר גייגער בליטעראטורבלאטט 1841 דף 170 ומפרשי אלקראן צ' ק"ב) וקצת מפרשי הקראן הסמיכו זה אל מחמד עצמו המזויר אללס עם מסוה, אך לזה כנה אחרת לדעת הח' האממער (געמעלדעזאלל, ח"א דף 55), וכן אמרו על מחמד בנסיעתו השמימה ככ"ל שעבר בין ע' אלפים מסוי האור (!) והחשך (שם דף 85), וכן אמרו שיש מסך מונע הכדונים מלהכות מזיו השכינה (הערב בעל אט, מלת גיהנס ח"ב דף 476). והנה הגוף הקמרי הככנע על התאוות המעורות הוא מסך ומסוה ומחיצה, וכן כתב הסכם אלגזאלי (מאזני נדק דף 174) המות אשר יגלה המסך המנדיל צינו (בין האדם) ובין ראותו מדרגת כפשו ושלמותה וזיוה והדרה והודה; ובמ"א (המזיל מהטעות דף ח') ואפשר שהסיים האלה תנומה (ככ"ל עיין מ"ב דף 84, משלי הח' תעלבי דף 13 ובן המלך והנזיר פכ"ו) בערך אל האחרת ואם ימות (האדם) כראו לו הדברים בחלוק מן הנוכחי ויאמר לו עם זה גלינו ממך מסוך (פכשפנא ענך גטאך) וראותך היום מחודדת (והוא לשון אלקראן כ', כ"א); ובמ"א (שם דף כ"ד) אומר שהתנומה

המציאות אבל שידבר בעולם 50) ויצדק במה שיאמר אחר שיהיו
בו תנאי הנבואה אשר זכרנום ושיצוה בעבודה הש"י ויחודו וירחיק
השתוף ממנו ובכלל שיצוה בטוב המביא ההצלחה האחרונה
ויזהיר מהרע המעיק אותה 51) ומחויב לקבלו בכל עת לא יסתור

שיוכח, כי הנביא הוא מוכיח בשער (ישעיה, כ"ט, כ"א. עמוס ה'. י')
וכמו כן אמר מחמד על עצמו שהוא רק מזכיר (מךבר, אלקראן
פ"ט, כ"א) ושאינו לו אלא הדבור (אלבלאג, שס ג', י"ט. ה', ז"ט)
בעבור שאלו ישראלים ממנו שיעשה אותות ומופתים. ועיין לקמן הערה
51. — 51) אחר שאין לנו כי אם תורה אחת ושליח או מנהיג ר"ל
נביא תורה אחד, ואנו מאמינים שהתורה בכללה לא תנוסח (והוא מלשון
נסך בערבי, שממנו מנסוך, ר"ל מאמר אלקראן שנתבטל ע"י מאמר אחר)
ולא תשתנה (ס' העיקרים ח"ג פי"ד), אין לנביא אחר מר"ע כ"א
לדבר ולהוכיח, להעיד על תורת מר"ע ולקרוח העם אליה, להקריב אל
האמת ולהרחיק מהכוזב, לכוות בטוב המעשה ולהזהיר מן הרע, לבשר
גמול הנדיקים וליעד בעונש הרשעים. מאלה התנאים נמשכו כנויי
הנביאים: מדברים מוחיכים מעידים קוראים מזכירים,
מזוויים (בעשה) ומזהירים (מזוויים בלא תעשה), מבשרים
ומיעדים (ביעוד רע). אמנם בענין הנביאים קודם מר"ע אין הדבר
מוסכם בין חכמי דתנו לפי חלוק דעתם ביחס הנבואה והקבלה אל
חקירת השכל, ובפרט בענין אשר הם אבינו ע"ה, אם הכיר את בוראו
קודם שדבר עמו, וזה לך האות והסימן על דעת פרטי החכמים, כאשר
תמצא ציטר צירור אם תערוך דברי בעל הכוזרי עם דברי הרב ז"ל
ועם דברי הקראי ר' אהרן בן אליה אשר לקח מדברי הגדת חכמינו
ז"ל (עיין ס' ע"ת דף 183) וקנתם ע"פ הספורים אצל השמעאלים
(עיין דף 157 וכו') מה שיסכים ליסודות בנינו עד שאמר על מדרשם
ז"ל (ע"ש דף 33 למטה): כמפורש אשר הוצאתיך מאור כשדים,
אחר שהקדים, שאם היה אברהם אבינו מקבל מנביא קודם לו היה זה
נודע מנד ההגדה, ונלחץ לומר (שם דף 137) ומה שנא בהגדה
שמה כתב ספרו וספר איוז וכו', סובל להיותו צימי משה ממה שהיה
בזמן אברהם וכו'. — והנה כנויי הנביאים הנזכרים, כלם
נמצאים כבר באלקראן, אשר הוסיף מספר הנביאים ושמש בהגדות
חכמינו ז"ל, וכונת מחמד היתה להשוות עמו כל הנביאים, שגם הם
דברו והוכיחו ואף כי העידו על נבואתם באותות ומופתים, הנה
לא האמיץ העם, ולמוכח בשער יקשון, את תורתם השליחו אחרי גוס ואת
הנביאים הרגו אשר העידו גם להשיבם אל ה' (עיין מ"ש צמ"ע להרב
ד"ר פראנקעל כרך ז' דף 277 בערה). על כן גם דבריו צפיהם
והחליפו הוא וסייעתו מן היהודים המתמחמים ספורי הכתובים והגדות

דבר מעיקרי תורת מ"ר ע"ה והם הי"ג עקרים אשר זכרנום (ס"ב)
רצוננו עבודת האל וסלוק הדמות ממנו והליכת דרך היושר.

חכמינו ז"ל להרחיק עדותם עד ימות עולם (עיין מאמרי על ספורי
השמעאלים במ"ע מאגאלין פיר דיא ליטעראטור דעם אויסלאנדעם,
1845 נומר 72). וזוה הענין לא הבדיל בין נביאי האמת ובין
הנביאים אשר עשאם הוא לנביאים, (כמו שהעיר כבר הרב ד"ר גייגער
בספרו דף 112 בענין נח), רק אצד הם אצינו שהוא חבי השמעאלים
הבדיל קנת ואמר עליו שלא היה יהודי ולא נוצרי אלא נמסר (מסלם,
ענינו ישמעאלי), מקביל למאמרם ז"ל קיים א"א את כל התורה כלה
(שם דף 121 וע"ש דף 126), וספר מנסיונותיו, נמשך אחר מאמרם
ז"ל עשרה נסיונות נתנסה א"א (שם דף 131), ע"כ אני נוטה לומר,
אחר שנראה, שכבר ידע המאמר הזה (אבות ה', ג') וכן הקודם לו
(עיין העתקת הרב ד"ר אוללמאכן דף 174), יש לומר ג"כ שנמשך קנת
אחר המשך המאמר הזה: עשרה דורות מאדם ועד נח וכו' וכן
אמרם ז"ל (ב"ר פל"ד) מעשרה דורות שמאדם ועד נח לא דברתי
עם אדם, וכן (שם פל"ט) מעשרה דורות שמנח ועד אברהם וכו',
וע"כ מנאנו בשתי מקומות באלקראן (עיין למעלה הערה 46 בסופה)
שמזכיר נח אברהם ומשה עם הנוצרי שהיו כלם עמו צברית הנביאים,
ואמר (שם ג' ול') שהקב"ה בחר באדם ונח ואברהם ומשפחת עמרם,
ויש עוד דברים בגו (עיין במורה, ח"ג פכ"ט). וכן נמשך בקנת כנויי
הנביאים אחר הכתובים ומאמרי חכמינו ז"ל ובקנתם אחר הנוצרים; ואחר ששמנו
חכמי דת ישמעאלית באלה הכנויים (ובדיוק יותר) בספריהם הנכתבים
בל' ערב, ולא סר הויכוח צפה וצכתב ציניהם ובין חכמי עמנו השוכנים
בארצותיהם, כאשר אנאר במ"א אי"ה, נעתקו אלה הכנויים אל ספרי
חכמינו ז"ל הנכתבים בלשון ערב, ואחריהם נמשכו המעתיקים אל לשוננו
הקדושה ולסוף כל החכמים האחרונים המדברים מענינים כאלה. זה כלל גדול
לא לבד בכנויי הנביאים אך גם בענינים אחרים הנוגעים באמונות ודעות
כאשר הראינו בקנת הערות, אך נעיין פה על פרטי הכנויים. כבר
בארנו כנוי שליח, מנהיג, מדבר, מזכיר וקנת מענין כווי
ואזהרה (צטוב וצרע) ונשאר עוד ענין קריאה ויעוד טוב ורע ועדות
הנבואה. אמר הרב ז"ל (פתיחת פי' המשנה) והחלק השני בענין הנביא
כגון שיקרא צ"א לעבוד את השם ויזוה על מצוותיו ויזהיר לשמור
התורה וכו' ויצטיח למי שיעשה בגמולות טובות ויזהיר לכל העובר
עליה בעונש וכו' ויזוה בציווים ויאסור אסורים וכו' (הי לך
צירוף כל עסקי נביא אמת אחר מרע"ה). וכן אמר במ"א (הלכות
יסודי התורה ט, ב), א"כ למה נאמר בתורה נביא אקים וגו' לא לעשות

פרק שלישי דע ששכלי האנשים מתחלפים כפי חלוף מוגיהם ותמצא מהאנשים רגון קשה השכוד

דת הוא בא אלא לכוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו
 עליה כמו שאמר האחרון שבהם זכרו תורת משה וגו' ; ואמר עוד על
 הנביאים קודם משה (מורה, ב, ל"ט) ילמדו צ"א על תכונת דורשים
 ומלמדים ומיישרים (מישרים); ועל הנביאים אחר מר"ע אמר
 (שם) היותם כדמות המזהירים לב"א קוראים אותם לשמור תורת
 משה מיעדים הרע המניח אותה ומיעדים הטוב מי שהתישר להמשך
 אחריה. והנה תראה שיש למלת אזהרה שתי הוראות כפי חבורה עם
 המתנגד שהוא צווי או הצטקה ; לרוב תמצאנה בצרוף צווי, ואז
 הוראתה מנות לא תעשה, או המכיעה מעכין מה, לדוגמא : וזה בצדק
 והזהיר מהכזב (אמונות ודעות דף ה' ע"א, וע"ש דף י"ח ע"ב למטה),
 וכן : ש"יפה שכלו הצדק והיושר ולכוות בטוב ולהזהר מן הרע (שם,
 דף מ' ע"ד), לכוות בטוב ולהזהר מן הרע (חובות הלבושות שער ד', ריש
 פ"ד, והמקומות צ"ס' עץ חיים ציינתי במפתח דף 352 ודף 362), והלשון
 הערבי הדומה לו כבר בא בהערה 48. ועוד תמצא לשון אזהרה
 במוחלט בלתי כגוד כלל כמו בהעתקת ס' הכוזרי (מ"א ס"קיא) להזהיר
 על תורתו כל הימים ע"י הנביאים; וביאורו יגיד עליו רעו (שם מ"ד ס"ס
 י"א) : וכולם עדים למשה מזרזים על תורתו. אך האזהרה בעונש
 היא רק לחוטאים, והכגוד הצטקה בגמול ויעוד טוב לנדיקים וזה היעוד
 כבר בא בתורתנו הקדושה בכלל ופרט, ואין אנחנו יעוד חדש או
 בשורה כיון שאין לנו תורה חדשה ע"י המשיח. אמנם הנביאים הוכיחו
 ונחמו מחזו ורפאו בדבריהם, אך הרבו בדברי תוכחות, ויפה אמרם ז"ל
 (ברכות מ"ג וכו') כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל
 נדיקים גמורים עין לא ראתה וגו' (ועיין ספר דיע רעליגיאתנספילא
 זאפיע וכו' להרב ד"ר הירש דף 598), ועל הדרך הזה אמרו בהגדה
 (בנהדרין ז"ה.) אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה; ואמרו (שם ק"סי)
 שהיה נח הנדיק מוכיח אותם ואומר להם עשו תשובה (והרב דר' גייגער
 היה לו להביא זה המאמר בספרו דף 110, וכן הרב דר' אוללמאן
 דף 178), וזה תבין דברי ר' אהרן הקראי (ע"ח דף 156) לא הספיק
 להם (ר"ל לדור הפלגה) אזהרת השכל על כן הזהיר ע"י נח במאמר
 הנבואה ובאר העונש למי שיעבר באמרו שופך דם האדם וגו' ולא
 הזהיר (בלבד) אלא באר העונש כי האזהרה קודמת מדין השכל (הוא
 מאמרם ז"ל אין עונשין אלא מזהירין; וכן הכפיל באלקראן (ו, קלא. ה, ג.
 צב, טו, ד. טו, קיג. יו, טו. יח, נח. וכו') שלא בענשה קריה אחת
 בלתי אזהרת הנביאים הקודמת) וכן אמרו ז"ל על אברהם (צ"ר פ"ל)
 שהיה מתוקן להדריך כל העולם כלו בתשובה; ואמר ר' סעדיה גאון
 (או"ד כ"ג ע"ד.) כשהצורא מצווה צווי איוס או גערה על ענדו וכו'

מאד עד כמעט לא יוכל עליו ותמצא אחר קל נוח הרצוי (1)
 כמעט שלא יכעס ותמצא מהם מתגדל מאד וזולתו בתכלית
 השפלות וכן בשאר התכונות והפעולות המסודרות מהם, הנרה
 מהם מי שנטרה אל צד הקצוות ומהם הממוצע והוא המשובח
 על השלוח (2) וראוי למי שירצה שיתואר בתוארים המשובחים
 ושיחוכן (3) לתכונות המשובחות והחשובות שירחיק לכל שני
 הקצוות וימצע בשמושי ענינים, המשל בזה שלא ישחמש במניעה
 מן הכעס והכעס עם הב"ח ולא ג"כ יפול הכח הכעסני לגוור (4)
 כי הוא צריך אלירה בהמשילו על הכח המתאוה ופרטי נפשי

וכשאר ישמעו וכו' יסיר ממנו מה שאיינו בו וכמו שידענו מענין כינוה
 וכל בעל תשובה (וכראה שזמנו שאב ר' אהרן הקרלי, ע"ס דף 207,
 ועיין ה' יס"ה, פ"ט, ה"ד). ומענין זה ג"כ ההערה (בערבי הנביה)
 בדרכי התשובה (עיין המקומות המצויינים בהוספות לס' ע"ס לדף 139,
 ע"ס דף 380). אבל בספר אלקראן מכנה את הנביאים כלם בכנוי
 מזהיר (נךיר, נךיר מבין, מנךר) ולרוב עם נגודו שהוא מבשר, ומיעד
 טובה (בשיר, מבשר, אלקראן, ב, קיג, רט, ד, קסג, ה, כב, ו, מת.
 ז, קפת, י, ז, יא, עו, סז, יג, ח, טו, פט, יח, נד, יט, נו, נב,
 מח, כה, נג, נח, בו, קטו, כט, מט, לג, מד, לד, כז, לג, לה, כב,
 מב, מז, מו, יא, נג, נו, עא, א, וע"ס מד, ז, נפי הקצ"ה ית'!)
 וכבר אמרתי שלא לקחו חכמינו ז"ל כנוי מבשר. עי' בקראו הנביאים בשם
 קוראים לאמונה (עיין גם כן בשורת מתי ט' י"ג, לוקס ה' ל"ב)
 בערבי מנאדי ינאדי ללאימאן (אלקראן, ג', ק"ג), וכן תמצא בספרי
 חכמינו: ובכל נביא שיקראו תחלה אל מה שיכשר (אמונות ודעות דף
 כ"ג ע"א), וקורא כל האומות אל תורת ישמעאל (כוזרי מ"א, ס"ה), לא
 קרא משה אל תורתו (שם סימן ק"א), שאנחנו כמלא נביאים קראו ז"א
 עד שנהרגו (מורה, ז, ל"ב), הקריאה שקרא מרע"ה לא קדמה כמותה
 וכו' ולא התאמרה אחריו קריאה כמותה לאחד מנביאינו (שם ל"ט),
 הנאביים אמרו שאה"ר נביא שליח הלבנה ושהוא קרא לעבודת הלבנה
 (שם ס"ג פ' כ"ט). — אך צענין עדות הנביאים יש להבדיל כי מה
 שדברו ממנה חכמינו (עיין או"ד דף ו' ע"ב, כוזרי, מ"א ס"ס ק"א, מ"ד
 ס"יא, היס"ה, פ"ס ה"ב, פ"י, ה"ה, ס' ע"ס דף 173. 174) היא עדות
 על אמתת הכבואה, ומחמד קרא עצמו ושאר הנביאים בשם עד (שאהד
 שהיד, אלקראן, ד', מ"ה, ח). בעבור שהם מעידים ביום הדין נגד
 המצויים אוחס. — 52) נפי"הם פרק חלק.
 (1) נוח לרעות, ועיין הלכות דעות פ"א. (2) ציאורו צמוחלט, והוא העתקת
 עלי אלמטלק בערבי. (3) שיתוכן נגזר מן תכונה (עיין למעלה דף 4

הבהמות והסתיר הרע על השלוח. והאדם הממוצע בכל עניניו אשר מרחקו מהשני קצוות מרחק שוה יקרא אצלנו רופא⁵ (וכאשר יחקרה⁶) נפשו ויחשבה ער יטה אותה מעט לצד אחד מהקצוות הוא אשר יקרא צדיק⁷) כמו שיצוה אל צד השפלורה אל קצה ולצד דומרה לאלה וזאת היא רפואת נפשו ותרופתה, אבל הוא אמנם צורה אותנו במצוה ולהיות מתוארים בתוארי הרחמן⁸), אמרו החכמים באמרו ית' בתורה (ויקרא י"ט א) עבוד האלהים ותתואר בתארו והיה רחום כי הוא רחום והיה חנון כי הוא חנון והיה מקודש כי הוא קדוש, ומי שראה עצמו יוצא מהשווי והמצוה ישחדרל להטותה אל המנהג והיושר ויבראה⁹) בהעתקה ברוע מנהגה אל רוע ההפלגה. ודע שלנפש בריאות וחולי כמו לגשם והדרך אשר יגלה ענינה אם היא בריאה או חולה בשיפידנה הנה אם רואה אותה משתוקקת לפועל הטוב ונהנית בו ושמחה בו ועם זה מצתערת כאשר סודר ממנה פעל בלתי חשוב ותכאב בו ויסוג¹⁰) על הפעולה ההיא הנה ידע שהיא שלמה מעולה ושכבר נפתח לו בטוב גדול, ואם ראה אותה נהנית במה שיפעל מן הרעות ויחדש מן הפגעים באמתת הזולת¹¹) ואפילו באמתת שונאו וכאשר סודר ממנה פועל מעלה שמחה בו אם

הערה 3) ובטעות נקט הח' צוקסטארק שרש תכן. — 4) אני נוטה להגיה: לנמר, או שצריך להגיה: יפיל, וענינו ישלח אחר גוו. — 5) עיין למעלה דף 18 הערה 34 והמקומות אשר זיינתי שם ובפרט הלכות דעות פ"א, ה"ד, ועיין ס' מאזני כדק דף 90 (ואם תמצא ממש דברי הרב בסמוך בענין הבחינה) ודף 141. — 6) נראה שהוא מלשון חק כלומר יתקן, ועיין הלכות דעות פ"א, ה"ד. — 7) מענין צדיק, חסיד עיין ס' פרקים, פ"ו, ה' דעות פ"א וע"ו, מורה ס"ג, פכ"ג, מאזני כדק פט"ז וכו'. — 8) עיין הלכות דעות, א' ו'. מורה ס"א, פ' כ"ד ואם ס"ג, פכ"ד. ונראה שמפני זה נקט כאן תואר הרחמן, אשר כבר שמשו בו חכמי התלמוד, (בלשונם רסמכא), וכן כמלא לרוב צאלקראן אלהחמאן, (וכן ארון העולמים או רבון העולמים צאלקראן רב אלעאלמין, עיין העתקת הח' וואהל דף 331 המביא ג"כ דוגמתו בל' יוני — (והנה אלה המלות וגם אחרות כמו חיות, זכות (ענינו תרומה) צדקה (ענינו גמלות חסד) צלות (ענינו תפלת טובה) צריך להוסיף ברשימת הרב דר' גייגער מן המלות צאלקראן אשר לקח מחמד מן היהודים.) — 9) ויבראה, כלומר ירפא אותה בהעתקה מרוע מנהגה (אל רוע הפכה?). — 10) ותסוג מן? — 11) בערני אלג'ר, כלומר זולתו. —

לא תכאב ממנו ¹²) וכאשר ראתה טוב באמתת זולתה הוא להרע ויקשרו ההעתקה מזה מאת הנפש כאשר נבדלה והיא ¹³) על זה התואר היתה בעלת מסך בלי ספק מן האמת שאי אפשר מבלי ¹⁴) פגישתו וכבר התאמת זה בשכל והעתקה ¹⁵) וביאור זה כמו שאומר, וזה שמדודוע בעצמו שלא יקבל דבר מה שהוא ¹⁶) אם לא יהיה דומה לו ומה שראוי בו ואחר שכבר התאמת שאי אפשר מבלי העמידה לפני האמת ית' ¹⁷) לגמול כל נפש במה שעשתה הנה אין ספק שלא יעבור ולא יעמוד לנפשו אלא האמת כי הוא אמת והוא טוב ולא יקבל גנות והוא טוב גמור ולא יוכל בזבול קדשו מי שרהתערב בו רע ולזה דודוריר על האדם ¹⁸) דעו את הנפש והטהרה מדפחיתיות וערותה במעלות, ואמהות הפחיתות הגאווה והעוורת וההתמדה בעצביות דוגשמיות ¹⁹) הפחותות כמו שאמהות

12) כלומר תשמו בפעולה טובה אם לא תוסיף ענב עמה מוכד מה.
 13) ר"ל והנה הנפש אשר היא בזה התואר, היתה בעלת מסך (עיין למעלה דף 21 הערה 44). — 14) סובל שני פירושים, או שרכונו פגישת המסך או פגישת האמת, כי הלשון: אי אפשר מבלי כאמר על הקיוב ועל השליכה, כמו שביארתי באריכות בהוספות לס' ע"ק דף 383.
 — 15) בערבי נקל, ענינו העתקה צפה ולשון וכתב, בל"א איבער-ליעפערן, אנשרייבען, איבערטראגען, ורכונו כאן העתקת הקבלה, מאמרי הכתובים. — 16) רכונו שלא יקבל דבר אחד דבר אחר מה, אם אינו דומה לו. — 17) כנוי אמת לשם ית' מקורו מאמרם ז"ל (שבת כ"ה) סותמו של הקב"ה אמת, וכתב על זה הח' האממער (וויענער יאהר-ביכער, כרך קי"ג דף 53) שמאז סותם ישמעאלי שהיה כתוב עליו אלחק, הוא האמת, כי כן נקרא ג"כ הקב"ה בל' ערבי ע"ש. וכבר העיר הרב דר' אוללמאכץ ז"ל בהעתקת אלקראן (דף 163) על המאמר: האל ברא שמים וארץ באמת (ונכפל זה המאמר באלקראן, י' ה' יו, ג'. כ"ט, מ"ג, ל', ז'. מ"ה, כ"א, מ"ו, ב'. ס"ה, ג'). שהוא לקוח מאמרם ז"ל (בראשית רבה פ"א) בראשית ברא אלהים, סופי תיבות אמת. — 18) לזכות את הנפש ולטהרה מהפחיתות ועדותה (מלשון עדי, או עלותה) במעלות. והמדות הפחותות וכו' כמו שהמדות המעולות הענוה וכו'. כנ"ל לתקן. עיין ח' פרקים, פ"ז. — 19) ענביות מלשון ענב (משלי, י', כ"ב). ענינו עסק. — המדות הפחותות ונגודיהן המדות המעולות הנמצאות אצל הנביאים, אשר פרט הרב ז"ל כאן ונשאר מקומות מספריו, הן עכ"פ עדיות על מדות הרב ז"ל עצמו, עיין הפרק

הדמעלות הענוה והקבלת הטוב לשונא ב"ש לזולת כי לא ישובח

האחרון. אמנם אני נוטה לומר שיש בזה ג"כ קצת רמז נגד נבואת
מחמד כאשר אנאר בקצרה. התנגדות הרב ז"ל נגד נבואת מחמד סובב
על ג' תנאי נביאי האמת הנזכרים, ר"ל סכס, גבור (כונס את יצרו)
ועכו, ועד השלשה לא בא זה הממציא עצמו לנביאות: א. אמר על
עצמו (אלקראן, ז', קי"ז) שהוא אמי, ביאורו עם הארץ (עיין ס' הרב
ד' גיגעה דף 27 ומה שהעיר עליו ה' פראפ' פליטעה, ליטעראט.
1841 עמוד 67), ופירושו הישמעאלים שלא היה מבין בקריאה וכתיבה,
אך פתאום בא לו החכמה בלתי מלמד, עד שאמרו עליו שכתב אגרות
וספרים ועשה שירים (עיין מ"ע: טהעאלאגישע שטודיען אונד קריטיקען,
1841, דף 229, וויטענער יאהרביכער, כרך 69 דף 45; ועיין ספר
ה' מיללס על האמונה הישמעאלית, העתקה זרפתית, פאריס 1825,
דף 37), וספרו שאמר על עצמו: אני הוא היותר נחכם כי החכמה
מעשה הלב וכו' (סוננע, במקום הנ"ל, נא' 9. 10.), ונפרט חכמי
ספרד מן הישמעאלים נטו להאמין שהיה מבין לכתוב אחר התנבאו
(תולדות מחמד לה' וויל, דף 178. וע"ש דף 421, ודף 220, 330,
בהערות, ותבין הלחץ שנלחצו כל החוקרים בזה, ועיין ג"כ ס' ה' וויל:
דיע ציבל' לעגענדען וכו' דף 1.); ואמרו עוד שכאשר הביא אליו מלאך
גבריאל את הקראן ואמר: קרא! היה מחמד מסרב ואמר שאינו מבין,
עד שהבין פתאום ע"י אות (מפרשי אלקראן, כורה ז"ו.); ואפשר שגדו
זה להתדמות אל סרוב מרע"ה (שמות ד', י'), ולדעת ה' אומצרייט
(טהעאלאגישע שטודיען וכו' דף 246) כנוי אמי צערצי הוא כמו
ענוותנות, והוא מדמה מאמר ירמיה (א', ו') כי נער אנכי אחר שאמר
השם: נביא לגוים נתתיך, עיין ג"כ פי' האברבנאל על המורה ק"ב
פל"ב). וכבר העירותי (דף 19 הערה 34) שע"י נלחצו חכמייהם
להאמין בנביאות חכמה בלתי מלמד, ונפרט חכמי הכופיה (עיין שער
החשק דף ג' ע"א, ובזה תבין היטב דעת ה' אלגזאלק, כמו שרמז ה'
ד' שמעלדערס, בספרו דף 244, וכבר העיר על זה ד' אברהם בר
סדאי בספר מאזני נדק דף 49, [ומשם תתקן דברי ה' ד' גאלדענ-
טהאל שם דף XXXI בהערה שהויכות נגד מוזג ר' אברהם בר סדאי]
ועיין מ"ש ה' ד' שלעזינגער (בהערות להעתקת ס' העקרים דף 661)
מענין ג' תנאי הנבואה לדעת אלגזאלק, וכבר העיר על זה האברבנאל
בפי' המורה, ק"ב דף ל"ד. וכן תמצא בעשרת עקרי האמונה בס' אדרת
אליהו לר' אליהו צשיני הקראי (כיון, תר"א דף 54), שהשי"ת שלח מרע"ה
והנביאים, והם אנשים המכירים את הצורא ורצונו בלא מלמד אדם
(וכו') וכנגדו אמר הרב ז"ל (מורה, ק"ב, פל"ב) אבל הפתאים מעמי
הארץ א"א זה אנחנו ר"ל שיכבא אחד מהם אלא באפשרות הנבא
קמור או נפררע עכ"ל. ועל מה שביאר (שם פל"ז) מכת המתנבאים

הואדם לאהבת אהבו והספוק והקצור במרה שיעמוד בראורו

אשר יחזנו שכבר הגיע להם חכמות לא בלמוד, אמרו מפרשי דבריו, רש"ט והנמשך אליו האברבנאל, שכוונתו על מחמד • וכבר ידעת מהמקומות הנ"ל שדעת הרב ז"ל בתנאי חכמת הנביא, הנבנית על יסודות הפילוסופים בחלוק דבר א' (ח"ב פל"ב), לא הפיקה רצון מקצת מן החכמים. — ב. הנביא ז"ל גבור במדותיו ולא יהיה יצרו מתגבר עליו וכו' (הלכות יס"ה ריש פ"ז). והנה כבר השתדל מחמד להשיב על טענות היהודים אודות תאוותו במשגל (אלקראן, י"ג, ל"ח), ואליו כיון הרב ז"ל בס' המורה ח"ב פל"ו ופ"מ כמו שהעיר רש"ט בפ"מ, וכתב האברבנאל (דף ל"ח) וז"ל ואין ספק שכיוון הרב בזה אם בהתרחק מכלל התענוגים הגופיים לענין נביא הישמעאלים שזה שטוף בזמה, ואם בהתרחק מבקשת השררה והכבוד להיות רודף אחר שררת העם וכבודם ולהיותו נחשב בעיניהם לעיר וקדיש משמיה עכ"ל • והסכימו לזה חכמים שונים ממעתיקי ומפרשי הקראן, ואני תמיה על הח' דר' דערכבורג שהרגיש בדבר (עיין מ"ע להרב דר' גייגער, ח"א דף 421) ולא עיין במי שקדמו עד שלא ישאר ספק כלל; והרב המעתיק דר' אולמאן ז"ל (דף 205 הערה 3) לא חלי ולא מרגיש רק מה שמצא בהעתקת הח' וואהל (דף 199 בהערה). ויותר אני תמיה על הרשנ"ץ שכתב על הישמעאלים (ק"ומ דף י"ט ע"ב) וז"ל ומענין הזמות היא מותרת להם בפרהסיא בענין ירחיקהו השכל וכו', עוד כתוב בספר (ר"ל אלקראן, ד' ג') בא עלי (ז"ל בעלו, בערבי אנבחו, ענינו כשואין ובעילה) אשר יטב לכם (מן הנשים) שנים ושלו וד', הנה התיר הזנות עכ"ל! ואדרבה לפי פשוטו אשר מחמד לישא יותר מד' נשים ונמשך בזה אחר התלמוד (יבמות מ"ד) כמו שהעיר הרב דר' פרענץ קעל (ליטער. 1840 עמוד 343 הערה 4), וגם מזה לא חלי ולא מרגיש כלל הר' דר' גייגער (בספרו, דף 90) והרב דר' אולמאן ז"ל (דף 54 הערה 5). — ג. בענין רדיפת השררה אשר מקורה הגאווה וגובה הלב וסופה הכעס והנקמה כבר הפליג הרב ז"ל בביאור שפלותה (ח' פרקים, פ"ז, הלכות דעות ב', ג'. מורה, ח"א פ"ד ח"ב פ"ל) וכבר ראינו שלדעת האברבנאל גם בזה התנגד אל כבואת זה הרודף כבואה וגדולה. [וכבר הלך בעל הכוזרי (מ"א סוף סימן ק') בעבור כח' חו', ושם סי' קי"ג ומ"ב סימן י"ד: ואין לישמעאל ברית ולא לעשו ואם הצליחו) על התגברות הישמעאלים, וז"ל בעל העיקרי' מ"ג בפרק כ"ה, (הנשמט בקצת הדפוסים) והן עוד היום הנוצרים מודים שדת הישמעאלים היא נימוסית הנסיית ואיכה אלהית ועכ"ז הם מזלימים ומושלים בחלק גדול מן העולם וכו']. ומעתה תבין דברי הרשנ"ץ (מגן אבות דף ע"ד ע"ב, מובא מהח' מונק בספרו הקטן על ר' יוסף בן יהודה דף 27): ושמעתי פקדיהם (של הישמעאלים) אומרים כי הרמנ"ס נדק בכל מה שכתב בס' המורה זולתי

לבד ומרה שהשגיח האל בזה כבר פגשו והפיק רצונו למי שירצה וורה שעור הנביאים והמנהיגים. ודע שההצלחה הידועה לצדיקים היא החיות האחרונה והיא חיות לא ימשך לה מות וטוב לא יתערב בו רע וזכות לא ימוגו בו עכירות וורה אמרו בתורה למען יאריכון ימך וגו' [דברים, ו', ב,] ר"ל ייטיב לך לעולם שכלו טוב וארוך ²⁰) מתדבק אין לו קץ ותכלה. ודע שגמול הצדיקים ושכרם מהאל שיגיעו לזאת הנעימות ויחיו זאת החיות ויצליחו זאת ההצלחה וכן מות הכופרים שיבדיל ביניהם ובין זאת הנעימות ²¹) וישארו בענוי לא יוכל איש לתארו ואמרו החכמים יודעי התורה שהעולם האחרון אין בו גשם כלל אבל נפשות הצדיקים הם הנסררות אשר יראו ור"ל יתאבלו ²²) אבל הם כמלאכים ניזונים מהאור המושפע והעצם הגדול אשר אין אור על האמת אלא הוא וכאשר סולקה מהם הגשמות סולקו מהם משיגיה ונמשכיה כאכילה ושחיה ומשגל ואלה הענינים המקודשים הטהורים המתגדלים ²³) מן החסרונות והם עניני המלאכים ומי שלא יראה ערכות ²⁴) לא יראה נעימות אלא ברבר האכילה והשתיה והמשגל ואחר כאשר נפקד (?) זה איזה נעימות בג"ע תאמר לזה העני הנעלם אולי חיי המלאכים יותר ערבים ויותר נעימים מחיי נעימות האכילה והשתיה • ואלה הנפשות אינם נפשות החיונית ²⁵) אשר יסודרו

בענין הכבואה. — 20) עיין קדושין דף ל"ט. — 21) והעונות הן המגדלות בין הש"י והחוטא (ישעיה כ"ט, ב.) ועיין ס' פרקים פ"ז, מורה ס"ג פנ"א; ועיין למעלה דף 21 הערה 44 ולמטה הערה 35. — 22) רצונו על מאמרם ז"ל (ברכות י"ז, הלכות תשובה, ס' ב.) העו"ה אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו', והמשילו האחרונים ענין מרע"ה על הר סיני תוך מ' יום (עיין או"ד לר' סעדיה דף ל"ו, ע"ג, דף מ"ב ע"ב וע"ג, עץ חיים דף 199. 200) וכן המשילו להנאה מזיו השכינה קרון עור פנים של משה (או"ד מ"ב, ע"ב, מ"ג, ע"ב, עץ חיים דף 203) ועל ענין זיו השכינה והעטרות עיין סנהדרין דף ק"א, מגלה ט"ו, או"ד דף כ"ח, ע"ב, ול"ב, ע"א, עקרים, מ"ד, פ"ל ול"ג. עץ חיים דף 153 שורה 14, ועיין למעלה דף 17 הערה 31. ונפשות הצדיקים הן הנסטרות ר"ל גכזות תחת כסא הפבוד וטס יראו אור ולא יתעכבו על דבר. ואלולי דמסתפינא הייתי אומר שז"ל אשר לא יראו ולא יתאבלו, והוא בל' ערבי ולא כוף עליהם ולא הם יחונון (קראן, ב', ל"ו וכמה פעמים). — 23) כלומר כמתעלים, — 24) ז"ל: ולא. — 25) הקיוניות, (עיין

מהם הצמיחה וההזנה אבל הם צורת הנפש המדברת עליה הצורה היא השכל וזאת הנפש אשר נשלמה בזאת הצורה היא עוברות (26) והשיגה מציאות בוראה כפי יכולתה והשיגה הצורות הקדושות הנפרדות ואין ספק שהיא חשיג המלוא (27) העליון ותחייה בחירה לא תכלה וזהו השכר העצום והגמול הטובה גדול אשר לא יקיפאו שכל ולא יולץ ממנו. (28) ואחר שנבר זכרנו חלק מרפואת הנפש נחבר כלל כולל וחלקי יודע בו שמירת הבריאות הגשמית אשר היא תנאי בבריאות הנפש ובסדר הפעולות ממנה כפי מה שראוי. דע שראוי לאדם שירחיק מדברים המזיקים הרעים לגוף שישתמש במוזנות השווה הנכבדות אשר ישאירו השלוח וישמרו הבריאות ומוזה הנדה ראוי שלא יאכל אלא כאשר ירעב ולא ישתה אלא כאשר יצמא ושיפקד נפשו בכל עת להוצאות המותרות ושלא יסבלהו כלל בעת שירגיש בו וזה הרבה מאד וראוי שלא ימלא בטנו לשבעה אבל יחסר ממנו (29) שישער שהוא ישיבעהו כמו רביע ממאכלו וימעט משחית המים בעת לקיחת המאכל וקודם האכילה יעשה ההתעמלות והוצאת המותרות והרחיצה אחר ההתעמלות ראויה והאכילה אחריהם ואחר האכילה ראויה המנוחה והתנועה עם האכילה או אחריה מולידה חליים רבים. ומספר שעות היום והלילה כ"ד ודי לו שישן שלישותם ולא ישן על פניו ולא על גבו אבל על צדו השמאלית בתחילת הלילה אחר על צדו הימני בסופה ולא ישתמש בשינה אחר המאכל אבל אחריו כד' שעות. וראוי שיקדים למאכל המזונות המרככות כענבים

דף 5 הערה 7, ועיין למעלה דף 15. — (26) עוברת. — (27) המזוא, ענינו המציאות. — (28) עיין למעלה דף 19 ולינו הסכמים מזאת המליצה. — וקשור פעל הלץ עם מלת מן כמשך אחר לשון ערבי, וכן תמצא למעלה דף 6 שורה 7 מלמטה: ומספקת מכל דבר (בערבי באפיה ען), וכן העתיק הרש"ץ (קסת ומגן כ"ד, ע"א) ישאלוך מן הרוח, והוא בערבי (קראן, י"ז פ"ב) ישאלוך ען אלרוח, וכן תמצא: פירוש מן תמה מן וכו' (עיין מאמרי על המלות הזרות דף 28) וכן השכיל לפרש הס' דר' קעמפק דברי ר"י אלחריו (תקמוני סוף שער ב') וקראתי עליו שלומי, ודומה לזה: נכנס על קולה (או"ד, כ"א ע"ב) בערבי דכל עלי. — (29) צריך להגיה או להוסיף ממה, ועיין הלכות

וחתונים ולב הקישואים ולא יאכלם עם המאכל אבל לפניו מעט
 ואחר המאכל ישחמש בקובצים כרמונים וחפוחים . ומי שימצא
 לפניו בשר עוף ובהמה יקדים העוף על זולתו מהבשר ויקדים
 הבצים על העוף ובכלל הנה יקדים הקל על הכבד . ובקיץ יעשה
 המזונות הקרות וירחיק רבוי הזרעים ובסתו יעשה בהפך וכפי זה
 יעשה באיקלמים החמים או הקרים . ומהמזונות מה שהם
 נסים מאד וראוי הרחקתם בכלל כדג הגדול המלוח והגבינה
 המלוחה ואל"כ"מ"ע ואל"פ"ק ע"ס) והבשר המלוח אשר קדם ממנו
 והתירוש החדש ומאכל נשתנה ריחו ופירות הרזעפשו כי אלה
 קרוב לארסים הממיתים ומהמזונות מה שהם למטה מאלה בהיזק
 וראוי ההמעטה מהם כדג הגדול והגבינה אשר שמנה קרוב * ע"ס)
 והחלב החמוץ, ובשר השורים והעזים הגדולים והפול והעדשים
 זלחם השעורים והכרוב והבצל והשום והחרדל, והפוגלה כל אלה
 המאכלים בלתי נאותים אבל מויקים ואמנם הפולים והעדשים
 והבצלים הנה מי שירחיקם לגמרי ולא יאכלם כבר עשה הנכון
 ומהמזונות מה שהם תחת אלה בנוק והם עופות המים ופרחי
 היונים הקטנים ואלמה * ע"ס) והתמרים והקלוי מהעיסה בשמן וית .
 וראוי שיורחק הרבוי מאכילת הפירות וכ"ש קודם שישלם בשולם או
 שלימי הכשול המעופשים כי הם ארסים או קרוב להם ואולם
 הענבים והחתונים והשקדים הנה הם נאותים לחים או
 יבשים . והדבש והזיין מויק לגופו ומועיל לזקנים ובפרט בפרק
 הסרזו . וראוי לאדם שירכך טבעו תמיד כי ינצל בזה מחליים
 רבים וזה שורש גדול בשמירות הבריאות ומי שעשה ההתעמלות
 ומעט רזשבע ירכך טבעו והנה כמעט שלא יחלד אכל ידחה

דעות, ד' ז': יפחות כמו רביע משצעתו . — 30) ז"ל אלכמא (וכ"ל
 שהיה צכתב הערבי אות עי"ן קטן במקום אל"ף שרשית, כידוע לבעלי
 הערב, וכן נכתב בס' אוצר לשון ערבי להח' פרייטאג, והמעתיק החליפו),
 והוא כמהין ופטריות (הלכות דעות ד' ט'), וצערוד ערך כמהין כתב:
 הוא לשון ישמעאל קורין לכמהין במאה ולפטריות פקאע עכ"ל, והוא
 מספר קצוץ, ויותר נכון לתקן גם פה בלשון רבים . — * 30) בהלכות
 דעות (ד', ט.) כתב גבינה סתם אחר שהקדים הגבינה המלוחה הישנה,
 ובאגרת הכהנת הצריאות (כרס חמה, ג' דף 13), כתב וז"ל ואולם
 הגבינה צת יומה הלכנה והמתוקה צלתי שמיכה טובה. — 31) ענין מלת

כחו נוסף ואפילו אכל המזונות הבלתי נאותות וכהפך זו ההנהגה
 ירבו החליים ויולידו המרוים ויפל הכח וירש החליים המחודשים. ומפני
 העצר הטבעי ראוי שיעשה הנקיון בכל ז' ימים ולא יכנס למרחק רעב ולא
 מלא אבל אחר הבשול הראשון וישים על גשמו מים פושרים ועל
 ראשו מים חמים כמעט שיוכל לסבלם גופו ואחר ירחץ במים
 שהם יותר פושרים מהראשונים ואחר במים שהם יותר פושרים
 ולא ישים על ראשו פושרים כלל ולא על גבו אלא אחר
 שישלים זיעתו ולא יאריך העכוב במרחץ ולא יכנס בו אלא אחר
 נקוי גופו ויפשוט בגדיו בבית הקר ויכסה ראשו וינוח מעט ואם
 ירצה ישן מעט ואחר זה יאכל ולא ישתה מים ההם ³² בעת
 צאתו כ"ש בעת היותו בו ואם יצטרך אליו ימוגנו. וראוי שלא
 יוציא הדם אלא בעת תכלית ההכרח ואם ירצה הנה באביב
 ויהויב המנוחה בעת ההקזה ואולם מי שעבר מחמשים שנה לא
 יקיו כלל. ודע שהורע הוא כח בגשם וחיותו ואור הראות
 ומי שהרבה להוציא השחית גופו והפיל כחו והחליש ראורו,
 אמר שלמה המלך ע"ה (משלי ל"א, ג') אל תחן לנשים חילך אל
 תחן לנשים עצם כחך וחייך למפסירי השכלים ומי שהיה ממהר
 משגלו בכל כחו, ונשחת גופו מהרה וכהו עיניו ונולה ריח מגונה
 מפיו ונשר שער ראשו ונפלו שניו ורבו כאביו ומי שירצה שיחיה
 חיים טובים ויבטח מפגעים גדולים וחליים קשים ימעט המשגל
 וכלל אומר שרב המשגל יקצר הזמן וראוי שלא יעשה המשגל
 בעת שהוא בו רעב ולא שבע ולא ישגל עומד ולא מושלך על
 צדו ולא על גבו ולא במרחץ כלל ולא ביום כניסתו בו ולא
 ביום ההקזה ולא ביום לכתו לדרך או בואו.

נשלם מאמר הייחוד

א למה לא ידעתי, צהלכות דעות ה"י כתב וז"ל ובני יונה הקטנים
 והתמרים ולחם קלוי בשמן או לחם שנילוש בשמן וכו'. — (32) ז"ל
 קרים, עיין הלכות דעות ד', י"ז.

עוד פרק מדברי הרמ"בם ז"ל לאחד מאוהביו וחוא תשלום
המאמר.

שמע מה שיועילך בזה ובבא³³), דע שאנשי הדת והדקדוק יתחלקו
לב" חלקים מהם המשכילים השלמים בשכליהם כמו ששלמו בדתם
ומהם המשוגעים חסרי הדעת והאיש מזה החלק האחרון מוּזֵק באנשים
ובנפשו יותר והוא אשר יקראו רז"ל חסיד שוטה וקראוהו ממבלי
המציאות המאבדים האנשים אמרו רשע ערום ואשה פרוצה
וחסיד שוטה הרי אלו מבלי עולם [סוטה כ"א]. ואני אבאר לך
מנהג האיש מהחלק הא' ומנהג האיש מהחלק הב' אולם הא'
הנה לא יתעסק אלא במה שייחדהו בתורתו ועולמו וישים
האנשים לצד אחד ולא יתערב עמהם ולא ישמע ספוריהם עד
לא יחויב לו התנכרות אל מה שחויב להתנכר אליו ולא
שנאת מי שראוי לשנאו ולא יצטרך להקדמה תורית ויפיל המשא
חכבד אשר לא יוכל לישא אותו אל הריוח³⁴) כאשר היה
בידיעה והדת והשכל ויכוון מהעבודות מה שרהיה בינו ובין
בוראו³⁵) מעשם בסרזר והוא הראה במי שיסתפק בענין יגנהו
וכמו שאמר [מיכה ו'ח'] והצנע לכת עם אלהיך ואשר היה
כן מרוצה אצל הבורא אהוב מכל האנשים ולא יזיק לו מרי
ממרה ולא יחויב לו פרעון עשוק מיד עושק כי הוא בלתי

33) במקום בעולם הזה ובעולם הבא, כמשך אחר הערבי פי אלדניא ואלאכרה,
לדוגמא באלקראן, ג' כ"א. — 34) כ"ל להגיע על הריות, ר"ל צקל.
— 35) הוא היפך ענין בינו ובין שאר צ"א, ובינו לבין עצמו, בערבי
בינה ובין נפסה, וכן כמא: בינו ובין שכלו (חובות הלכות ש"ס,
פ"א, עיין פי' הק' פירשטענטהאל), ויש לבאר זה ע"י פעל הנסתר אשר דרכו
להקשר עם מלת בין, כאשר תראה מדוגמאות אחרות: (האדם) ימא
עצמו מונח לו בינו ובין חפצו, והנפש מונח לה בין הענה והפכה
(כוזרי, מ"ה ס"ב, דף ל"ב ע"ב ול"ח ע"ב) האדם מונח לו בינו ובין
מאוויו (שם סכ"ז), וההיפך בערבי אללה יחול בין אלמרא וקלבה
(אלקראן, ח', כ"ד), בערבי: האל ילך (או יחול) בין האיש ובין לבו.
וכן כמא יכלי בין ודורה ודורה, בערבי: יעזב בין ידידו ותולעתו
(מחברות אלתריי מחב' י"א) ועוד. פירשו כלי בין כמו יריק או יעזב
הדרך בין צ' דברים (פרייטאג, שרש כלי). וכן יש לפרש בס' אגרת צ"ס
(ש"ה פ"ו) שאם יעזבו (?) בינו ובין הטבע, ר"ל שאם יניח את הקולי
מונח לו בינו ובין הטבע. ועוד היפך מזה: העסקים המנדילים בין

מתעסק. ואולם מנהג הב"ה הנה יתעסק במה שלא ייחדו ויכנס
 בדעות האנשים וההרשאה בריסת 36) והשררה וערוב האנשים
 ושמיעת ספורם והשמיעה למה שחויב שמירתו וישא עול המשפטים
 וההקדמות התוריות ולא ירחק מן המרי חמיד ורעות עם
 בני אדם ולא 37) לריב ואי אפשר עם זה מן 38) הכעס
 והצעקה ויאמר מה שאין ראוי ויפעל מה שאין ראוי ונפסד
 דתו מצד שיחשוב שהוא יתקנא ויפסיד עולמו ברעות בני אדם
 לשנאתם וזותו. ובעבור שידעו גדולי החכמים זה בחרו הפרישות
 והנוירות ועויבת הישיבה בדינין ופונין לתלמוד התורה לא זולת .
 והאלהים יישרנו יחד לאשר בו ההצלחה בב' עולמים .
 ואתה אדוני רבחנו ואת המצוה מה היותר בה וראוי לאדם
 שישים אותה חמיד נגד עיניו והאלהים יעזרנו על המעשה כאשר
 נגזר ממנה (ממנו ?) .

נשלם דהפרק ובו נשלם מאמר הייחוד בשלמות והתהלה לאל .

(בכ"י הנמצא בוואטיקאן נא, 170, כרזוב בסופו וו"ל : נעתק
 מלשון ערבי והעתיקו החכם ר' יצחק בר נתן החסיד ונמשך
 אחר דרך הרב בהעתקתו שהעתיק הפסוקים על דרך הביאור
 בזמרת לשונם . —)

האדם וזין המעשה הטוב (מאזני נדק דף 114), תפריד זין הסרוך וזין
 שאלתו (מוסרי הפי' ש"ב, פ"א), ועיין למעלה דף 21 הערה 44 ודף 35
 הערה 21 במקום מעשה צסתר נ"ל לעשותם, או מעשה, מעשים, ובמקום:
 והוא הראה אפשר לתקן: והנה תראה. — 36) והריסות? עיין
 למעלה הערה 19 ענין ג. — 37) ירחק, מושך עצמו ואחר עמו.
 — 38) כמו מצלתי, עיין למעלה דף 32 הערה 14.

Schlusskapitel

an einen Freund gerichtet.

Die Männer der Religion unterscheiden sich in 2 Arten, deren eine gleich vollkommen an Einsicht und Frömmigkeit ist, die andere verstandlos, Anderen, und noch mehr sich selber schadend, von den Weisen durch „Thörichtfromm“ und „Weltverderber“ bezeichnet wird. Die Erstern befassen sich nur mit ihren eigenen Obliegenheiten, vermeiden die Weltangelegenheiten und die denselben anhaftenden Unannehmlichkeiten und Lasten, erfüllen ihre Pflichten gegen Gott im Stillen und sind daher bei Gott und Menschen beliebt. — Die Andern mengen sich mit Anmassung in die Angelegenheiten Anderer, werden in Streitigkeiten hineingezogen, treffen auf Widerspenstigkeit, können Zorn, Klage, ungeziemenen Reden und Handlungen nicht entgehen und verderben in ihrem vermeintlichen Eifer ihre Religion so wie ihre Welt durch den Hass der Menschen gegen sie.

Die grossen Weisen, welche diess erkannten, wählten daher die Zurückgezogenheit und das Entfernen von den Gerichtshöfen und widmeten sich ausschliesslich dem Studium. — Der Herr leite uns beide zum Heil beider Welten, und Du o Herr erwäge diess, und Gottes Rathschluss ver helfe zur Ausführung!

den Frommen bezeichnet. Der Seele wie dem Körper kömmt Gesundheit und Krankheit zu. Gewissheit über den Seelenzustand erhält man durch Beobachtung derselben bei dem eigenen Thun und beim Thun und Schicksal Andrer. Niedrige Eigenschaften sind: Stolz, Hochmuth, Versunkenheit in das Sinnliche; erhabene Eigenschaften sind: Bescheidenheit, Grossmuth u. s. w. wie sie sich bei Propheten und Volksführern finden.

Die letzte jenseitige Vergeltung der Frommen und Gottlosen ist eine immaterielle, — wie schon die alten Weisen behaupteten — der Seele allein zukommende.

Körperliche Gesundheit ist eine Bedingung der seelischen, daher sind hier einige allgemeine diätetische Regeln an ihrem Platze. Die Erhaltung der Gesundheit erfordert Sorgfalt in Beziehung auf Gattung, Zeit und Maas der Nahrung, mit Rücksicht auf Motion, Excretion und Schlaf. Der eigentlichen Mahlzeit sollen erweichende Speisen vorangehn und adstringirende nachfolgen, die leichtere Nahrung hat der schwerern voranzugehen, im Sommer und in heissem Klima sind kalte Speisen besser, im Winter und in kaltem Klima umgekehrt. Manche Speisen sind wegen ihrer Schwere absolut schädlich und daher gar nicht, andere in minderm Grade, und daher in geringem Maasse zu geniessen. Motion und Vermeiden der Uebersättigung erweicht die Natur und hält, selbst beim Genuss schädlicher Nahrung, Krankheiten ab. Zur Erweichung dient auch ein wöchentliches Bad, bei welchem wieder allerlei Vorschriften zu beobachten sind. Aderlass ist nur in äusserster Noth, im Frühling, hingegen nach erreichtem 50stem Lebensjahre gar nicht anzuwenden. Häufiger Saamenerguss vernichtet den Kern des Körpers, daher ist auch der *Coitus* in geringem Maasse und in bestimmter Weise zu verrichten.

nung vom Leibe zu ihrem Urgrund zurückkehren und dort in ewiger Seeligkeit verharren, oder (wenn sie unentwickelt geblieben) zu Grunde gehen.

Auch der Inhalt dieses kurzgefassten Kapitels, bei den Alten das *Werk der Hand* (Schöpfung) genannt, besteht aus erhabenen Geheimnissen, die nur ausgezeichneten Männern mitgetheilt werden — freilich dies in einem minderen Grade als der Inhalt des vorigen Kapitels. Und auch die Betrachtung desselben ist geeignet die Liebe zum Schöpfer zu vermehren, dessen Vollkommenheit zu erkennen die menschliche Fähigkeit übersteigt. Diese Forschung heisst bei den Weisen *Pardes*, wie aus der Erzählung von den 4 Weisen bekannt ist.

Zu den Grundsätzen der Lehre gehört der Glaube an die Prophetie, welche zwar eine Gnadengabe Gottes, jedoch nur an den Würdigen, durch intellectuelle und moralische Vervollkommnung sich Vorbereitenden, welche letztere auch zur Verbindung mit dem heiligen Geist und zur Engelstufe *Ischim* führt. Auch die Prophetie hat ihre Rangordnung; so bleiben manche Propheten am Bilde haften, während Andere es erläutern. Ein Vorbereitungsmittel für die Prophetie ist die Musik; sie selbst ist, wie erwähnt, ein Gnadenact göttlicher Offenbarung, oft verbunden mit einer Sendung an andre Menschen. Jeder Prophet nach Moses hat nicht Wunder wie dieser zu verrichten, sondern nur des Wahre und Rechte zu lehren, und gebührt ihm Gehorsam so lange er die — anderswo aufgestellten — Grundlehren der mosaischen Religion nicht angreift.

III. Kapitel.

Die Charaktere der Menschen sind verschieden, wie ihre Temperamente, und bewegen sich innerhalb zweier Extreme, deren Mitte den wahren Weisen, sowie die Richtung nach einem der Extreme hin

kreis entsprechende Abschnitte getheilt, obwohl sie seit der Sündflut nicht mehr einander genau entsprechen.**) Manche Sterne sind kleiner als die Erde, manche grösser. Die Sterne und Sphären sind beseelt, ihre Erkenntniss ist aber geringer als die der Engel. Innerhalb der Mondsphäre befindet sich eine von der Materie der Sphären verschiedene leblose, deren 4 Formen, die elementaren, den Theilen der Materie einen natürlichen Platz anweisen, dem sie bei jeder zufälligen Verrückung wiederzustreben, z. B. das Feuer nach oben, die Erde nach unten. Den Zusammenhang der sublunarisches mit der obern Welt, angedeutet in der Jacobsleiter, habe ich im „Führer der Verirrten“ des Weitläufigern erörtert.

Die sublunarisches Wesen bilden ebenfalls eine Rangordnung, welche mit den Elementen beginnt, aus denen wieder die höhern Wesen zusammengesetzt sind. Die höchste Stufe nehmen durch ihre Form die Menschen und unter ihnen die Propheten ein. So wie nun in der materiellen Welt ein ewiger Wandel zwischen Einfachem und Zusammengesetztem Statt findet, ohne dass eine Existenz zu Grunde gehe oder neu hinzukäme, so muss auch die entwickelte vernünftige Seele, das Ebenbild Gottes, die keines materiellen Mittels mehr zur Aneignung der immateriellen Intellectualien bedarf, bei ihrer Tren-

Appollonius von Pergamos) an die Stelle, welche auch noch Copernicus beibehielt und erst Kepler beseitigte. — Fraeaster, ein Arzt im 16. Jahrhundert suchte in seinem Buche: Homocentrica jenes System wiederzubeleben und brauchte 77 Sphären! — s. Ideler und Letronne, Journal des Savants 1841. pag. 540. 541. sq. — Ueber die Weltconstruction der muhamedanischen Kabbala s. die interessanten Mittheilungen von Hammer, Wien. Jahrb. Bd. CV. S. 135 ff.

**) Während der Sündfluth soll der Thierkreis nicht fungirt haben, nach einer Ansicht, welche in der paläst. Gemara (Pes. C. 1.) angeführt wird.

nicht mit einer von seinem Wesen getrennten Kenntniss, welches eine Mehrheit in ihm voraussetzte, während unser Glaube und unsere Lehre auf absoluter Einheit beruht.

Die hier nur in äusserster Kürze besprochenen Untersuchungen nennen unsere Weisen: Geheimnisse der Gottheit und schärfen die Geheimhaltung derselben unter den ausgezeichneten Geistern ein. Allein die Abnahme des Wissens und der Verständniss durch den Druck der uns beherrschenden Völker veranlasst mich, dem Würdigen einige Beachtung hierin angedeihen zu lassen.

II. Kapitel.

Die Sphären haben 7 Namen entsprechend den 7 Planeten, die 8. ist die der (Fix-) Sterne, die 9. Alles umgebende bewegt sich von Osten nach Westen. Sie sind alle durchsichtig (daher die Sterne, wie in einer einzigen befindlich, durchscheinen) ohne leeren Zwischenraum oder Zwischenkörper; ihre Materie entbehrt der sinnlichen Attribute (die blaue Farbe bewirkt die Luft), sie sind vollkommen rund, ihr Mittelpunkt ist das Erdcentrum, zwischen welchem und ihnen Erde, Wasser, Luft und Feuer einander concentrisch umgeben. Einige Sterne befinden sich jedoch in excentrischen Sphären. Aus der Stellung und Bewegung der Sterne geht hervor, dass es 18 concentrische, 8 excentrische gebe, worüber bereits die griechischen Weisen Schriften verfassten.*) Die 9. Sphäre wird in 12 dem Thier-

*) Als Ergänzung der Anmerk. 6 S. 8. diene folgende kurzgefasste Notiz: Nach dem Fragment des Philolaos nahmen die Pythagoräer 10 Körper im Universum: den Himmel der Fixsterne, 5 Planeten, Sonne, Mond, Erde und die entgegengesetzte Erde (*αντιγῆ*), eine Art metaphysischen Wesens, an, um die Heiligkeit der Zehnzahl zu retten. — Eudoxus nimmt 27, Callippus 34, Aristoteles 56 an; spätere Griechen setzten die Excentrischen und Epicyklen (deren Erfinder

gehenden Alls, durch Erwägung seiner Allherrschaft und seiner Fürsorge in Beziehung auf dich, durch die Gnadengabe der Existenz, der Vernunft, der Offenbarung und die damit verbundene Verheissung, durch fortgesetztes Nachdenken, welches zur Erkenntniss der unfassbaren Vollkommenheit Gottes führt. Dann aber wird die Erwägung deiner eigenen niedern Stufe, deiner Geringfügigkeit und Unbedeutendheit im Verhältniss zu Wesen wie Erde, Sonne, Sphäre u. s. w. dich mit Ehrfurcht vor dem höchsten Wesen erfüllen.

Da nun deine Kunde vom Schöpfer sich nach deinem Wissen von seinen Werken richtet, so will ich dich zur Anregung auf Einiges aufmerksam machen, was die Weisen über die Construction des Alls lehren.

Die geschaffenen Existenzen sind dreierlei: 1) aus Materie und Form zusammengesetzte, entstehend und vergehend, als: Thiere, Pflanzen, Mineralien; 2) dergleichen mit bleibenden Formen und nur untergeordneten accidentiellen Veränderungen wie die Raumveränderungen; dies sind die Sphären und die in ihnen enthaltenen Wesen, deren Hyle selbst von der der 4 Elemente verschieden; 3) Separate Formen, d. h. Engel, welche ganz unkörperlich sind, so dass die Darstellungen der Propheten über sie als metaphorisch aufzufassen sind, wie denn auch aus der Anwendung ähnlicher Bilder in Beziehung auf Gott selbst und der mannigfaltigen Vorstellungsweise für ein und denselben Engel hervorgeht. Sie unterscheiden sich also nur durch ihre Rangstufe, nach welcher sie Gott näher oder ferner (nicht etwa dem Raume nach) stehen und verschiedene Namen erhalten. Solcher Arten giebt es nun 10, von deren unterster, *Jschim* genannt, die (sublunaren) Formen und prophetischen Mittheilungen herrühren. Der Rangstufe entsprechend ist auch ihre Gotteserkenntniss; vollkommen aber kennt nur Gott sich selbst, so wie das ganze von ihm ausgehende All, doch

Inhalts-Uebersicht.

Die Unveränderlichkeit des ersten Wesens (Gottes) involviret die Unveränderlichkeit seines Thuns, und lässt die absolute Vollkommenheit der von ihm ausgehenden Existenzen weder Steigerung noch Verringerung zu. Die anscheinend auf Sinnlichkeit oder Veränderlichkeit Gottes hinweisenden Ausdrücke der Schrift, als: Hand, Fuss u. dergl. sind also nur Anleitung und Andeutung für beschränkte, an Sinnlichkeit haftende Geister, nach dem Ausspruch der Weisen: „Die Schrift drückt sich nach menschlicher Weise aus.“ Es bediente sich Gott allegorischer Ausdrücke an die Menschen, mit Hintansetzung der begabtern aus Rücksicht für die schwächern, indem, bei der einmal stattfindenden Verschiedenheit der Capacität, die allumfassende Gnade einen Jeden nach seiner Weise zur höchsten Seligkeit, d. h. Vollkommenheit durch Gotteserkenntniss, führen wollte. Daher richtet sich auch die Ausdrucksweise der meisten Propheten nach der jeweiligen Capacität der Angeredeten.

Ist Gott unkörperlich, so müssen auch alle körperlichen Accidenzen, als Zusammensetzung und Theilung, Raum, Zeit, Qualität u. s. w., alle Attribute der Veränderlichkeit, als Bewegung und Ruhe, Zorn und Wohlgefallen u. s. w. von ihm entfernt, und die derartigen Ausdrücke der Schrift als metaphorisch aufgefasst werden.

I. K a p i t e l.

Die in der Schrift gebotene Gottesliebe wird herbeigeführt durch Betrachtung des von ihm aus-

fangen, der Prophetie Muhammeds entgegentritt, und im Brief nach dem Süden (Iggeret Teman) in aller Schärfe sich ausspricht. Eine Aufforderung hierzu lag in der neuerlich von Munk wiederaufgegriffenen Ansicht, dass M. in Spanien (wo er die Einleitung zum Mischnacomm schrieb!) sich äusserlich zum Islam bekannt u. s. w.¹¹⁾ Wenn man sonst das System eines Mannes aus seinem Charakter ableitet; so müssen wir bei einem Manne wie M. das Umgekehrte nicht vernachlässigen. Darum begrüßen wir Scheyer's: Psychologie des M., obzwar sie noch nicht genug das Individuelle vom Allgemeinen abtrennt, als einen wesentlichen Fortschritt in den Arbeiten zur Kenntniss und Würdigung eines Mannes, dessen Geistesumfang allein schon die ihm zu Theil gewordne Aufmerksamkeit rechtfertigt. Ich schliesse mit dem Wunsche, dass Machwerke, wie Bukofzer's: Maimonides u. s. w. — an welchem doch ein strenger Kritiker wie mein gelehrter Freund L. noch „guten Willen“ entdecken konnte! — und Blendwerke wie die angeblichen „Materialien“ eines Hrn. Chw. recht bald tüchtigen und ehrlichen Arbeiten für immer den Platz räumen mögen.

Berlin im August 1846.

M. Steinschneider.

N. S. Dieses Vorwort war bereits unter der Presse, als das erwartete Schreiben des Hrn. Rabb. Rapoport anlangte, welches ich, seinem Wunsche gemäss, unverändert dem Drucke übergebe. Die darin ausgesprochene Vermuthung, dass Nimza eine andre Uebersetzung für Jichud sei, bietet in Beziehung auf den Titel allerlei Schwierigkeit, da unser Uebersetzer wahrscheinlich auch den Titel treu übersetzt hat; und selbst angenommen, dass der andere Uebersetzer im arab. Original die Leseart מוֹנִיָּד für תוֹחִיד vor sich gehabt; so ist doch סֵפֶר (כתאב) für eine so kleine Abhandlung weniger passend als מאמר. Es dürfte demnach סֵפֶר הַנִּמְצָא „Aufgefundenes Buch“ heissen¹²⁾.

11) S. Frankel's Zeitschrift II. S. 115; wo ich jedoch P. Beer durch Versehen unter die Vorgänger Munk's gestellt.

12) Gegen meine frühere Ansicht, Oesterr. Blätt. a. a. O.

VI

Literarhistorikers mitgetheilt, dass unser Schriftchen identisch sei mit dem ספר הנמצא, und die nähere Begründung vermisse ich um so schmerzlicher, als mir auch jeder andere Weg zur Eruirung dieser Frage fehlschlug. Von diesem angeblich medizinisch - asketischen Schriftchen sagen nemlich Wolf (I. p 864) und Asulai (Vaad I. 7, 1.), dass es mit dem (seltnen) Buch אמרות טהורות von Abraham Chajun (Asulai fügt noch den Kommentar zum Klagelied von Samuel di Vidas hinzu) Thessal. 1596. 4. gedruckt sei. In den gedruckten Catalogen der oppenh. Bibl. finde ich dies Schriftchen M.'s. nicht, wohl aber in dem handschriftlichen im Besitze des Hrn. Dr. Zunz.⁹⁾ Hingegen wurde auf eine gefällige Anfrage des Letztern an die gegenwärtigen Besitzer der berühmten Bibl. des sel. H. Michael in Hamburg berichtet, dass sich in dem dortigen Exemplar der Amarot tehorot das Sefer hanimza nicht befinde!

Ueber die Beschaffenheit meines Textes habe ich in dem hebr. Vorworte gesprochen. — In den, vielleicht schon das Maas überschreitenden Anmerkungen, zu deren Mundirung für den Druck mir nur doppelt so viel Zeit gegönnt war als R. Kalonymos zu seiner Uebersetzung der Iggeret baale chajim, habe ich vorzüglich 2 miteinander verwandte Seiten beachtet: Einerseits die philologische, durch Parallelen begründete Erläuterung der Arabismen — wozu der grösste Theil der wissenschaftlichen hebräischen Terminologie gerechnet werden kann¹⁰⁾, — indem auf diese Weise die einzelnen Materialien zu einem umfassenden neuhebr. Wörterbuch gesammelt werden müssen; anderseits das Verhältniss der jüdischen Scholastik zur muhammedanischen, welches sich, so wie ein grosser Theil der Geschichte der Scholastik überhaupt, an dem Leitfaden gewisser sprachlicher Typen, Bilder und Metaphern, verfolgen lässt. An Vollständigkeit konnte natürlich nicht gedacht werden, und so konnten auch nur einzelne Gesichtspunkte für die Maimonidische Prophetenlehre angegeben werden, wie sie in ihrer Consequenz durch alle seine Schriften, von der Einleitung zum Mischnacommentar ange-

9) S. über denselben Zunz, z. Gesch. u. Litter. S. 137.

10) S. meine fremdsprachl. Elemente u. s. w. S. 26.

thiliten gefunden, — ja der Koran selber charakterisirt sich der Bibel gegenüber als eine Art syllogistischer Darstellung des Monotheismus — so dass es kaum denkbar ist, M. habe — etwa wie heutige „Theologen“ — unter „Buch des Monotheismus“ so viel als „Compendium jüdischer Glaubens- und Sittenlehre“ verstehen können; ein solches ist es aber im Sinne unsers Autors — und als solche, so weit bekannt ist letzte, gedrängte Darstellung seines ganzen Systems beansprucht es jedenfalls ein höheres Interesse. — Eine Erwähnung desselben bei andern Autoren ist mir nicht bekannt. Denselben Titel tragen jedoch 2 Handschriften im Vatican, nemlich Nr. 170, 3. mit demselben sonderbaren Anfang und dem S. 40 abgedruckten Epigraph — und Nr. 171, 10. geschrieben von R. Isak ודיד (?) in Kandia um 1493 (nicht 1296)⁵⁾. Eine Handschrift vom Jahre 1476 besass Wolf⁶⁾, gewiss dieselbe, welche sich jetzt in der Stadtbibliothek zu Hamburg als Cod. 310 in 4 befindet. Eine Copie der Letztern erhielt ich Anno 1841 — für eine von mir angefertigte Copie der Iggeret ha-petirades Abubekr Ibn es Szaigh⁷⁾ — von meinem gelehrten Freunde Hrn. L. Dukes, und übergab sie auf einige Zeit den Händen des Hrn. Rabb. Rapport, um seine gütigen Mittheilungen für die bald beabsichtigte Herausgabe zu gewinnen, welche er auch mit seiner bekannten Bereitwilligkeit mir für diesen Fall versprochen und zum Theil vorbereitet hatte, als verschiedene Umstände mich veranlassten, die Handschrift der k. k. Censur zu übergeben und bei meiner Uebersiedlung hierher witzunehmen. Wie es jedoch scheint, haben ausserordentliche Umstände die Erfüllung meiner vor Kurzem an Hrn. Rabb. R. erneuten Bitte verhindert. Muss ich nun mit dem Publikum diesen Verlust jedenfalls bedauern, so thut es mir namentlich um Eines Umstandes willen leid. Ich habe bereits anderswo⁸⁾ die mündlich gegen mich geäußerte Vermuthung jenes berühmten

5) Wolf, Bibl. heb. I. 126l., führt den Abschreiber als einen Autor an.

6) Ibid. IV. p. 919.

7) S. vorläufig Frankels Zeitsch. III. 274. Anm. 13.

8) Oesterr. Blätter für Litter. II. S. 110.

IV

Das vorliegende, später als der Moreh geschriebene Werkchen ist ein Compendium der Religionsphilosophie und Ethik, und zwar eine Art Paraphrase der ersten zwei Abschnitte des hebr. Werkes Mischne Tora mit Weglassung des speciell Gesetzlichen (Halacha)²⁾. Eigenthümlich ist dabei die Paraphrase der Citate aus Bibel und Talmud und sogar bestimmter hebräischer Kunstausrücke, wie Maase Bereschit, welche in der treuen hebr. Uebersetzung (s. Epigraph) ein verunkennlichendes Aussehn erhalten. Doch steht diese Erscheinung nicht ganz isolirt. Munk hat in einer Abschrift des Moreh aus dem 13. Jahrhundert mit arab. Lettern auch die Bibelstellen arabisch gefunden.³⁾ Es liegt also die Vermuthung nahe, dass auch unser Schriftchen für nicht jüdische Leser ursprünglich berechnet oder später umgestaltet worden. Vielleicht ist auch dies mit in Anschlag zu bringen, dass der hebr. Uebersetzer unseres Schriftchens, R. Isak B. Natan, auch den Commentar des Muhammedaners Tebrizi über einen Theil des Moreh übersetzt hat.⁴⁾ — Ueber den Schlussbrief und sein Verhältniss zum Werkchen selbst wage ich nicht einmal eine Hypothese auszusprechen. — Der Titel, welcher ins Arabische zurückübersetzt **מקאלה אלתוהיד** lauten würde, scheint im Ganzen nicht genug motivirt; und wird auch hier (S. 6 unten) als eine Grundidee des Judenthums der alle Selbstständigkeit der Attribute aufhebende scharfe Begriff der Einheit bezeichnet, wie er von Saadja an namentlich gegen das Christenthum und die muhammedanischen Szifatiten und Moteschebbihiten geltend gemacht worden; so hat auch dieser schärfste Monotheismus innerhalb des Islam nicht blos seine Vertreter sondern seine frühern philosophischen Ausbildner bis zur Extravaganz der Mu'at-

2) Die Diätetik in Cap. 3. habe ich nach den Halachot (Deot C. 4.) interpunctirt.

3) S. Frankels Zeitsch. II., 112.

4) An Proselyten, wie z. B. R. Obadia (s. Kerem Chemed V. S. 104) ist wohl kaum zu denken. Ueber Maimonides persönliches Verhältniss zu muhammedanischen Gelehrten dürfte das Epigraph einer arab. Handsch. in Oxford (s. Nicoll p. 227.) interessante Aufschlüsse bieten.

V o r w o r t.

Indem ich gegenwärtiges, bisher fast gar nicht bekanntes, in mancher Beziehung interessantes Schriftchen des nicht unverdient berühmtesten jüdischen Gelehrten der Aufmerksamkeit jenes Häufleins zuführe, dem das Studium unserer alten Literatur weder Handlangerarbeit, noch Gewerbe, weder Kriegs- noch diplomatischer Dienst — wozu man es jetzt, und zwar von verschiedenen, sogar entgegengesetzten Seiten stempeln und herabwürdigen möchte! — muss ich bedauern, in Folge unerwarteter Umstände, worunter persönliche Indisposition, das Werkchen nicht mit einer Einleitung ausstatten zu können, wie sie etwa jene Männer fordern dürften, und ich eigentlich nach Kräften zu versuchen beabsichtigt hatte. Ein Theil des dazu gesammelten Materials ist dem hoffentlich bald erscheinenden I. Theil einer „jüdisch-arabischen Bibliothek“ einverleibt. Wer sonst an den nachfolgenden dürftigen und unerlässlichen Bemerkungen alle „Tiefe, Auffassung, kritische und logische Schärfe, wissenschaftlichen und philosophischen Takt, begeisterten Seherblick, hinreissende Darstellungsgabe u. s. w.“ und den ganzen Apparat der nach Spr. 26, 11. wiedergekauften Phrasen vermessen sollte; der darf ja nur alles Dies, und noch mehr, in den — communistischen Literaturfabriken erwarten, die ohne Sonnenmikroskop ein reiches Infusorienleben darstellen, und sich in letzter Zeit namentlich an jenen frommen (?) Schreibern und Schreibern rekrutiren, denen selbst „die sogenannte Wissenschaft“ nicht mehr zu schlecht ist, um — zur gewünschten Sinecur zu gelangen, und von deren Collegialität — nach den beachtenswerthen Schlussworten unseres, besonders hierin bewundernswerthen Autors¹⁾ — jeder Jünger desselben fern bleiben muss.

1) Zu welchem vergl. die Briefe an J. Aknin in den R. G. A. und bei M u n k, Notice sur Jos. B. Jehuda.

1359

SCHENE HA-MEOROTH

enthält

MAAMAR HA-JICHUD

(Abhandlung über die Einheit.)

Aus dem Arabischen

des

R. MOSES B. MAIMON

hebräisch von R. Isaak B. Natan.

Zum ersten Mal herausgegeben, nebst sachlichen
und sprachlichen Erläuterungen und einer
deutschen Inhaltsübersicht

von

M. Steinschneider,

nebst einem Sendschreiben an den Herausgeber von
Sr. Ehrw. Hrn. Rabb. S. L. Rapoport;

und

drei astronomische Bemerkungen, auf Anfrage des
R. Dav. B. Josef Narboni, von R. Abr. Ibn Esra.

Auf Kosten von L. Zarenzanski.

Berlin, 1847.

Friedländersche Buchdruckerei.

R. 1158

329

ספר חסידים

ה'תקל"ח

2610